

e-ISSN:2587-2168

IDEA **Studies** journal

2022 Vol 8 Issue 41
MAY

International Journal of Disciplines Economics &
Administrative Sciences Studies

IDEA STUDIES Journal

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies

Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing / e-ISSN:2587-2168

 ideastudies.com ideastudiesjournal@gmail.com

Vol 8 Issue 41 MAY 2022

FROM THE EDITOR / EDİTORDEN

Bilim dünyasının değerli insanları,

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) Dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış olup, uluslararası, hakemli ve yalnızca İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ anabilim dallarına ait çalışmaları yayınlayan e-dergidir.

Yayın hayatına başlamasından bu yana IDEAStudies ailesi içinde yer alan ve emeklerini esirgemeyen dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza, yurt içi ve yurtdışında görev yapan danışma, yayın ve hakem kurullarımızda yer alarak uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan çok değerli hocalarımıza sonsuz teşekkürü bir borç biliriz.

Kurulduğu günden bu yana IDEAStudies ailesi olarak, akademisyen hocalarımızla birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Şu ana kadar IDEAStudies ailesi içerisinde yer almamış, ama yer almak isteyen siz değerli hocalarımızı yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olarak yanımızda görmek bizlere daha da güç katacaktır.

Bu açıdan IDEAStudies dergisi olarak bizlere vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarız.

Prof.Dr. H.Seçil FETTAHLIOĞLU

English

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies), began its publication in 2015. IDEAJOURNAL is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of economic and administrative sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

Prof.Dr. H.Seçil FETTAHLIOĞLU

IDEA STUDIES Journal

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies

Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing / e-ISSN:2587-2168

 ideastudies.com ideastudiesjournal@gmail.com

Vol 8 Issue 41 MAY 2022

GENERIC / JENERİK

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) is a **international** and **refereed** e-journal. You can send posts by new member record via the journal web page, and take a part in broadcast and / or arbitration committees. We would like to express our honor to work with you, our esteemed academics. International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) publishes original scientific articles, symposium, panel and scientific study outputs. Furthermore, symposium reports can be published, if not published anywhere. However, authors are responsible for any obstacles for their works. International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) has the intellectual property rights of any published material. Anything published in the journal can not be published in anywhere except from the ones which has the permission of the journal. Any judicial, economic and ethical responsibilities of the published materials are under the authors' responsibility. International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) will not accept any responsibility.

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies (IDEAStudies) dergisi **2015** yılında yayım hayatına başlamış olup, **ULUSLARARASI, HAKEMLİ, ALAN İNDEKSLİ ve E-DERGİ** olarak yayınlanan ve sadece İktisadi ve İdari Bilimler Bünyesinde yer alan çalışmaları yayımlayarak, söz konusu alana katkıda bulunmayı amaçlayan sosyal bilimler dergisidir. IDEAStudies dergisi 16 adet uluslararası indekste taranmaktadır.

JOURNAL ADMINISTRATION / DERGİ YÖNETİMİ		
Editor		
Prof. Dr. H.Seçil FETTAHLIOĞLU		
Disciplines Editor		
Professor Dr. Jean-Marc TROUILLE	Economics	Bradford University
Professor Dr. Ekaete EFRETUEI	Business Administration	Keele University
Professor Dr. Fatos UKAJ	Econometrics	Prishtina University
Professor Dr. Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Associate Professor Dr. Beyhan ZABUN	Philosophy	Gazi University
Professor Dr. Dharm BHAWUK	Community Psychology	Hawaii University
Professor Dr. Mieczysław W. SOCHA	International Advisory Board	Warsaw University
Professor Dr. Haluk ALKAN	Public Administration	Marmara University
Professor Dr. Nauşabayeva HEKIMOĞLU	International Relations	Bitlis Eren University
Professor Dr. Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Foreign Language Linguist		
Ass.Prof.Dr. Gulsum Vezir Oguz	Istanbul Gelisim University	
Ass.Prof.Dr. Hayriye BILGINER	Kahramanmaraş Sutcu Imam University	
Index Supervisor		
Buket Büşra ÇİÇEK	Kahramanmaraş Sutcu Imam University	
Lawyer		
Lawyer İsmail KARACA	London	
Lawyer Ömer GÖDEOĞLU	Turkey	
ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU		
Professor Abdullah OKUMUS	Istanbul University / TURKEY	
Professor Ahmet SENGONUL	Cumhuriyet University / TURKEY	
Professor Ali AKSOY	Inonu University / TURKEY	
Professor Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES	
Professor Askar CHOUDHURY	Illinois State University, Illinois / USA	
Professor Belkis OZKARA	Afyon Kocatepe University / TURKEY	
Professor Bunyamin AKDEMİR	Inonu University / TURKEY	
Professor Chunxing FAN	Tennessee State University / USA	
Professor Dharm BHAWUK	Hawaii University / HAWAII	
Professor Dragana RADICIC	Lincoln University / UNITED KINGDOM	
Professor Ekaete EFRETUEI	Keele University / UNITED KINGDOM	
Professor Elvira BOLAT	Bournemouth University / UNITED KINGDOM	
Professor Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA	
Professor Ercan OKTAY	Karamanoglu Mehmetbey University/ TURKEY	
Professor Fatos UKAJ	Prishtina University / KOSOVA	
Professor Fazlı ARSLAN	Istanbul University / TURKEY	
Professor Feyzullah EROĞLU	Pamukkale University / TURKEY	
Professor Fusun ÇINAR ALTINTAS	Uludag University / TURKEY	
Professor Gulay BUDAK	Dokuz Eylul University / TURKEY	
Professor Hasan TUTAR	Sakarya Universty / TURKEY	
Professor Himmet KARADAL	Aksaray Universty / TURKEY	

Professor Ipek DEVECI KARAKOC	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Isidora KOURTI	Regent's University / UNITED KINGDOM
Professor Ismail BAKAN	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Professor Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Professor Junaid M.SHAIKH	Curtin University of Technology / MALAYSIA
Professor Katia Zhivkova MIHAILOVA	Univ. of National and World Ec. Sofya / BULGARIA
Professor Kayhan TAJEDDINI	Lund University / SWEDEN
Professor Lutfiye OZDEMIR	Inonu University/TURKEY
Professor Mahir FISONOGLU	Cukurova University / TURKEY
Professor Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Professor Mbodja MOUGOUE	Wayne State University / USA
Professor Mehdi TEHRANI	Columbus State University / USA
Professor Mevlüt KARAKAYA	Gazi University / TURKEY
Professor Mieczysław W. SOCHA	Warsaw University / POLAND
Professor Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Professor Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Professor Mustafa PAKSOY	Kilis 7 Aralık University / TURKEY
Professor Nalan AKDOĞAN	Baskent University/TURKEY
Professor Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Professor Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Professor Pinar SURAL OZER	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Recep KOK	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Sabahat BAYRAK KOK	Pamukkale University / TURKEY
Professor Semra GUNEY	Hacettepe University / TURKEY
Professor Serap CABUK	Cukurova University / TURKEY
Professor Sharon THACH	Tennessee State University / USA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Steve LETZA	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Ugur YOZGAT	Marmara University / TURKEY
Professor Vaidas LUKOSIUS	Tennessee State University / USA
Professor Ymer HAVOLLI	Prishtina University / KOSOVA
Professor Yu-Feng LEE	New Mexico State University / USA
Professor Yusuf KARAKILÇIK	Inonu University / TURKEY
PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU	
Professor Adnan CELIK	Selcuk University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ali APALI	Mehmet Akif Ersoy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Ali BAYRAKDAROGLU	Muğla Sıtkı Koçman University / TURKEY
Associate Professor Dr. Ali Cuneyt CETIN	Akdeniz University / TURKEY
Professor Ali OZDEMIR	Dokuz Eylul University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Alper TAZAGUL	Kafkas University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Aykut EKİYOR	Gazi University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Aykut SARKGUNESI	Bulent Ecevit University / TURKEY
Assoc. Professor Dr. Ayşe Nazlı AYYILDIZ UNNU	Ege University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Baris AYTEKIN	Kırklareli University / TURKEY
Assist. Prof. Dr.Burcu Ozge OZASLAN CALISKAN	Istanbul University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Burhanettin COSKUN	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Assistant Professor Dr.Bilal SOLAK	Sirnak University / TURKEY
Associate Professor Dr. Birol MERCAN	Necmettin Erbakan University/ TURKEY
Associate Prof. Dr. Bulent OZ	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Professor Cetin BEDESTENCI	Çag University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Deniz AKGUL	Ahi Evran University / TURKEY
Assistant Professor Dr.Dilek PENPECE	Science and Technology University / TURKEY
Associate Professor Dr. Duygu KIZILDAG	Izmir Democracy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Dundar KOK	Pamukkale University / TURKEY
Associate Professor Dr. Emel BAHAR	Mersin University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Elif SIMSEK OZKAN	Erciyes University / TURKEY
Professor Esin KUHEYLAN	Dokuz Eylul University / TURKEY
Assist. Professor Dr.Evrin MAYATURK AKYOL	Izmir Katip Celebi University / TURKEY
Assist. Professor Dr. Fatma Nur YORGANCILAR	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fahri TURK	Trakya University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fikret SOYER	Sakarya University / TURKEY
Assistant Professor Funda BAYRAKDAROĞLU	Muğla Sıtkı Koçman University / TURKEY
Professor Gonul BUDAK	Dokuz Eylul University / TURKEY
Associate Professor Dr. Gul KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gul Tugba DAGCI	Yalova University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsen GERSIL	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsum Vezir OGUZ	İstanbul Gelisim University / TURKEY

Associate Professor Dr. Haluk DUMAN	Aksaray University / TURKEY
Associate Professor Dr. Hasan GÜL	Ondokuz Mayıs University/ TURKEY
Associate Professor Dr. Hatice Hicret ÖZKOC	Mugla Sıtkı Kocaman University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Hayriye SENGUN	Bayburt University / TURKEY
Associate Prof. Dr. Koray KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Associate Professor Dr.Mehmet INCE	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mehmet Ferhat ÖZBEK	Gumushane University / TURKEY
Associate Professor Dr. Melih ÖZCALIK	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Muhammed SAYGIN	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa AY	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa Fedai CAVUS	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Professor Mustafa TASLIYAN	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Associate Professor Dr. Morsheda HASSAN	Grambling State University / USA
Associate Professor Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nazan SAHBAZ KILINC	Kirikkale University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nicolin AGALLIJA	Bayburt University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Noyan AYDIN	Dumlupınar University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuran AKSIT ASIK	Balikesir University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nurullah KAYA	Bayburt University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuri BALTACI	Gumushane University / TURKEY
Associate Professor Dr. Okyay UCAN	Niğde Ömer Halisdemir University /TURKEY
Associate Professor Dr. Olca SURGEVIL	Dokuz Eylül University / TURKEY
Associate Prof.Dr. Orhan ERCAN	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ozlem YASAR UGURLU	Gaziantep University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sahin CETINKAYA	Usak University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sara ONUR	Kirikkale University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Selcen KÖK	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Serkan KEKEVI	Gaziosmanpaşa University / TURKEY
Assistant Professor Dr. S. Mustafa ERSUNGUR	Ataturk University / TURKEY
Professor Tahir AKGEMCI	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Zubeyir TURAN	Ömer Halisdemir University / TURKEY
INTERNATIONAL REPRESENTATIVE / ULUSLARARASI TEMSİLCİLER	
Professor Askar CHOUDHURY	Illinois State University, Illinois / USA
Professor Chunxing FAN	Tennessee State University / USA
Professor Dharm BHAWUK	Hawaii University / HAWAII
Professor Dragana RADICIC	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Ekaete EFRETUEI	Keele University / UNITED KINGDOM
Professor Elvira BOLAT	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Professor Fatos UKAJ	Prishtina University / KOSOVA
Professor Isidora KOURTI	Regent's University / UNITED KINGDOM
Professor Jean-Marc TROUILLE	Bradford University / UNITED KINGDOM
Professor Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Professor Junaid M.SHAIKH	Curtin University of Technology / MALAYSIA
Professor Katia Zhivkova MIHAILOVA	University of National and World Economic Sofya/BULGARIA
Professor Kayhan TAJEDDINI	Lund University / SWEDEN
Professor Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Professor Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Professor Mehdi TEHRANI	Columbus State University / USA
Professor Mieczysław W. SOCHA	University of Warsaw / POLAND
Professor Mohga BASSIM	University of Buckingham / UNITED KINGDOM
Professor Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Professor Partha SARKAR	University of Burdwan / INDIA
Professor Sharon THACH	Tennessee State University / USA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Shpresa HOXHA	Prishtina University / KOSOVA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Steve LETZA	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Vaidas LUKOSIUS	Tennessee State University / USA
Professor Ymer HAVOLLI	Prishtina University / KOSOVA
Professor Yu-Feng LEE	New Mexico State University / USA
REFERENCES OF THE LAST ISSUE / SON SAYININ HAKEMLERİ	
Associate Prof. Dr. Arif İGDELİ	Aksaray University
Associate Prof. Dr. Enis Baha BİÇER	Sivas Cumhuriyet University
Associate Prof. Dr. Filiz KUTLUAY TUTAR	Niğde Ömer Halis Demir University
Assistant Prof. Dr. Mustafa KAPLAN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Assistant Prof. Dr. Yasin GÜLTEKİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Associate Prof. Dr. Yılmaz DAŞLI	Sivas Cumhuriyet University

INDEXED / LISTED / TARANAN İNDEKSLER	
	Science Library Index
	SOBIAD Atıf Dizini
	Scientific Indexing Services (SIS)
	Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
	International Index Copernicus
	Cite Factor Academic Scientific Journals
	ResearchBible (Academic Resource Index)
	Directory of Research Journals Indexing (DRJI)
	Scientific World Index (SCIWIN)
	Directory of Indexing and Impact Factor (DIIF)
	Root Society for Indexing and Impact Factor Service
	Society of Economics and Development
	Advanced Science INDEX
	Social Science Research Network (SSRN)
	infoBase index
	General Impact Factor

OPEN ACCESS

IDEA STUDIES Journal

International Journal Of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies
Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing / e-ISSN:2587-2168

 ideastudies.com ideastudiesjournal@gmail.com

Vol 8 Issue 41, MAY 2022

CONTENT / İÇİNDEKİLER

Ahmet KURT & İsmail ELAGÖZ

Kurumsal Yönetim Ve Finansal Performans İlişkisi: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketlerde Bir Uygulama

Corporate Governance And Financial Performance Relation: An Application On Companies In The Borsa Istanbul Corporate Governance Index

Mehmet Emre EREN

6356 Sayılı Kanun Temelindeki Sendikal Güvenceler Kapsamında Yöneticilerin Güvencesi Kavramına Dair Genel Yaklaşım

General Approach To The Concept Of Managers' Assurance Within The Scope Of Union Assurances On The Basis Of Law No. 6356

Ahmet İLHAN

Hastane İşletmeciliği Bağlamında Örgütsel Düzeyde Yönetim Temellerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma

A Research On The Fundamentals Of Management At The Organizational Level In The Context Of Hospital Management

Ahmet TURGUT & Remziye MEMİŞ

Tütün Kullanımına Bağlı Akciğer Kanseri Riski; Türkiye’de Sağlık Sektörü Ve Harcamaları

Risk Of Lung Cancer Due To Tobacco Use; Health Sector And Expenditures In Turkey

Müge ÇETİNER & N. Aynur CANDAS

2004–2020 Döneminde Dış Ticaret Fiyatlarına Döviz Kuru Etkisi: Türkiye Örneği

Exchange Rate Effect on Foreign Trade Prices in the Period 2004–2020: The Case of Turkey

Research
Article
330-344

Research
Article
345-351

Research
Article
352-359

Research
Article
360-371

Research
Article
372-382

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 41

pp 330-344

Article ID

62322

Arrival

08 March 2022

Published

30 May 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62322>**How to Cite This Article**

Kurt, A. & Elagöz, İ. (2022). "Kurumsal Yönetim Ve Finansal Performans İlişkisi: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketlerde Bir Uygulama", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:41; pp:330-344

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kurumsal Yönetim Ve Finansal Performans İlişkisi: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketlerde Bir Uygulama ¹**Corporate Governance And Financial Performance Relation: An Application On Companies In The Borsa Istanbul Corporate Governance Index**Ahmet KURT ¹ İsmail ELAGÖZ ² ¹ Öğr.Gör.Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Meslek Yüksekokulu, Yönetim Ve Organizasyon Bölümü, Çanakkale, Türkiye² Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, Çanakkale, Türkiye**ÖZET**

Son yıllarda ortaya çıkan finansal skandallar, kurumsal yönetim kavramını ön plana çıkarırken kurumsal yönetim ile finansal performans ilişkisinin araştırılmasını da gerekli kılmıştır. Kurumsal yönetim ilkeleri derecelendirme notları ile finansal performans arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, (2013Q1-2017Q4) periyodunda Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde aralıksız olarak işlem görüp, imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 15 şirket ele alınmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkeni konumundaki kurumsal yönetim, derecelendirme kuruluşlarının şirketlere verdiği pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ilkeleri puanları ve toplam puan ile; bağımlı değişken olan finansal performans ise özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, Tobin Q oranı ve piyasa değeri/defter değeri ile temsil edilmiştir. Ayrıca analize, kontrol değişkenleri olarak firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranları eklenmiştir. Panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada öncelikle paneli oluşturan seriler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı Breusch Pagan (1980) LM Testi kullanılarak analiz edilmiş ve paneli oluşturan tüm seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Ardından serilere ikinci nesil panel birim kök testlerinden Pesaran (2007) CADF testi uygulanmış; firma büyüklüğü ve kaldıraç oranı değişkenlerinin düzeyde durağan I(0), Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu, toplam puan değişkenlerinin ise bir farkta durağan I(1) olduğu görülmüştür. Son aşamada ise seriler arasında eşbütünlük ilişkisinin varlığı Westerlund (2007) panel eşbütünlük testi ile incelenmiş, finansal performansın göstergesi olan tüm değişkenler (özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, Tobin Q oranı, piyasa değeri/defter değeri) ile diğer tüm bağımsız ve kontrol değişkenleri (pay sahipleri, şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu, toplam puan, firma büyüklüğü, kaldıraç oranı) arasında eşbütünlük ilişkisinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kurumsal Yönetim, Finansal Performans, Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi**ABSTRACT**

While the financial scandals that have emerged in recent years have brought forward the concept of corporate governance, it has made it necessary to investigate the relationship between corporate governance and financial performance. In this study examining the relationship between corporate governance ratings and financial performance, 15 companies operating in the manufacturing industry sector -which are traded continuously in the Borsa İstanbul Corporate Governance Index in the period of (2013Q1-2017Q4)- are discussed. Corporate governance is represented by the shareholders' ratings, public disclosure and transparency, stakeholders, board principles and total score while financial performance is represented by return on equity, return on assets, Tobin Q ratio and market value/book value. Also, firm size and financial leverage ratios, are control variables. In the study firstly, the presence of horizontal cross-section dependence between the series forming the panel was analyzed by using Breusch Pagan (1980) LM Test and horizontal cross-section dependence was determined between all series forming the panel. Then, Pesaran (2007) CADF test was applied to the series; firm size and leverage ratio variables are found stable at level I (0), and other variables are found stationary I (1). At the last stage, the existence of a cointegration relationship between the series was examined by Westerlund (2007) panel cointegration test and it was found that there is a cointegration relationship between all variables that are indicators of financial performance and all other independent and control variables (shareholders, transparency, stakeholders, board of directors, total score, firm size, leverage ratio).

Keywords: Corporate Governance, Financial Performance, Borsa İstanbul Corporate Governance Index**1. GİRİŞ**

Küreselleşmeyle birlikte, işletmeler arasındaki rekabetin gün geçtikçe artması işletmelerin daha iyi nasıl yönetilebilecekleri sorusunu akıllara getirmiştir. Çünkü özellikle son yıllarda iş dünyasında görülen ve sonuçları itibariyle tüm dünyayı etkileyen yolsuzlukların, krizlerin ve finansal skandalların yaşanmasındaki en önemli sebeplerinden biri firmaların iyi yönetilememesi olarak görülmüş ve bunun da kurumsal yönetim uygulamalarının yetersizliğinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Tam da bu noktada firmaların yönetim kademesinde ortaya çıkan bu olumsuzlukların neden yaşandığı ve nasıl ortadan kaldırılabilirdiğiyle alakalı

¹ Bu çalışmada, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilen "Kurumsal Yönetim Ve Finansal Performans İlişkisi: Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alan Şirketlerde Bir Uygulama" adlı çalışmadan faydalanılmıştır.

olarak yürütülen çalışmalar kurumsal yönetim kavramını ortaya çıkarmış ve bu kavramın önemi gün geçtikçe artmıştır.

Başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede kurumsal yönetime yönelik birtakım yasal düzenlemeler yapılarak tavsiye raporlar yayımlanmış ve başta Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) olmak üzere birçok kurum tarafından konuyla ilgili çalışmalar da yürütülmüştür. Bu noktada tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kurumsal yönetim uygulamaları adına gerekli adımlar atılmış olup OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri referans alınarak bazı düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri, SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri olarak görülmektedir. Bu ilkeler pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu olarak adlandırılmıştır. Buna ek olarak Türkiye’de kurumsal yönetim anlayışının daha da yaygınlaşması amacıyla işletmelerin SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri’ne uyumlarının derecelendirilmesi amacıyla 31.08.2007 tarihinde Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi faaliyete girmiştir.

Bu endekste yer alan şirketler için derecelendirme kuruluşları tarafından her yıl kurumsal yönetim ilkelerine uyum notu açıklanmakta ve bu yolla hem menfaat sahiplerinin istediği bilgilere ulaşarak haklarının korunması hem de şirketlerin finansal performansına katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla yetkili derecelendirme kuruluşları tarafından kurumsal yönetim ilkelerine uyum puanları ile şirketlerin finansal performansları arasındaki ilişkinin araştırılması incelenmeye değer bir konu olarak görülmekte ve çalışma bu amaçla yürütülmektedir. Özellikle de bu hususta yürütülen çalışmalara dair literatür incelendiğinde, kurumsal yönetim ile finansal performans arasındaki ilişki çoğunlukla bir bütün olarak incelenmekte, SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri’ni meydana getiren her bir ilkenin, muhasebe temelli ve piyasa temelli performans ölçüleri ile ilişkisini açıklamaya yönelik çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir.

Tüm bu gelişmeler ışığında gerçekleştirilen çalışmada ilk olarak kurumsal yönetim kavramına ait teorik çerçeve ele alınmış olup ardından finansal performans kavramı ve finansal performans ölçüm yöntemlerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alıp imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 15 şirketin kurumsal yönetim derecelendirme notları ile finansal performansları arasındaki ilişki incelenmiş ve yürütülen çalışmadan elde edilen bulgular özetlenerek ulaşılan sonuçlar ışığında konuyla ilgili ileride yapılacak olan çalışmalar için araştırmacılara tavsiyelerde bulunulmuştur.

2. KURUMSAL YÖNETİM KAVRAMI

Son yıllarda iş dünyasında yolsuzlukların, krizlerin ve firma skandallarının ortaya çıkmasındaki en önemli sebeplerinden biri firmaların iyi yönetilememesi olarak görülmekte bu da kurumsal yönetim uygulamalarının yetersizliğini göz önüne sermektedir. Bu durum özellikle tüm dünyadaki araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve kurumsal yönetim kavramını günümüzde en çok irdelenen konulardan biri haline dönüştürmüştür.

İlk kez OECD raporunda bahsedilen ve dünya literatüründe "corporate governance" şeklinde kendine yer bulan kurumsal yönetim ülkemizde de özellikle son yıllarda benimsenmeye başlanmış ve yönetişim, iyi yönetişim, kurumsal yönetişim gibi kavramlarla da birlikte kullanılır olmuştur (Baraz, 2004: 764; Yıldırım ve Demireli, 2009: 82).

Kurumsal yönetim kavramıyla ilgili çok sayıda tarafın olması farklı bakış açılarıyla kavrama bakılmasına neden olmuş ve bu sebeple literatürde çok farklı tanımlamalar yapılmıştır.

OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri raporunda kurumsal yönetim, “iş süreçlerinin yönetilmesi ve buna göre kontrol edilmesini sağlayan bir sistemdir” şeklinde tanımlanmıştır (OECD, 1999).

Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) kurumsal yönetimi kurumun en yüksek performansı göstermesini amaçlayan bir uygulama olarak görmektedir. Buna ek olarak kurumun hissedarları ve çalışanları dışında nasıl yönetildiğiyle ilgilenen tüm kredi verenler, yatırımcılar, tedarikçi ve müşteriler açısından da önemli bir kavram olarak aktarılmaktadır (TÜSİAD, 2002: 9; TÜSİAD, 2005: 31).

Ataman vd. (2017: 163) kurumsal yönetim kavramını, sadece işletme sahipleri ve yöneticilerinin değil, işletmedeki tüm paydaşların da uyması gereken ilkelerden oluşan yönetim biçimi şeklinde tanımlamaktadır. Colley (2004)’e göre ise kurumsal yönetim “şirketin yönetimi ile diğer tüm çıkar grupları ile arasındaki ilişkiler bütünüdür”. Benzer bir tanım da Oman (2001: 13) tarafından yapılmakta ve kurumsal yönetim için işletme sahiplerinden yöneticilerine, yöneticilerden yatırımcılara kadar tüm çıkar gruplarının arasındaki ilişkiyi düzenleyen tüm özel ve kamusal düzenlemeleri içeren bir unsur ifadesi kullanılmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen tüm bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere kurumsal yönetimi özellikle son yıllarda tüm ülkelerin önem verdiği bir kavram haline getiren esas unsurun, tüm işletme ilgililerinin haklarını ve

çıkarlarını gözetip, yatırımcıların ihtiyaç duyduğu güven ortamını sağlamasını temel amaç olarak benimsemesi olduğu görülmektedir. Çünkü Pamukçu (2011: 135) ve Çıtak (2006: 146)'a göre kurumsal yönetim uygulamalarının esas amacı, işletmenin etkin bir biçimde yönetilerek hissedarların çıkarlarının korunmasını kolaylaştıracak bir mekanizma oluşturup tüm paydaşların çıkarlarını gözeterek olası çatışmaları azaltmaktır.

Etkin bir kurumsal yönetim uygulaması ile mevcut kaynakların tüm işletme ilgilileri tarafından en iyi biçimde kullanılması garanti altına alınmaktadır. Çünkü etkin bir kurumsal yönetim, yöneticilere sorumlu oldukları her türlü işlemde ötürü sorumluluk, hesap verme gibi yükümlülükler yüklemektedir (Pashı, 2014: 30). Dolayısıyla başarılı bir kurumsal yönetim yalnızca işletmeye ait kaynakların israfını önlemeye yardımcı olan bir sistem olmayıp aynı zamanda herkes tarafından arzulanan ve şirketle ilgili şeffaflık, kontrol mekanizması ve yatırımcıların güvenlerini sağlama konusunda yardımcı olan bir unsurdur (Uyar, 2004: 158).

Bu açıdan bakıldığında finansal skandalların ve usulsüzlüklerin önlenmesinde etkisi olan kurumsal yönetimin uygulanmasıyla birlikte işletmelerin kazanacağı başlıca faydalar Sönmez ve Toksoy (2011: 58–59) tarafından şu şekilde özetlenmektedir:

- ✓ Karşılaşılabilecek krizlere karşı daha dayanıklı bir işletme yapısının oluşturulmasını sağlamaktadır.
- ✓ İşletmenin finans piyasalarından daha rahat biçimde finansmana erişimini sağlamaktadır. Bu bakımdan işletmenin doğru bir kurumsal yönetim uygulaması ile sermaye maliyeti azaltılmaktadır.
- ✓ İşletmenin rekabet gücünü artırarak işletmenin performansını yükseltmektedir.
- ✓ İşletmenin değerini yükselterek ulusal ve uluslararası alanda şirket itibarını ve şirkete olan güveni arttırmaktadır.

Sonuç olarak kurumsal yönetimi doğru şekilde uygulayan işletmelerin sermaye maliyetinin azalacağı, finansal kaynaklara daha rahat erişebileceği, yatırım olanaklarının artacağı, bu sayede daha fazla üretim yaparak istihdamı arttıracığı ve böylece işsizliğin azalıp yeni iş ve istihdam imkanlarının yaratılacağı öngörülmektedir

2.1. Kurumsal Yönetimin Ortaya Çıkış Süreci

Günümüzde her alanda yaşanan hızlı değişim ve gelişim süreci işletmeleri de etkilemiş ve işletme yönetiminde yeni anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kurumsal yönetim de yaşanan bu süreçte ortaya çıkan anlayışlardan bir tanesi olarak ön plana çıkmaktadır.

İşletmeler ile hissedarlar ve diğer tüm paydaş grupları arasındaki ilişkilerin kurallarını belirleyen bir yaklaşım olarak görülen kurumsal yönetim kavramının ilk kez kullanıldığı Millstein Raporu ve 1999'da OECD tarafından açıklanan OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri ile birlikte kurumsal yönetim başta şirketler olmak üzere tüm ilgililer ve çıkar grupları tarafından benimsenmeye başlamıştır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de gittikçe önem kazanan kurumsal yönetim uygulamaları için 2000'li yılların başlarında meydana gelen ve tüm dünyayı etkileyen Enron, Parmalat, WorldCom vb. şirket skandalları dönüm noktası olmuştur. Ortaya çıkan bu skandallardan dolayı denetim şirketlerine, sermaye piyasalarına ve en önemlisi şirketlere duyulan güven kaybı kurumsal yönetimin önemini artmasına neden olmuştur. Kaybedilen güvenin tekrar kazanılması adına 2002 yılında ABD'de Sarbanes-Oxley yasası yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de de 2003 yılında SPK tarafından yayımlanıp OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri'ni temel alan SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri yürürlüğe girmiştir (Güçlü, 2010: 1–3).

2.2. Kurumsal Yönetim Anlayışının Dünya'daki Gelişimi ve Yapılan Yasal Düzenlemeler

Sanayi devrimiyle birlikte firmaların yönetim yapısından stratejilerine, üretim bandından ortaklık yapısına kadar hemen hemen tüm çevresinin değişmesi ve buna bağlı olarak finansal yapılarının gelişmesi, firmaları kurumsal yönetime dair uygulamaları benimsetmeye itmiştir. Buna ek olarak dünya çapında meydana gelen ve özellikle 2000'li yılların başında gerçekleşen firma skandalları ve bu gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan finansal krizler, kurumsal yönetim uygulamalarının zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Özellikle ABD'de Enron ve WorldCom, İngiltere'de Marconi ve son dönemde Hollanda'da meydana gelen Royal Ahold gibi firma skandalları, kurumsal yönetim kavramını daha çok tartışılmaya itmiştir (Bauer vd., 2003). Sonuçları açısından tüm dünyayı etkileyen bu firma skandallarının neden yaşandığı ve nasıl ortadan kaldırılabileceğiyle ilgili yürütülen çalışmalar ise kurumsal yönetim kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu bakımdan kurumsal yönetimin iyileştirilip sistematik bir yapı içerisinde yürütülebilmesi ve şirketlerin denetiminin yeniden yapılandırılması amacıyla dünya genelinde komiteler kurularak yasal düzenlemelere gidilmiş ve Cadbury, Greenbury, Hampel ve Millstein Raporları gibi tavsiye niteliğinde raporlar hazırlanmıştır.

Hazırlanan bu raporlar kurumsal yönetim alanındaki çalışmalarını birçok ülke tarafından örnek alınan OECD tarafından kullanılmış ve OECD tarafından Kurumsal Yönetim İlkeleri belirlenmiştir. Bu noktadan hareketle kurumsal yönetimin tüm dünyada bilinen bir unsur olarak şekillenmesinin OECD liderliğinde ve 1999 yılına kadar dayandığı görülmektedir (Pamukçu, 2011: 136; Sönmez ve Toksoy, 2011: 62).

İlk olarak 1999 yılında yayınlanan OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri, 2015 yılında en son şekliyle güncellenmiş ve “Hissedarların Hakları”, “Hissedarların Adil Muamele Görmesi”, “Kurumsal Yönetimde Doğrudan Çıkar Sahiplerinin Rolü”, “Kamuyuna Açıklama Yapma ve Şeffaflık”, “Yönetim Kurulunun Sorumlulukları” ve “Etkin Kurumsal Yönetim Çerçevesi Temelinin Tesisi” biçiminde olmak üzere altı temel ilkeden oluşmaktadır (OECD, 1999: 15–43; OECD, 2004a: 14; OECD, 2015):

Yayımlanan bu raporların ve belirlenen tüm ilkelerin yanında özellikle ABD’de ortaya çıkan firma skandallarının, yatırımcıların ve hissedarların muhasebe sistemlerine ve finansal açıklamalara duydukları güvensizlikleri azaltmak ve finansal raporlar üzerindeki kontrollerin iyileştirilmesi amacıyla "Halka Açık Şirketler Muhasebe Reformu" ve "Yatırımcıyı Koruma Yasası (Sarbanes-Oxley Yasası) 2002 yılı itibariyle yürürlüğe girmiştir (Özelmas, 2010: 56).

2.3. Türkiye’deki Kurumsal Yönetim Anlayışının Gelişimi ve Yapılan Yasal Düzenlemeler

Sonuçları itibariyle tüm dünyayı etkileyen finansal krizler ve şirket skandalları başta ABD olmak üzere çoğu ülkede kurumsal yönetime yönelik yasal düzenlemeleri zorunlu hale getirmiş ve başta OECD olmak üzere birçok kurum tarafından buna yönelik birtakım çalışmalar yürütülmüştür. Bu bakımdan tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kurumsal yönetim adına atılan adımlara kayıtsız kalınmamış ve 2000’li yılların başından itibaren gerekli yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Yürütülen bu çalışmalar sırasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 1999 yılında yayımlanan, 2004 ve 2015 yıllarındaki güncellemeler ile son halini alan OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri referans noktası olarak görülmüştür.

2.3.1. SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri

OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri referans alınarak 2003’de SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri yayımlanmış ve bu ilkeler güncellenerek 2005 ve 2014 yıllarında son halini almıştır (www.spk.gov.tr). Ortaya çıkışı itibariyle halka açık anonim şirketlere yönelik uygulamaları içeren SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, sahip olduğu prensipler göz önüne alındığında özel sektör veya kamuda yer alan bütün kuruluşlar adına uygulanabilir olarak görülmektedir.

SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, “uygula, uygulamıyorsan açıkla” prensibine dayanmaktadır. Dolayısıyla tamamen gönüllülük esasına dayalı olan bu ilkelerin şirketler tarafından uygulanması zorunlu değildir. Fakat ilkelerin uygulanmaması durumunda yılsonunda şirketler tarafından hazırlanacak olan faaliyet raporlarında ilkelere uyulup uyulmadığı, uyulmaması durumunda ise neden uyulmadığına değinilerek bu durumun kamu ile paylaşılması gerekmektedir. Fakat 2011 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda yapılan değişikliklerle birlikte SPK’nın kurumsal yönetim anlayışında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve “uygula, uygulamıyorsan açıkla” prensibine dayanan ilkelerin borsada işlem gören anonim şirketler tarafından kısmen veya tamamen uymaları zorunlu hale getirilmiş ve uyum zorunluluğuna aykırılık halinde de çeşitli tedbirleri uygulama yetkisi vermiştir (Demirbaş ve Uyar, 2006: 80; Özsoy, 2011: 73; Alp ve Kılıç, 2014:109; Zengin ve Yılmaz, 2017: 692).

SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri, “Pay Sahipleri”, “Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık”, “Menfaat Sahipleri”, “Yönetim Kurulu” olmak üzere dört ana başlık altında toplanmış ve kısaca şu şekilde ifade edilmiştir (http://www.spk.gov.tr; Demirbaş ve Uyar, 2006; 81-82; Doğan, 2007: 111-135, Güçlü, 2010: 44, Özsoy, 2011: 74-75):

Pay Sahipleri İlkesi: Kurumsal yönetimde en önemli menfaat grubu olan ve şirketin sermayesini koyan pay sahipleri ile ilgili bölümde; pay sahiplerine verilen haklar ve pay sahiplerinin eşit işleme tabi olmaları hususundaki prensipler ele alınmıştır.

Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık İlkesi: Menfaat sahiplerinin şirketle ilgili bilgilere eksiksiz, tarafsız, güvenilir, anlaşılır ve kolay biçimde ulaşabilmesi ve bu bilgilere dayanarak yatırım kararı alabilmeleri anlamına gelen bu ilkeye dair prensiplere yer verilmiştir.

Menfaat Sahipleri İlkesi: Menfaat sahipleri veya bir diğer adıyla paydaş, işletmenin daha önceden belirlediği amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi adına yürütülen faaliyetlerden etkilenen her türlü kişi veya kurum olarak tanımlanmıştır. Bu bakımdan pay sahiplerinden çalışanlara, alacaklılardan müşterilere, tedarikçilerden devlete

hatta potansiyel yatırım yapmayı düşünen tasarruf sahiplerine kadar tüm ilgilileri kapsayan menfaat sahipleri ilkesinde menfaat sahibi kişi veya kurumlar ile şirket arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik prensiplere yer verilmiştir.

Yönetim Kurulu İlkesi: Bir şirketi en üst düzeyde yönetme ve temsil etme organı olarak görev yapan yönetim kurulu dördüncü bölümde kendisine yer bulmuş bir ilke olup, yönetim kurulunun fonksiyonu, görev ve sorumlulukları, faaliyetleri, yönetim kuruluna sağlanan mali haklar ve yönetim kuruluna faaliyetlerinde yardımcı olmak amacıyla kurulacak olan komiteler, bu ilkeye ait prensipler içerisinde kendine yer bulmuştur.

2.3.2. Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi

Kurumsal yönetim ilkelerine uyum derecelendirilmesi, Sermaye Piyasası Kurumsal Yönetim Tebliği'nde belirlenen ilkeler olan pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu ilkelerinin alt bölümler halinde incelenip değerlendirildiği bir uygulamadır. Dolayısıyla derecelendirme notunun belirlenmesi sırasında her alt bölüm 100 puan üzerinden değerlendirilmekte, her bir alt bölümün ana nota etkileri için de SPK tarafından belirlenen; pay sahiplerinde %25, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık %25, menfaat sahipleri %15 ve yönetim kurulu % 35 şeklindeki ağırlık yüzdeleri kullanılmaktadır. Ağırlıklar alındıktan sonra ortaya çıkan not 10'luk dilime indirgenip şirketin genel notuna ulaşılmaktadır (<https://www.kobirate.com.tr/content/Kurumsal-Yonetim-Endeksi.pdf>).

12.07.2007 tarihinde yayımlanan Seri: VIII, No:51 "Sermaye Piyasasında Derecelendirme Faaliyeti ve Derecelendirme Kuruluşlarına İlişkin Esaslar Tebliği" ile Türkiye'de kurulan ve SPK tarafından yetkilendirilip kurumsal yönetim ilkelerine uyum derecelendirmesi yapmaya yetkili kuruluşlar 31.12.2019 tarihi itibarıyla aşağıdaki gibidir:

- ✓ Saha Kurumsal Yönetim ve Kredi Derecelendirme Hizmetleri A.Ş.
- ✓ Kobirate Uluslararası Kredi Derecelendirme, Kurumsal Yönetim Hizmetleri A.Ş.
- ✓ JCR Avrasya Derecelendirme A.Ş.
- ✓ DRC Derecelendirme Hizmetleri A.Ş.
- ✓ National Investor Services Derecelendirme Anonim Şirketi

2.3.3. Borsa İstanbul A.Ş. Kurumsal Yönetim Endeksi

Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi Borsa İstanbul'da işlem gören pay endekslerinden birisi olup XKURY olarak adlandırılmakta ve yalnızca kurumsal yönetim uyum derecelendirme notuna sahip şirketlerin dâhil edildiği bir endeks olarak işlem görmektedir. Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi, payları Borsa İstanbul pazarlarında (Yakın İzleme Pazarı ve C ve D listeleri hariç) işlem gören ve kurumsal yönetim uyum derecelendirme notu 10 üzerinden en az 7 ve her bir alt başlık için en az 6,5 olan halka açık şirketlerin fiyat ve getiri performanslarının değerlendirilmesi için oluşturulmuş bir endeks olarak bilinmektedir (<https://www.kobirate.com.tr/content/Kurumsal-Yonetim-Endeksi.pdf>; BİST, 2020).

Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi 31.08.2007 tarihinde hesaplanmaya başlanmış ve endeksin başlangıçtaki değeri 48.082,17 olarak belirlenmiş ve 31.12.2019 tarihi itibarıyla endeks 99.754,53'e ulaşmıştır. 31.08.2007'de 5 şirket ile işlem görmeye başlayan Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde 2007 yılı içerisinde 2 şirketin de endekse dahil olmasıyla birlikte 2007 yılı sonu itibarıyla endekste toplam şirket sayısı 7'ye çıkmıştır. 31.12.2019 tarihi itibarıyla ise endekste 50 şirketin faaliyet gösterdiği görülmektedir.

3. FİNANSAL PERFORMANS KAVRAMI VE FİNANSAL PERFORMANS ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

İşletmenin faaliyetlerine sağlıklı bir biçimde devam etmesi, karar alma, denetim, planlama gibi işlevlerinin yerine getirilebilmesi adına sürekli olarak finansal performansı değerlendirilmelidir. Bu bakımdan işletme yöneticisinin mevcut finansal durumun ne olduğu, geçmiş dönemlerdeki finansal performansın tatmin edici olup olmadığı ve rakiplerden geri kalınıp kalınmadığı gibi sorulara yanıt verebilecek şekilde doğru bir performans ölçümü yapması gerekmektedir. Doğası gereği çeşitlilik gösteren bir unsur olan performans ölçümü muhasebe, ekonomi, yönetim, finans, pazarlama gibi çok sayıda disiplininin çalışma alanına girmektedir. Dolayısıyla performans ölçümü çok farklı yaklaşımlarla ifade edilmiş ve her bir yaklaşım performans ölçümüne farklı katkılar sağlamıştır. Tüm bu aktarılanlar göz önüne alındığında finansal performansı ölçmek amacıyla farklı sınıflandırmalara gidildiği görülmektedir. İlk sınıflandırmada geleneksel (muhasebe temelli) ve değer esaslı (piyasa bazlı veya piyasa temelli) finansal performans ölçüm teknikleri biçiminde bir gruplandırma yapılmıştır. Geleneksel ölçümler için muhasebe bazlı ölçütler ifadesi kullanılırken, modern ölçütler içinse değer esaslı ölçütler tanımı yapılmıştır (Neely vd., 1996: 424; Acar, 2003: 21-22; Neely, 2007: 7; Şenol ve Ulutaş, 2018: 84).

Muhasebeye dayalı geleneksel performans ölçütleri, muhasebe içerisinde yürütülen faaliyetler sonucu ortaya çıkan kar miktarının, hesaplanmak istenen değere oranlanmasıyla bulunan ölçütler olarak bilinmektedir. Geleneksel finansal performans ölçüm yöntemleri genel olarak finansal ölçütlere dayanmakta ve geleneksel muhasebe sistemine odaklanmaktadır. Bu sebeple bu ölçütler çoğunlukla geriye dönük verileri kullanmakta ve performansın geliştirilmesi için değil sadece izlenmesi için tasarlanmaktadır (Ghalayani ve Noble, 1996: 68; Şenol ve Ulutaş, 2018: 86).

Bir diğer performans ölçüm yöntemi olarak sınıflandırılan piyasa değerini esas alan (piyasa temelli) performans ölçümleri ise özellikle son yıllarda kullanılmaya başlanmış ve muhasebe temelli finansal performans ölçümlerine ek olarak uygulama alanı bulmuştur. Günümüzde işletmelerin hissedar sayılarının artarak halka açılan firmaların gittikçe çoğalması ve bu gelişmelere bağlı olarak firma ölçeklerinin gittikçe büyüyerek küresel bir konuma ulaşmasıyla birlikte işletmeler kar maksimizasyonunu sağlamak yerine işletme değerini veya paydaş değerini maksimize edebilecek faaliyetlere girişmiş ve böylece değer odaklı yaklaşımın ekonomide hakimiyeti başlamıştır. Dolayısıyla tüm bu gelişmelerin etkisiyle işletmelerin sürekli olarak performanslarını ölçmeleri zorunlu hale gelmiş ve piyasa değerini esas alan (piyasa temelli) performans ölçümleri de yaygınlık kazanmıştır (Şenol ve Ulutaş, 2018: 83).

Bu bakımdan araştırmacılar, yatırımcılar ve analistlerin bir kısmı işletmenin performansını ölçmek amacıyla finansal tablolardan elde edilen muhasebe verilerini (muhasebe temelli ölçütler) kullanırken diğer bir kısmı ise işletmenin piyasa değerini ölçen verilerden yararlanmaktadır. En sık kullanılan muhasebe temelli ölçütler arasında özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, yatırılan sermayenin getirisi, hisse başı kar oranları görülmekte iken piyasa temelli ölçütler arasında ise Fiyat-Kazanç Oranı, Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı, Tobin Q Oranı, Piyasa Değeri / Satışlar oranları ön plana çıkmaktadır.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Teorik olarak bakıldığında şirket faaliyetleri açısından olumlu özellikler taşıyan kurumsal yönetimin işletmenin finansal performansını yükseltmesi beklenmekte dolayısıyla olaya basitçe bakıldığında kurumsal yönetim ile şirket performansı arasında yalın ve açık bir ilişki olduğu varsayılmaktadır (Işık ve Saygılı, 2006: 163). Beklenenin aksine, kurumsal yönetimin standartları temelde standart olsa da, her ülkenin kurumsal yönetim anlayışının ve uygulamalarının birbirinden farklılaşması sebebiyle; kurumsal yönetim ve firmaların finansal performans ilişkisini konu alan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür (Gümüş vd., 2017: 106). Farklı sonuçlara ulaşılmasının en büyük sebepleri ise, çalışmalarda farklı değişkenlerin kullanılması, araştırmanın yapıldığı ülkelerdeki kültürel, yönetsel vb. farklılıklar olarak görülmektedir.

Bu doğrultuda hazırlanan literatür çalışması için çalışmanın bu bölümünde kurumsal yönetim ve firmaların finansal performansı arasındaki ilişkinin incelendiği bazı çalışmalara yer verilmiştir.

Karakılıç ve Vuran (2019) tarafından yapılan araştırmanın amacı; kurumsal yönetim değişkenleri ile firmaların firma değeri arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Araştırmada bağımsız değişkenler olarak yönetim kurulu büyüklüğü, bağımsız yönetim kurulu üye sayısı, yönetim kurulundaki kadın üye sayısı, denetim komitesi üye sayısı, kurumsal yönetim komitesi üye sayısı, bağımlı değişkenler olarak ise; Tobin Q oranı, özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı ele alınmıştır. Araştırmada 2013-2016 yılları içerisinde Borsa İstanbul'da işlem gören 78 firmadan elde edilen bilgiler kullanılmış ve panel veri analizi yöntemiyle analizler yapılmıştır. Analiz sonucunda bağımlı değişkenlerden Tobin Q oranı ve özkaynak karlılığı ile kurumsal yönetim değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış olup sadece aktif karlılığı ile kurumsal yönetim uygulamaları arasında %10 anlamlılık seviyesinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Yıldırım vd. (2018) tarafından yapılan araştırmanın amacı; şirketlerin kurumsal yönetim uygulamaları ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi ölçmektir. Araştırmada bağımsız değişkenler olarak Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi tarafından hesaplanan ve şirketlere verilen kurumsal yönetim notları, bağımlı değişkenler olarak ise; cari oran, asit test oranı, alacak devir hızı, kaldıraç oranı, net kâr marjı, aktiflerin kârlılığı, özkaynak kârlılığı, piyasa değeri defter değeri oranı ve fiyat kazanç oranı ele alınmıştır. Araştırmada; 2013-2016 yılları içerisinde Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde işlem gören, 5 adet şirketten elde edilen bilgiler kullanılmış olup, Entropi Ağırlıklandırılmış TOPSIS yöntemiyle analizler yapılmıştır. Analiz sonucunda şirketlerin kurumsal yönetim notları ile finansal performansları arasında anlamlı ve sürekli bir ilişki olmadığı vurgulanmıştır.

Moradi ve Velashani (2017) tarafından yapılan araştırmanın amacı; firmaların ürün pazarlarındaki rekabet seviyesi ve kurumsal yönetim faaliyetlerinin firma performansına etkisini ortaya koyabilmektir. Araştırmada bağımsız değişkenler olarak; yönetim kurulu bağımsızlığı ve mülkiyet yoğunlaşması, bağımlı değişkenler olarak

ise; özkaynak kârlılık oranı ve aktif kârlılık oranı ele alınmıştır. Araştırmada; 2004-2012 yılları arasında Tahran Menkul Kıymetler Borsası'nda faaliyet gösteren firmaların verileri kullanılmış ve panel veri analizi yöntemiyle analizler yapılmıştır. Analiz sonucunda, yönetim kurulu ve mülkiyet yoğunlaşması ile finansal performans arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiş olup firmanın ürün pazarlarındaki rekabet seviyesinin ve kurumsal yönetim faaliyetlerinin firma performansı üzerinde etkisi olduğu vurgulanmıştır.

Aytekin ve Sönmez (2016) tarafından yapılan araştırmanın amacı; kurumsal yönetim uygulamalarının firma performansı üzerine olan etkisini ortaya koymaktır. Araştırmada bağımsız değişkenler; yönetim kurulu üye sayısı, kurumsal yatırımcı payı, yabancı yatırımcı payı, halka açıklık oranı, nitelikli pay sahipliği oranı ve yönetim kurulunda yer alan bağımsız üye sayısı, bağımlı değişkenler ise; aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı olarak ele alınmıştır. Araştırmada 2010-2014 dönemi içerisinde Borsa İstanbul'da ulaşım sektöründe işlem gören 7 firmadan elde edilen bilgiler kullanılmış ve panel veri analizi yöntemiyle analizler yapılmıştır. Analiz sonucunda; yönetim kurulunda yer alan üye sayısı arttıkça aktif karlılığa bir etkisinin olmadığı fakat özkaynak karlılığına pozitif yönde etki ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca yabancı yatırımcı payı ile aktif karlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ve özkaynak karlılığı ile pozitif ve anlamlı bir etkisi gözlemlenmiştir.

Dabor ve Isiauwe (2015) tarafından yapılan araştırmanın amacı; kurumsal yönetimin firma performansı üzerindeki etkisini Nijerya Borsa Endeksi'nde işlem gören firmalar açısından ortaya koymaktır. Bu amaçla yürütülen çalışmada firma performansı; özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı oranları ile ölçülürken, kurumsal yönetim ise yönetim kurulu yapısı, büyüklüğü ve bağımsızlığı ile mülkiyet yapısı değişkenleri kullanılarak ölçülmüştür. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmanın sonucunda ise yönetim kurulu üye sayısı ile firma performansı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiş olup, yönetim kurulu bağımsızlığı ve mülkiyet yapısı ile firma performansı arasında ise anlamsız bir ilişki gözlemlenmiştir.

Vo ve Nguyen (2014) tarafından yapılan araştırmanın amacı; kurumsal yönetim ile firma performansı arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Araştırmada bağımsız değişkenler; CEO ikililiği, yönetim kurulu büyüklüğü, yönetim kurulu bağımsızlığı, CEO'nun yapısı, yönetim kurulunun yapısı, bağımlı değişkenler ise aktif karlılığı, özkaynak karlılığı, Altman z- score ve Tobin Q olarak kullanılmıştır. Araştırmada, Vietnam Borsası'nda 2008-2012 yılları arasında işlem gören 177 işletmenin verileri kullanılmış olup, regresyon analizi ve en küçük kareler yöntemleri uygulanmıştır. Analiz sonucunda; CEO ikililiği ve firma performansı arasında pozitif bir ilişki, yönetim kurulu bağımsızlığı ve firma performansı arasında negatif ilişki mevcutken, yönetim kurulunun büyüklüğü ile firma performansı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

5. YÖNTEM

5.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Veri Seti

Kurumsal yönetim uygulamalarının finansal performansa ne ölçüde etki ettiği üzerine yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar ortaya çıkmış ve ortaya çıkan bu düşünceler çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı firmaların finansal performansı ile kurumsal yönetim arasındaki ilişkiyi Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde faaliyet gösteren şirketler açısından irdelemek ve Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde işlem gören şirketlerin derecelendirme kuruluşları tarafından açıklanan kurumsal yönetim derecelendirme notlarının şirketlerin finansal performansları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada uygulanacak olan panel veri analizi yönteminin daha etkin sonuç vermesi adına işletme sayısının ve periyodunun maksimize edilebildiği 2013-2017 yılları arasındaki 5 yıllık dönem ele alınmıştır. Tüm bunlar göz önüne alındığında bu çalışma 31.12.2019 tarihi itibarıyla Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde de bulunan ve 2013-2017 yılları arasındaki 5 yıllık dönemde aralıksız olarak endekste yer alıp imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 15 şirketi kapsamaktadır. Söz konusu bu 15 şirkete Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. 2013-2017 Yılları Arasındaki 5 Yıllık Dönemde Aralıksız Olarak Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde Yer Alan ve İmalat Sanayi Sektöründe Faaliyet Gösteren Şirketler

SIRA NO	ŞİRKET UNVANI	ENDEKSTE YER ALDIĞI YILLAR
1	HÜRRİYET GAZETECİLİK VE MATBAACILIK A.Ş.	2007-2017
2	AYGAZ A.Ş.	2010-2017
3	TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.	2007-2017
4	ANADOLU EFES BİRACILIK VE MALT SANAYİİ A.Ş.	2008-2017
5	PINAR ENTEGRE ET VE UN SANAYİİ A.Ş.	2012-2017
6	PINAR SU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	2013-2017
7	PINAR SÜT MAMULLERİ SANAYİİ A.Ş.	2011-2017
8	COCA-COLA İÇECEK A.Ş.	2009-2017
9	İHLAS EV ALETLERİ İMALAT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	2010-2017

10	OTOKAR OTOMOTİV VE SAVUNMA SANAYİ A.Ş.	2008-2017
11	ARÇELİK A.Ş.	2009-2017
12	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.	2007-2017
13	TÜRK PRYSMIAN KABLO VE SİSTEMLERİ A.Ş.	2009-2017
14	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.	2007-2017
15	VESTEL ELEKTRONİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	2007-2017

5.2. Araştırmada Kullanılan Değişkenler ve Araştırmanın Modeli

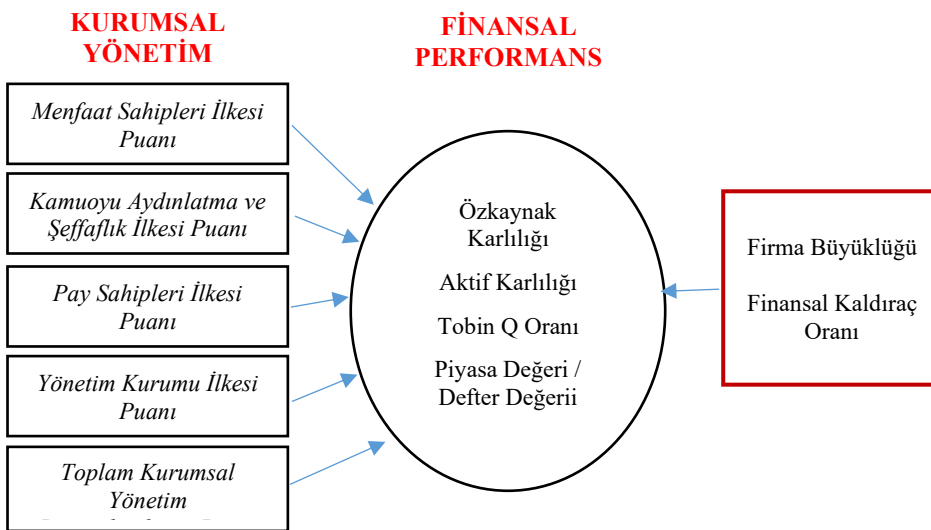
Söz konusu bu 15 şirkete ait veriler, TKYD'ye ait internet sitesinden, Kamu Aydınlatma Platformu'ndan ve Borsa İstanbul Veri Merkezi'nden alınmış olup (2013:Q1-2017:Q4) dönemini kapsayan ve çeyrek dönemlik verilerden oluşan bir veri seti oluşturulmuştur. 15 şirketin 20 dönemlik verileri kullanılarak 300 gözlem sayısına ulaşılan çalışmada finansal performansın göstergesi olarak Tobin Q, piyasa değeri / defter değeri, özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı oranları kullanılmıştır. Çalışmada yer alan bağımlı ve kontrol değişkenleri için şirketlere ait (2013:Q1-2017:Q4) dönemleri arasındaki finansal tablo verileri, Kamu Aydınlatma Platformu'ndan ve Borsa İstanbul Veri Merkezi'nden alınmış ve Finnet Mali Analiz programından (www.finnet2000.com) yararlanılarak veri setine dahil edilmiştir.

Çalışma kapsamında kullanılan bağımsız değişkenler sırasıyla SPK'nın belirlediği Kurumsal Yönetim İlkeleri olan "Pay Sahipleri", "Kamuoyunu Aydınlatma ve Şeffaflık", "Menfaat Sahipleri" ve "Yönetim Kurulu" ilkelerine verilen derecelendirme notları ile toplam kurumsal yönetim endeksi derecelendirme notudur. Yine çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler, derecelendirme kuruluşları tarafından endekste bulunan şirketlere her yıl verilen notlardan oluşmaktadır. Yıl bazında verilen bu notlar, Eşit Adım Yöntemi kullanılarak (2013:Q1-2017:Q4)'den oluşan çeyrek dönemlik veriler haline dönüştürülerek veri setine eklenmiştir. Bu noktadan hareketle çalışmanın bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenleri Tablo 2'deki gibi olmuştur.

Tablo 2. Bağımlı, Bağımsız ve Kontrol Değişkenleri Tablosu

DEĞİŞKENLER		HESAPLAMA BİÇİMİ
BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	Özkaynak Karlılığı	Net Kar / Özkaynak
	Aktif Karlılığı	Net Kar / Toplam Aktifler
	Tobin Q oranı	(borcun yıl sonu defter değeri + firmanın yılsonu piyasa değeri) / aktiflerin yıl sonu defter değeri
	Piyasa Değeri/Defter Değeri oranı	Piyasa Değeri/Defter Değeri
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	Pay Sahipleri İlkesi Puanı Menfaat Sahipleri İlkesi Puanı Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık İlkesi Puanı Yönetim Kurulu İlkesi Puanı Toplam Kurumsal Yönetim Puanı	
KONROL DEĞİŞKENLERİ	Firma büyüklüğü	Log (Toplam Varlıklar)
	Kaldıraç oranı	Toplam Borç / Toplam Aktifler

Yukarıda yer alan bağımsız, kontrol ve bağımlı değişkenler aracılığıyla geliştirilen araştırma modeli ise Şekil 1'deki gibi oluşturulmuştur.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

5.3. Araştırmanın Yöntemi ve Bulgular

Kurumsal yönetim ve finansal performans arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek amacıyla yürütülen bu çalışmada kullanılmış olan veri setinin hem yatay kesitlere hem de dikey kesitlere ait (zaman serisi) değerler içerdiği tespit edilmiş olup panel veri analizi yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

Bu doğrultuda hazırlanan çalışmanın yöntem kısmında ilk olarak Breusch Pagan (1980)'a ait LM Testi kullanılarak paneli oluşturan seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı analiz edilmiştir. İkinci aşamada, yatay kesit bağımlılığı varsayımı altında serilerin durağanlığı, yatay kesit bağımlılığını ve serilerdeki yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök sürecinin test edildiği ikinci nesil panel birim kök testlerinden Peseran'nın (2007) CADF testi uygulanmıştır. Son olarak ise seriler arasında herhangi bir eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığının tespitinin yapılabilmesi adına Westerlund (2007) tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır.

5.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığının Test Edilmesi

Panel veri analizinin uygulandığı çalışmalarda paneli meydana getiren yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız olup olmadığının bilinmesi gerekmektedir. Bu amaçla yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmadan yapılacak olan analizlerin tutarsız sonuçlar vereceği tespit edilmiş olup analize başlamadan önce serilerde yatay kesitler arasında bağımlılık olup olmadığını test edilmesi büyük önem arz etmektedir (Mercan vd., 2015: 127; Koçbulut ve Barış, 2016: 28-29).

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının test edilmesi sırasında ilk önce panel verinin zaman boyutu (T) ve birim boyutu (yatay kesit= N) karşılaştırılmalıdır. İşte bu noktada zaman ve kesit boyutunun farklı varyasyonlarının ortaya konduğu üç farklı LM test istatistiği hesaplanmaktadır. Çalışmanın 15 şirket (N=15) ve 5 yıl*4 çeyrek=20 dönemden (T=20) oluştuğu görülmüş ve paneli oluşturan yatay kesitler arasında bir bağımlılık olup olmadığını ortaya koymak için çalışmada Berusch-Pagan (1980) LM (CDLM1) testinin kullanılması gerektiği görülmüştür.

CDLM1 Testinin sıfır hipotezi, $H_0: =$ yatay kesit bağımlılığı yoktur biçimindedir ve hipotez testi sonucunda elde edilecek olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda, %5 anlamlılık düzeyinde, H_0 hipotezi reddedilmekte ve paneli oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğuna karar verilmektedir (Bozkurt, 2018; Mercan vd. 2015: 127).

Çalışmanın bu kısmında öncelikle her bir seri grubu için yatay kesit bağımlılığı sınaması yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Breusch Pagan (1980) LM Testi'ne Ait Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Değişkenler	Breusch Pagan LM Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Tobin Q	1975.50	0.000
Piyasa değeri/Defter Değeri	2080.78	0.000
Özkaynak Karlılığı	772.68	0.000
Aktif Karlılığı	606.82	0.000
Pay Sahipleri	2453.22	0.000
Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık	2213.75	0.000
Menfaat Sahipleri	2348.66	0.000
Yönetim Kurulu	244.40	0.000
Toplam Puan	2648.62	0.000
Firma Büyüklüğü	2804.11	0.000
Finansal Kaldıraç Oranı	2579.99	0.000

Tablo 3'deki sonuçlara göre elde edilen olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olduğu görülmüş, $H_0: =$ yatay kesit bağımlılığı yoktur hipotezinin reddedildiği sonucuna varılmış ve seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan çalışmada kullanılan Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu, toplam puan, firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranı değişkenleri için paneli oluşturan şirketler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Buna göre çalışmada yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel birim kök testleri ile yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel eşbütünleşme analizi yöntemi kullanılmasına karar verilmiştir.

5.3.2. Panel Birim Kök Analizinin Uygulanması

Zaman serisi verilerinde olduğu gibi panel verilerde de serilerin durağan olup olmadıkları büyük önem teşkil etmektedir. Bu sebeple serilerin durağanlığı araştırılarak durağanlık durumuna göre hareket edilmelidir. Panel veri analizinde de serilerin durağanlığını test edebilmek adına değişkenlerin yatay kesit bağımlılığına sahip olup

olmamasına göre farklı testler kullanılmaktadır. Panel birim kök testleri bu noktada; birinci ve ikinci nesil birim kök testleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Mercan vd. 2015: 128; Hüseyini ve Doru, 2017: 742).

Birinci nesil birim kök testlerinin eksikliğini gidermek amacıyla, yatay kesit birimleri arasındaki yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testleri geliştirilmiş olup bu testlerin en önemlileri MADF (Taylor ve Sarno, 1998), SURADF (Breuer, Mcknown ve Wallace, 2002), PANKPSS (Carrion-i-Silvestre vd. 2005) ve CADF (Pesaran, 2007)'tir (Mercan vd. 2015: 128).

Her bir seri grubu için yatay kesit bağımlılığı tespit edildiğinden dolayı ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007)'a ait CADF Panel Birim Kök Testleri ile serilerin durağan olup olmadığı incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları

		Z[t-bar]	Pesaran CADF kritik tablo değeri	Olasılık Değeri
Tobin Q	Düzeyde	-0.474	-2.470	0.318
	Bir Farkta	-13.841		0.000
Piyasa Değeri/Defter Değeri	Düzeyde	-0.496	-2.470	0.310
	Bir Farkta	-14.988		0.000
Özkaynak Karlılığı	Düzeyde	1.987	-2.470	0.977
	Bir Farkta	-12.265		0.000
Aktif Karlılığı	Düzeyde	1.671	-2.470	0.953
	Bir Farkta	-11.997		0.000
Pay Sahipleri	Düzeyde	-0.333	-2.470	0.369
	Bir Farkta	-11.632		0.000
Şeffaf	Düzeyde	0.992	-2.470	0.839
	Bir Farkta	-6.166		0.000
Menfaat Sahipleri	Düzeyde	-1.932	-2.470	0.027
	Bir Farkta	-7.208		0.000
Yönetim Kurulu	Düzeyde	-0.005	-2.470	0.498
	Bir Farkta	-10.134		0.000
Toplam Puan	Düzeyde	0.879	-2.470	0.810
	Bir Farkta	-2.568		0.005
Firma Büyüklüğü	Düzeyde	-3.680	-2.470	0.000
Finansal Kaldıraç Oranı	Düzeyde	-4.161	-2.470	0.000

Tablo 4'de de görüldüğü üzere çalışmaya ait panel birim kök testi sonuçları incelendiğinde, firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranı değişkenlerine ait hesaplanan CADF istatistiğinin CADF kritik değerlerinden mutlak olarak büyük olduğu görülmüş ve seri grubunun düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ve toplam puan değişkenlerine ait hesaplanan CADF istatistiğinin CADF kritik değerlerinden mutlak olarak küçük olduğu görülmüş ve düzeyde durağan olamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada düzeyde durağan olmayan Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ve toplam puan değişkenlerine ait her bir seri grubunun bir gecikmeli değerlerinin (yani birinci farkları alındıktan sonraki değerlerinin) %1 tablo kritik değerinden mutlak olarak büyük olduğu yani %1 önem düzeyinde durağan olduğu (serilerin bir gecikmeli olarak durağanlaştığı) belirlenmiştir. Sonuç olarak panel veri analizinde kullanılan firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranı değişkenleri düzeyde durağan I(0), Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ve toplam puan değişkenleri ise I(1) yani birinci sıra fark durağan olarak tespit edilmiştir.

5.3.3. Panel Eşbütünleşme Testinin Uygulanması

Düzeyde durağan olmayan fakat farkı (veya farkları) alınarak durağan hale getirilen serilerin fark alma işlemi yapılırken geçmişte maruz kaldığı geçici şokların etkisini yok edebilmesinin yanında bu seriler içerisinde uzun dönemli ilişkileri ortadan kaldırabilme durumu da söz konusu olacaktır. Bu sebeple bu serilerin durağan olmasa bile durağan bir kombinasyonu olabilmesi durumu eş bütünleşme analizleri yoluyla açığa çıkartılmaktadır. Bu durumda olan serilerin eşbütünleşik olması da değişkenleri etkiyebilecek konumda olan kalıcı şoklar karşısında bile değişkenlerin uzun dönemde bir denge ilişkisi içerisinde olacağını ortaya koymaktadır (Tarı, 2010: 415; Yalçınkaya ve Yazgan, 2016: 41).

Panel veri analizlerinde eşbütünleşme teknikleri, zaman serisi (T) ve yatay kesit (N) boyutunda değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını test etmek için kullanılır. Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını sınamak için uygun panel eşbütünleşme testinin belirlenmesi gerekmektedir. Panel veri ekonometrisinde kullanılan eşbütünleşme analizleri bir bütün olarak incelendiğinde temelini “Ho: Eşbütünleşme yoktur” hipotezinin test edilmesine dayandığı görülmektedir (Bozkurt, 2012). Bu sebeple çalışmalarda kullanılan panel eşbütünleşme testleri, birinci nesil eş bütünleşme testleri olarak yatay kesit bağımlılığı olmayan serilerde (Johansen 1988; Kao 1999; Pedroni 1999) ve ikinci nesil eş bütünleşme testleri adıyla yatay kesit bağımlılığı tespit edilen seriler içinse (Westerlund ve Edgerton, 2006; Westerlund, 2007) güvenilir sonuçlar vermekte ve serilerin durumuna göre araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır.

Düzye de durağan ve bir farkta durağanlaşan yeni seriler üzerinden finansal performans göstergeleri ile finansal performans ile eşbütünleşik olduğu düşünülen her bir değişken arasında herhangi bir eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığını tespit etmek için Westerlund (2007) Panel Eşbütünleşme testi yapılmıştır. Test kapsamında boş hipotezi “Ho: eşbütünleşme yoktur” şeklinde kurulmuştur.

Elde edilen sonuçlar, Westerlund (2007) Panel Eşbütünleşme testlerine ait istatistiğinin sonucu %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme olmadığı sıfır hipotezinin reddedilmesine yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle, paneli oluşturan 15 şirketin finansal performans göstergesi olarak değerlendirilen tüm değişkenler (Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı) ile diğer tüm bağımsız ve kontrol değişkenleri (pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu, toplam puan, firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranı) arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu saptanmıştır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alan firmaların, kurumsal yönetim ilkeleri olarak adlandırılan pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kurulu ilkeleri ve toplam kurumsal yönetim notu puanları ile firmaların finansal performansları arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda uygulanacak olan panel veri analizi yönteminin daha etkin sonuç vermesi adına çalışma, işletme sayısının ve periyodunun maksimize edilebildiği 2013-2017 yıllarını kapsamakta ve 2013-2017 yılları arasında aralıksız olarak endekste yer alıp imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 15 adet şirketin verilerini içermektedir.

Çalışmanın bağımsız değişkeni konumundaki kurumsal yönetim, derecelendirme kuruluşlarının şirketlere verdiği pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ilkeleri puanları ve toplam puan ile temsil edilmiştir. Her bir ilkeye ait kurumsal yönetim derecelendirme notlarına TKYD ve KAP’a ait web sitelerinden erişim sağlanmıştır. Ayrıca yıllık olarak ilan edilen bu notların çalışmada eşit adım yöntemi kullanılarak çeyrek dönemler haline dönüştürülmesine karar verilmiş ve (2013Q1-2017Q4) dönemlerine ait veriler veri setine dahil edilmiştir.

Özkaynağın verimli biçimde kullanılıp kullanılmadığını ortaya koyan özkaynak karlılığı, aktiflerin kar elde etmek için değerlendirip değerlendirilmediğini ifade eden aktif karlılığı, işletme yönetiminin etkinliğinin göstergesi olarak görülen Tobin Q oranı ve piyasa değeri ile defter değerini karşılaştırmaya yarayan piyasa değeri / defter değeri oranlarının her biri ise finansal performansı temsil etmiş ve çalışmanın bağımlı değişkenleri olarak belirlenmiştir. Bunlara ek olarak toplam varlıkların logaritmasının alınmasıyla elde edilen firma büyüklüğü ve varlıkların ne kadarlık kısmının yabancı kaynaklardan finanse edildiğini ortaya koyan finansal kaldıraç oranı ise çalışmanın kontrol değişkenleri olarak yer almıştır. Bağımlı ve kontrol değişkenleri için şirketlere ait veri seti oluşturulurken KAP web sitesinden ve Finnet Mali Analiz programından yararlanılmış olup (2013Q1-2017Q4) dönemlerine ait veriler elde edilmiş ve veri setine dahil edilmiştir.

2013-2017 yılları arasında aralıksız olarak Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alıp imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 15 şirketin, (2013Q1-2017Q4)’den oluşan 20 dönemlik verileri kullanılarak 300 adet gözlem sayısına ulaşıldığı bu çalışmada panel veri analizi uygulanmasına karar verilmiştir. Birey, ülke gibi N sayıdaki birimlere ait yatay kesit gözlemlere karşılık T sayıda gözlemden oluşan verilere sahip olan panel veri analizi hem zaman serisini hem de yatay kesitlere ait verileri birleştirmekte ve bu sayede birçok avantajı barındıran bir yöntem olarak görülmektedir.

Bu avantajları da göz önüne alarak panel veri analizinin kullanıldığı bu çalışmada ilk olarak değişkenlerin durağan olup olmadığı panel birim kök testleriyle incelenmek istenmiştir. Fakat birinci nesil panel birim kök testleri yatay kesit bağımlılığının olmadığı varsayımına göre hareket ederken, ikinci nesil birim kök testleri ise yatay kesit bağımlılığı olduğu varsayımı ile çalışmaktadır. Dolayısıyla öncelikle hangi testin uygulanacağına karar vermeden önce paneli oluşturan seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığını ortaya

konması gerekmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında çalışmada ilk olarak Breusch Pagan (1980)'a ait LM Testi kullanılarak paneli oluşturan seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı analiz edilmiştir. LM Testi kullanılarak her bir seri grubu için yatay kesit bağımlılığı sınaması yapılmış ve "Ho: yatay kesit bağımlılığı yoktur" hipotezinin reddedildiği sonucuna varılarak seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan çalışmada kullanılan ve kurumsal yönetim ilkeleri derecelendirme notları ile finansal performans ilişkisini ölçmeyi amaçlayan Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu, toplam puan, firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranı değişkenlerinden oluşan tüm seri grubunun yatay kesit bağımlılığı içerdiği görülmüştür.

Her bir seri grubu için yatay kesit bağımlılığı tespit edilmesinin ardından çalışmanın ikinci kısmında yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinden Peseran (2007)'a ait CADF Panel Birim Kök Testleri kullanılarak serilerin durağan olup olmadığı incelenmiştir. Çünkü panel veri analizinde paneli meydana getiren yatay kesitlerin birbirine bağımlı olduğunun ortaya konmasının ardından, her bir değişken için birim kök testleri uygulanarak serilerin durağan olup olmadığını ortaya konulması gerekmektedir. Peseran (2007)'a ait CADF Panel Birim Kök Testi'nden elde edilen bulgular yorumlandığında firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranına ait seri grubunun düzeyde durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ve toplam puan'a ait seri grubunun düzeyde durağan olmadığı belirlenmiş, düzeyde durağan olmayan her bir seri grubunun ise bir gecikmeli değerleri (yani birinci farkları alındıktan sonraki değerlerinin) CADF testine tabi tutularak serilerin bir gecikmeli olarak durağanlaştığı tespit edilmiştir. Tüm bu açıklamalar ışığında panel veri analizinde kullanılan firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranı değişkenlerinin düzeyde durağan $I(0)$, Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ve toplam puan değişkenlerinin ise $I(1)$ yani birinci sıra fark durağan olduğu görülmüştür.

Panel birim kök analizi testi sonucu ortaya çıkan düzeyde durağan ve bir farkta durağanlaşan yeni seriler üzerinden finansal performans göstergeleri ile finansal performans ile eşbütünleşik olduğu düşünülen her bir değişken arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığını ortaya konulabilmesi amacıyla Westerlund (2007) Panel Eşbütünleşme testi yapılmıştır. Boş hipotezi "Ho: eşbütünleşme yoktur" şeklinde kurulan panel eşbütünleşme testine ait sonuçlar yorumlanmış ve eşbütünleşme olmadığını savunan sıfır hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla, paneli oluşturan 15 şirketin finansal performans göstergesi olarak değerlendirilen tüm değişkenler (Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı) ile diğer tüm bağımsız ve kontrol değişkenleri (pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu, toplam puan, firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranı) arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Daha genel bir ifadeyle kurumsal yönetim ilkeleri derecelendirme notları ile finansal performans panel verileri arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir.

Özetle yapılan analizler sonucunda kurumsal yönetim ve finansal performans arasındaki ilişkiyi temsil eden tüm seriler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu görülmüş ardından yapılan panel birim kök testleri ile firma büyüklüğü ve finansal kaldıraç oranına ait seri grubunun düzeyde durağan olduğu, Tobin Q, piyasa değeri/defter değeri, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu ve toplam puana ait seri grubunun düzeyde durağan olmadığı ve serilerin bir gecikmeli olarak durağanlaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca yatay kesit bağımlılığı bulunan ve durağan hale getirilen tüm değişkenlere ait serilerin birbirleriyle eşbütünleşik olduğu da saptanmıştır.

Tüm bu veriler ışığında elde edilen bulguların, özellikle pay sahibi, yatırımcı ve yönetici gibi işletme ilgililerine karar almada yol göstereceği, Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde faaliyet gösteren firmalara kurumsal yönetim uygulamalarıyla ilgili ışık tutacağı ve kurumsal yönetim derecelendirme notlarına uyum için şirketleri çaba sarfetmeye iteceği düşünülmektedir.

Kurumsal yönetim ilkeleri derecelendirme notları ile finansal performans arasındaki ilişkiyi ele alan bu çalışmanın sadece Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde faaliyet gösteren firmalara uygulanması, yalnızca 2013-2017 yılları arasında aralıksız olarak Borsa İstanbul Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alıp imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren 15 şirketin verilerini incelemesi, finansal performansı ölçerken sınırlı sayıda finansal performans göstergesi olan oranları kullanması gibi kısıtları mevcuttur. Bu bakımdan ileride bu konuyla ilgili olarak yapılacak olan çalışmalarda araştırmacılara, Borsa İstanbul'a bağlı diğer endekslerde de inceleme yapması, yalnızca imalat sanayi sektöründe değil diğer sektörlerde de yer vermesi, sadece 2013-2017 yıl aralığını değil daha geniş bir aralığı ele alması, yalnızca 15 şirketi değil daha da fazla sayıda şirketi

araştırmaya dahil etmesi, daha farklı performans ölçüm tekniklerini kullanması, farklı analiz teknikleri kullanılarak aradaki ilişkinin işaret yoluyla ortaya konması veya farklı modellerle benzer analizler yapılarak sonuçların karşılaştırılması gibi hususlarda önerilerde bulunmak doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2003). Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (20), 21-37.
- Alp, A. & Kılıç, S. (2014). Kurumsal Yönetim: Nasıl Yönetilmeli? İstanbul: Doğan Kitap.
- Ataman, B.; Gökçen, G.; Cavlak, H. & Cebeci, Y. (2017). Kurumsal Yönetim Algısı ile Kurumsal Yönetim Notu Arasındaki İlişkinin Analizi. Maliye Finans Yazıları, (107), 161-186.
- Aytekin, M. & Sönmez, A. (2016). Kurumsal Yönetim Uygulamalarının İşletme Performansına Etkisi. Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1(2), 30-39.
- Baraz, B. (2004). Yönetim Kurullarının Kurumsal Yönetişim Açısından Kritik Önemi: Eskişehir’de Bir Araştırma. 3.Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir.
- Bauer, R.; Guenster N. & Otten R.. (2003). Empirical Evidence on Corporate Governance in Europe. The Effect on Stock Returns, Firm Value and Performance. EFMA 2004 Basel Meetings Paper
- BİST (2020). <https://www.borsaistanbul.com/endeksler/BİST-pay-endeksleri/kurumsal-yonetim-endeksi>.
- Bozkurt, K. & Pekmezci, A. (2018). Gelişmekte Olan Ülkelerde Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları (FSMH) ve İthalat: Bir Panel Veri Analizi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,14(2), 505-516.
- Bozkurt, K. (2012). Dışsal Teknolojik Şokların Gelişmekte Olan Ülkelerin Büyüme Sürecine Etkileri. Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Breuer, B.; McNown, R. & Wallace, M. (2002). Series-Specific Unit Root Test with Panel Data. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 64(5), 527-546.
- Breusch, T.S. & Pagan, A.(1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification Tests in Econometrics. Review of Economic Studies, 47, 239-253
- Carrion, S.; Castro, T. & Bazo, E. (2005). Breaking the Panels: An Application to the GDP Per Capita, Econometrics Journal, 8, 159-175.
- Colley, J. (2004). What is Corporate Governance?. Ohio: McGraw-Hill Professional Publishing.
- Çıtak, L.(2006). Kurumsal Yönetim Sistemlerinde Yakınsama. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (35), 145-172.
- Dabor, A. & Isıavwe, D. (2015), “Impact of Corporate Governance on Firm’s Performance”, International Journal of Economics, Commerce and Management, 3(6), 634-653.
- Demirbaş, M. & Uyar, S. (2006). Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi, İstanbul: Güncel Akademi.
- Doğan, M. (2007). Kurumsal Yönetim. Siyasal Kitabevi.
- Finnet Mali Analiz Programı, www.finnet2000.com.
- Ghalayani, A. & Noble J. (1996). The Changing Basis of Performance Measurement. International Journal of Operations and Production Management, 16(8), 63-80.
- Güçlü, H. (2010). Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi. İstanbul: İMKB Yayını.
- Gümüş, G.; Gümüş, Y. & Altunal, I. (2017). Bankacılık Sektöründe Kurumsal Yönetim ve Finansal Performans İlişkisi: Türkiye ve Kazakistan Örneği. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (2), 104-121.
- <https://www.kobirate.com.tr/content/Kurumsal-Yonetim-Endeksi.pdf>.
- Hüseyini, İ. & Doru, Ö. (2017). Türkiye ve Gelişmiş Ülkelerde Turizm Gelirleri ve GSYH Arasındaki İlişkinin Yeni Nesil Panel Veri Testleri ile İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(53), 739-746.

- Işık, Y. & Saygılı, S. (2006). Kurumsal Şirket Yönetimi Performans İlişkisi ve Gelişme Perspektifi, Kurumsal Şirket Yönetimi. Ankara: SPK Yayınları.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. Journal of Economic Dynamics and Control, 12, 231-254
- Kao, C. (1999). Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data. Journal Of Econometrics, 1-44.
- Karakılıç, A. & Vuran, B. (2019). Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Firma Değerine Etkisi: Türkiye Uygulaması. Muhasebe Enstitüsü Dergisi, 17 (60), 9-19.
- Koçbulut, Ö. & Altıntaş, H. (2016). İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Panel Eşbütünlük Analizi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 0 (48) , 145-174 .
- Mercan, M.; Peker, O. & Göçer, İ. (2015). Ham Petrol Fiyat Artışlarının Enflasyonist Etkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, 16(2), 123-137.
- Moradi, M.; Velashani, M. & Omidfar, M. (2017). Corporate Governance, Product Market Competition and Firm Performance: Evidence From Iran. Humanomics, 33 (1), 38–55.
- Neely, A. (2007). Business Performance Measurement: Unifying Theory and Integrating Practice. Cambridge University Press; 2 edition, New York.
- Neely, A.; Mills, J.; Platts, K.; Gregory, M. & Richards, H. (1996). Performance Measurement System Design: Should Process Based Approaches Be Adopted?. International Journal of Production Economics, 46(1), 423-431.
- OECD (1999). Principles of Corporate Governance, Paris. [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C/MIN\(99\)6&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C/MIN(99)6&docLanguage=En),
- OECD (2004a). Principles of Corporate Governance, Paris. <http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>,
- OECD (2015). G20/OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri. <http://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-TUR.pdf>,
- Oman, C. (2001). Corporate Governance and National Development. OECD Technical Papers, No. 180.
- Özelmas, E. (2010). Kurumsal Yönetişimde Yönetim Kurulu. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Özsoy, Z. (2011). Kurumsal Yönetim ve Yönetim Kurulları. İmge Kitabevi, Ankara.
- Pamukçu, F. (2011). Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi. Muhasebe-Finansman Dergisi, (50), 133–148.
- Paslı, A. (2004). Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetim. Beta Basım Yayım Dağıtım A.
- Pedroni, P. (1999). Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 61(0), 653-670.
- Pesaran, H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. Journal of Applied Econometrics, 22, 265–312.
- Pesaran, H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. Journal of Applied Econometrics, 22, 265–312.
- Sermaye Piyasası Kurulu, www.spk.gov.tr.
- Sönmez, A.; Toksoy, A. (2011). Kurumsal Yönetim İlkelerinin Türkiye'deki Aile İşletmelerine Uygulanabilirliği. Maliye ve Finans Yazıları Dergisi, 25(92), 58-65.
- Şenol, Z. & Ulutaş, A. (2018). Muhasebe Temelli Performans Ölçümleri ile Piyasa Temelli Performans Ölçümlerinin CRITIC ve ARAS Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. Finans, Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi, (641), 83–102.
- Tarı, R. (2010). Ekonometri. 6. Basım, Umuttepe Yayın No:32.

- Taylor, M. & Sarno, L. (1998). The Behaviour of Real Exchange Rates During the Post-Bretton Woods Period. *Journal of International Economics*, 46, 281-312.
- TÜSİAD (2005). Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, Sermaye Piyasaları İçin Örnek Şirket Yapısı Raporu, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/sermaye.pdf.
- TÜSİAD (2002). Kurumsal Yönetim En İyi Uygulama Kodu: Yönetim Kurulunun Yapısı ve İşleyişi, TÜSİAD, İstanbul https://www.tusiad.org.tr/yayinlar/raporlar/item/download/1775_a0ee99fa6cd348256296c7766bd9ec68
- Uyar, S. (2004). Kurumsal Şeffaflığın Sağlanmasında Kurumsal Yönetim Anlayışının Önemi. *Mali Çözüm Dergisi*, (66), 155–169.
- Vo, D. & Nguyen, T. (2014). The Impact of Corporate Governance on Firm Performance: Empirical Study in Vietnam. *International Journal of Economics and Finance*, 6 (6), 1–13.
- Westerlund, J. & Edgerton, D. (2006). Simple Tests for Cointegration in Dependent Panels with Structural Breaks. *University Department of Economics Working Papers*, 13.
- Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69 (6), 709-748.
- Yalçınkaya, Ö. & Yazgan, Ş. (2016). Kurumsal Yapının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: G-20 Ülkeleri Üzerinde Bir Uygulama (1996-2014). *Business and Economics Research Journal*, 7(4), 31-50.
- Yıldırım, M. & Demireli, E. (2009). Kurumsal Yönetim, Mülkiyet ve Kontrol Yapıları ve Şirketlerin Finansal Performanslarına Etkileri. *Finans, Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 46 (532), 81–96.
- Yıldırım, M.; Altan, İ. & Gemici, R. (2018). Kurumsal Yönetim ile Finansal Performans Arasındaki İlişkinin Entropi Ağırlıklandırılmış TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi: BİST’te İşlem Gören Gıda ve İçecek Şirketlerinde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11 (2), 130-152.
- Zengin, A. & Yılmaz, A. (2017). Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Standartları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (38), 684-702.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 41

pp 345-351

Article ID
62328

Arrival

08 March 2022

Published

30 May 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62322>**How to Cite This Article**

Eren, M.E. (2022). "6356 Sayılı Kanun Temelindeki Sendikal Güvenceler Kapsamında Yöneticilerin Güvencesi Kavramına Dair Genel Yaklaşım", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:41; pp: 345-351

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

6356 Sayılı Kanun Temelindeki Sendikal Güvenceler Kapsamında Yöneticilerin Güvencesi Kavramına Dair Genel Yaklaşım

General Approach To The Concept Of Managers' Assurance Within The Scope Of Union Assurances On The Basis Of Law No. 6356

Mehmet Emre EREN ¹

¹ Öğr.Gör., Harran Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

6356 sayılı Kanun, iş hayatında Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu olarak yürürlükte olup, 18.10.2012'de kabul edilmiştir. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, işçinin sendikal güvenceleri açısından önemli değişiklikler ve yenilikler içermektedir. Bunlardan biri de sendika ve işçi kuruluşları yöneticilerine sağlanan sendikal güvencelere dairdir. Sendikal faaliyetleri ve profesyonel yöneticiliği özendirme ve böylelikle sendika yöneticiliğine rağbeti arttırmak amacıyla düzenleme yapılmıştır. Kanun ile sağlanmış olan güvencelerin, yöneticiyle sendika arasında var olan ilişki ile bahse konu ilişkinin hukuki niteliğiyle herhangi bir alakası bulunmamaktadır. Kanun'un ilgi düzenlemesinde profesyonel yönetici olması hasebiyle işinden ayrılan yöneticiye, iş sözleşmesinin askıya alınması dışında bir olanak daha tanınmıştır. Bu olanak olağanüstü fesihdir ve yöneticilik nedeniyle görevini bırakan işçi bu durumda kıdem hakkına sahip olacaktır. Bu çalışmada 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun işçi kuruluşu yöneticisine ilişkin güvencelere dair düzenlemeler içeren ve 23. maddesinde yer alan işçi kuruluşu yöneticisinin güvencesi, 24. maddede işyerinin sendika temsilcilerinin güvencesi ve 25. maddede yer alan sendika özgürlüğüne dair güvence konuları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvence, Sendikal Güvence, Yönetici Olma Güvencesi

ABSTRACT

Law No. 6356 is in effect as the Law on Trade Unions and Collective Bargaining in business life and was accepted on 18.10.2012. The Trade Unions and Collective Bargaining Law No. 6356 contains important changes and innovations in terms of the union guarantees of the workers. One of these concerns the union guarantees provided to the managers of trade unions and workers' organizations. A regulation was made in order to encourage union activities and professional management and thus to increase the demand for union management. The guarantees provided by the law have nothing to do with the relationship between the manager and the union and the legal nature of the relationship in question. The manager, who quit her/him job because she/he was a professional manager in the interest regulation of the Law, was given another opportunity other than the suspension of the employment contract. This opportunity is an extraordinary termination and the employee who leaves his/her position due to management will have the right to seniority in this case. In this study, the Law on Trade Unions and Collective Bargaining No. 6356, which contains regulations regarding the guarantees of the worker organization manager and the assurance of the manager of the worker's organization in Article 23, the assurance of the union representatives of the workplace in Article 24 and the assurance of freedom of union in Article 25 are discussed.

Key words: Assurance, Union Assurance, Assurance Of Being A Manager

1. GİRİŞ

İş hayatına yönelik olarak, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, ülkemizde 18.10.2012'de kabul edilmiş olup ve bahse konu tarihe kadar uygulanmakta olan 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun yanı sıra 2821 sayılı Sendikalar Kanununun yerine geçerek bu Kanunları yürürlük haline son vermiştir. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun getirmiş olduğu önemli yenilik ve değişikliklerden biri de sendikal güvencelere dairdir. Bahse konu bu düzenlemeler, iş hukukunun iş hayatına yönelik olan en tartışmalı hükümlerinden oluşmaktadır. Bu çalışmada, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun, sendikal güvencelere dair düzenlemeleri açısından, işçi kuruluşları yöneticiliğine dair güvence kapsamında; profesyonel sendika yöneticisinin güvencesi kavramına değinilecektir

2. İŞÇİ KURULUŞUN DA YÖNETİCİ OLMANIN GÜVENCE DURUMU

Profesyonel sendika yöneticisinin iş güvencesine açısından, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Profesyonel yöneticinin, sendikanın yöneticisi olması hasebiyle sendika çalışmaları yapmak için işyerinden ayrıldığı ve bu ayrılma nedeni olarak sendikası ücret aldığı bilinmektedir. Bu durumda amatör sendikacı, profesyonel sendikacıdan farklı olarak sendikasının yöneticisi olma sıfatını ve sendikal çalışmalarını çalıştığı iş yerinden ayrılmadan gerçekleştirmektedir. Sendikal faaliyetleri özendirme ve böylelikle sendika yöneticiliğine de rağbeti arttırmak amacıyla; profesyonel sendika yöneticilerinin bazı güvencelere ulaştırılması yönündeki genel kabul, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'ndan bu

yana genel kabul gören bir yaklaşımdır. Ayrıca Kanun amatör sendika yöneticilerine yönelik olarak yine bazı güvenceler sağlamaktadır.

Gelişmelere rağmen, Kanun ile sağlanmış olan güvencelerin, yöneticiyle sendika arasında var olan ilişki ile bahse konu ilişkinin hukuki niteliğiyle herhangi bir alakası bulunmamaktadır. İşçi, iş sözleşmesini, sendika yöneticiliği nedeniyle askıya aldığında, bu gelişme işçi ile sendika arasında da bir sözleşmenin varlığı şeklinde yorumlanamayacaktır. İşçi ile sendika arasındaki bu ilişkinin niteliği kural olarak vekâlet ilişkisine tabidir (Savaş, 2012).

2.1. Profesyonel Sendika Yöneticilerinin Güvencesi

6356 sayılı Kanun'un m. 23/1. ve c.2 kapsamında; "Yönetici dilerse işten ayrıldığı tarihte iş sözleşmesini bildirim süresine uymaksızın veya sözleşme süresinin bitimini beklemezsizin fesheder ve kıdem tazminatına hak kazanır" ifadesi yer almaktadır. Bu düzenlemeyle 1475 sayılı 14. maddeye ek olarak, kıdem tazminatı konusunda tazminata hak kazanma durumlarına, yeni bir ekleme daha yapılmıştır (Aktay vd., 2013).

Mülga Kanun'da bu halin düzenlenmesi ise; "Sendika ve konfederasyonların yönetim kurullarında veya başkanlığında görev aldığı için kendi isteği ile çalıştığı işyerlerinden ayrılan işçiler, bu görevlerinin seçime girmemek, yeniden seçilmemek veya kendi istekleriyle çekilmek suretiyle son bulması halinde, ayrıldıkları işyerinde işe yeniden alınmalarını istedikleri takdirde, işveren, talep tarihinden itibaren en geç bir ay içinde bu işçileri o andaki şartlarla eski işlerine veya eski işlerine uygun bir diğer işe, diğer isteklilere nazaran öncelik vererek almak zorundadır. Bu takdirde, işçinin eski kıdem hakları ve ücreti saklıdır. Bu hak, sendika veya konfederasyonlardaki yöneticilik görevinin sona ermesinden başlayarak üç ay içinde kullanılabilir" şeklinde yer almaktaydı.

2.2. Yöneticinin Güvencesinin Kapsamı

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun m. 23'ü uyarınca, işçi kuruluşunun yöneticisi olmaya dair güvenceyi düzenlemektedir. Böylesi bir durumda öncelik, bahse konu güvencenin kimleri kapsayacağına dairdir. Kanunun 23. maddesine baktığımızda, ilk fıkrasında; "işçi kuruluşunda yönetici olanlar" hususuna atıf yapıldığı görülmektedir. Ayrıca madde hükmünün başlığı da "işçi kuruluşu yöneticiliğinin güvencesi" olduğu görülmektedir. Böylesi bir durumda yöneticinin kim olduğu ve işçi kuruluşunun ne olduğunun tanımlanması gerekmektedir.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun, "tanımlar" başlığını taşıyan 2. maddesine kapsamında; "işçi kuruluşu"nun yanı sıra sendika ile konfederasyonları, "yönetici" ise, işçi kuruluşunun yanı sıra şubelerinde yönetim kurullarını ifade etmektedir. Bundan dolayı, güvence kapsamındaki yöneticilerin; işçi konfederasyonu, sendikası ve sendikanın şubesinin yönetim kurulunda yer alan üyeleri, Kanunumuzun yönetici kavramına atıflı tanımı kapsamına girmektedir.

2821 sayılı Kanun'a baktığımızda; denetlemeyle görevli üyelerinde m. 9/7 uyarınca yönetici olarak kabul edildikleri görülmektedir. Bilindiği üzere yöneticilik güvencesinden denetim kurulunda yer alan üyelerin yararlanacağı hususu tartışmalı bir konu olarak kendini göstermekteydi. Böylesi bir durumda genel fikir; 29. maddede genel kapsamda yönetici ifadesi kullanılmadığından, işe yeniden almayı yükümlü kılar şekilde öngörülen sendikal güvence "başkanlık ve/veya yönetim kurulunda görev yapanlara özgülendiği", bundan dolayı da denetim görevini ifa eden üyelerin m. 29 kapsamında yeniden işe alımı talep edemeyeceği yönündeydi. Ayrıca, m. 29/2'de yer alan "Yönetim kurulundaki ve başkanlıktaki görevleri ile ilgili fiillerinden dolayı hüküm giymiş olanlar bu haktan yararlanamazlar" düzenlemesinin de aksi ve farklı bir yorumu ortadan kaldırdığı yönündeydi (Mollamahmutoğlu ve Astarlı, 2012: s. 486). Bununla birlikte 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu yönetici tanımlamasını, kuruluş ve bu kuruluşun şubesinde "yönetim kurulu üyeleriyle" sınırlanmasından dolayı artık bahse konu denetim kurulu üyelerinin durumunun tartışılmasına durumu ortadan kalkmıştır (Astarlı, 2013: s.143).

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, m. 24/5'e bakıldığında; fesihe karşı ve fesih açısından güvenceyi işyerindeki çalışmasına devam etmekte olan yönetici için getirdiği görülmektedir. Bu durumda feshe karşı güvencenin, işyerinde çalışma yapmaya devam etmemekte olan yöneticiler için geçerlilik durumu ise tartışmaya açık bulunmaktadır. Burada ele alınması icap eden husus "işyerinde çalışmaya devam eden yönetici" açıklamasının neleri anlatmak istediği ve neleri açıkladığıdır. Eğer ifade iş sözleşmesinin hukuki açıdan devam ettiğini tanımlıyor ise; sözleşmesi askıda olan yöneticinin de bu güvenceden yararlanacağıdır. Bu ifade fiili çalışmayı sürdürme şeklinde ele tanımlanması durumunda; sözleşmesi askıda olan yöneticinin bu güvenceden yararlanamayacak olmasını ifade etmektedir.

Kanun Koyucu, işverenin hem fesih dışında hem de sözleşmenin feshi kapsamında; sendikal nedenlerle ayrımcılığa maruz bıraktığı işçiye yönelik olarak, işverenin; sendikal tazminat bağlamında tazminat ödemesini düzenlenmiştir. STİSK 25/4' maddesine bakıldığında; "İşverenin fesih dışında yukarıdaki fıkralara aykırı hareket etmesi hâlinde işçinin bir yıllık ücret tutarından az olmamak üzere sendikal tazminata hükmedilir." İfadesi yer almaktadır. Ayrıca, STİSK m. 25/5 uyarınca; "Sendikal bir nedenle iş sözleşmesinin feshi hâlinde işçi, 4857 sayılı Kanunun 18, 20 ve 21 inci madde hükümlerine dava açma hakkına sahiptir. İş sözleşmesinin sendikal nedenle feshedildiğinin tespit edilmesi hâlinde, 4857 sayılı Kanunun 21 inci maddesine göre işçinin başvurusu, işverenin ise başlatması veya başlatmaması şartına bağlı olmaksızın sendikal tazminata karar verilir. Ancak işçinin işe başlatılmaması hâlinde, ayrıca 4857 sayılı Kanunun 21 inci maddesinin birinci fıkrasında belirtilen tazminata hükmedilmez. İşçinin 4857 sayılı Kanunun yukarıdaki hükümlerine göre dava açmaması ayrıca sendikal tazminat talebini engellemez" ifadesi yer almaktadır.

2.3. Yöneticilik Nedenli Görevle İşyerinden Ayrılma Durumunda İş Sözleşmesinin Askıya Alınması Durumu

2821 sayılı Kanunun m. 29'una bakıldığında; maddesi "Sendika ve konfederasyonların yönetim kurullarında veya başkanlığında görev aldığı için kendi isteği ile çalıştığı işyerlerinden ayrılan işçiler" ibaresiyle, işçinin sendikanın yönetim kurulunda ve/veya başkanlığında görev alarak, işinden ayrılması durumunun işçi feshine haiz olduğu kabul edilmektedir. Böylesi bir durumda, yönetici görevine seçimi yapılan işçinin bariz şekilde veya çalışmamak şeklinde zımni olarak işe dair sözleşmesini feshetmek zorunda kalmaktaydı. Böylesi bir durumda, işe dair sözleşmenin işçinin yönetici olması nedeniyle feshinde yani 2821 sayılı Kanunun m. 29'da işverene, işyerinde yeniden işe alınmalarını talep eden yöneticileri işe almasına dair bir zorunluluk yer almaktaydı. İşe dair sözleşme yapılmasına dair zorunluluk kapsamında olduğu değerlendirilen bu zorunluluğa aykırılığın cezai yaptırımı da belirtilmişti. Bahse konu kanunun m. 59 kapsamında ve yine m. 29/1 odağında, iş sözleşmesi yapmaya dair zorunluluğa aykırılık durumunda işverene yönelik olarak idari para cezası düzenlenecek olsa da yükümlülüğe aykırılık için cezai yaptırım ön gören Kanun Koyucu bu durumda hukuki bir yaptırımı Kanun'da düzenleme yoluna gitmemişti (Mollamahmutoglu ve Astarlı, 2012: s. 494).

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, bahse konu bu mevzuda esaslı yapıda düzenlemeleri içermektedir. Kanunda m. 23'e bakıldığında; yönetici olması nedeniyle iş gördüğü işyerinden ayrılmak durumunda kalan işçinin, işine dair iş sözleşmesi askıda kalacaktır. Bu durumda da profesyonel yöneticilik yapmasından dolayı işçinin iş yerinden ayrılması gerektiğinde ise işe dair sözleşmeyi sona erdirmek zorunda kalmayacak ve kanunen iş sözleşmesi askıya alınacaktır.

Farklı bir yaklaşım ile bu durumda işe dair sözleşme devam etmekte ancak işveren ve işçinin iş sözleşmesinden kaynaklanan temel edimler odaklı yükümlülükler yani ücret ödeme ve iş görme borçları, sözleşmenin askıda olduğu süre boyunca hüküm teşkil etmeyecektir. Hukuki açıdan olması gerekenin bu olduğu, işverenin işe başlatma zorunluluğunun olabilmesi içinde işe dair iş sözleşmesinin varlığının gerektiği sonucundan hareketle bunların ancak iş sözleşmesi askıya alındığında sağlanabilecek olan durumlardır. İş sözleşmesinin askıya alınması hali yalnızca işverenin ücret ödemesi ve işçinin de iş görme halini kapsamaktadır. İşçinin iş sözleşmesinden kaynaklı diğer borçları yani sadakat ve gözetme borçlarının varlığı devam etmektedir.

İşçi eğer belirli süreli iş sözleşmesi kapsamında çalışmakta ise belirli süreye dayanan işin süresi sözleşmenin askıda olduğu süreçte de işlemeye devam edecektir. Böylesi bir durumda iş sözleşmesi askıdayken, sözleşmenin süresi biterse, sözleşme de sonra erecek ayrıca kıdem tazminatı hakkı da oluşmayacaktır. Bunun nedeni ise maddenin 1. fıkrasında yer aldığı üzere yalnızca iş sözleşmesinin işçi tarafınca feshi durumuna bir hukuki sonuç düzenlenmiştir. İşçi, işyerinden ayrılması durumunda, yöneticilik görevi nedeniyle iş sözleşmesini sonlandırmış olması durumunda m. 23/f/1. kapsamında kıdem tazminatı alması veya talep etmesi uygun ve mümkün olabilecekti. Bu düzenleme kapsamında ayırım, işe dair sözleşmenin sona ermesine yönelik olarak değil, yöneticilik nedenli ayrılma şeklinde ayırma gidilmiştir (Astarlı, 2013: s.145). Kısaca; yönetici olma görevinin sona ermesinde ve işe geri dönüşte, iş sözleşmesinin bulunması ve askıda olması gerekmektedir.

2.4. İşinden Yöneticiliğe Dair Görevden Dolayı Ayrılmak Durumunda Kalan İşçinin, İşe Dair İş Sözleşmesini Hemen Sona Erdirebilmesi ve Kıdem Tazminatına Hak Kazanma Hali

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu m. 23/f/1 düzenlemesine göre kural olarak yönetici olması nedeniyle çalışmakta olduğu işyerinden ayrılması söz konusu olan işçinin işe dair sözleşmesinin askıya alınmasıdır. Bununla birlikte işe dair iş sözleşmesinin askıya alındığının kabulü içinde işçinin yönetici olması nedeniyle ayrılması gerekmektedir. Yönetici olma nedenli işyerinden ayrılma durumunda işe dair sözleşmenin askıya alınması ayrıca bir zorunluluk olarak kendisini göstermemektedir. Eğer yönetici olan işçi, yöneticilik

görevinin sona ermesini izleyen süreçte, işyerine dönüş yaparak tekrar iş başı yapmak gibi bir niyeti yoksa işe dair iş sözleşmesini sona erdirebilecektir. Kanunun m. 23/f/1'i kapsamında; "Yönetici dilerse işten ayrıldığı tarihte iş sözleşmesini bildirim süresine uymaksızın veya sözleşme süresinin bitimini beklemeksizin fesheder" ifadesi düzenlenmiştir. Kanun Koyucu böylesi bir durum için öngörmüş olduğu fesihe dayanan hak; olağanüstü bildirimli fesih hakkı olarak kendini göstermektedir. Çünkü işçinin işe dair iş sözleşmesi belirsiz süreliyse bu durumda bildireme dayalı süreyi dikkate almaksızın, eğer işe dair iş sözleşmesi belirli süreli ise iş sözleşmesinde yer alan vade sonunun beklemeden hemen sonlandırabilecektir.

Böylesi bir durumda Kanunun m 23/f/1'de düzenlediği üzere; yönetici işçiye sağladığı en önemli avantaj ise yöneticilik görevinden dolayı işe dair sözleşmesini askıda tutmak yerine haklı sebeple iş sözleşmesini sonlandırmayı tercih etmesi durumunda, kıdem tazminatı hakkının olacağıdır. Yöneticilikten sonra iş sözleşmesine devam etmeme yönünde irade belirleyen işçi bu iradesini yöneticilik nedeniyle işi bırakma durumunda açıklayabilir veya işi yöneticilik nedeniyle bıraktıktan ve iş sözleşmesi askıya alındıktan sonra da açıklayabilir. Hatta işçi irade açıklamasını yöneticilik görevinin ifasında açıklayabileceği gibi askı süresi içinde de açıklayabilecektir. Eğer yönetici bu göreve getirilmesi hasebiyle işe dair sözleşmenin askıya alınmasını beklemeksizin hemen sonra erdirir ise kıdem tazminatı hesaplanır. Kıdem tazminatı ise işinden ayrılış tarihindeki aldığı son ücret baz alınarak hesaplanacaktır. Bununla birlikte yöneticilik süresi kapsamında eğer yönetici işe dair iş sözleşmesini fesih etmesi durumunda kıdem tazminatı hesaplanır. Hesaplama fesih tarihindeki emsal ücrete göre hesaplanacaktır. Bu durumda hesaplama işe dair iş sözleşmesinin askıya alındığı tarih üzerinden hesaplanmayacaktır.

Yasal düzenlemedeki bu amaç, yöneticiliğe dair göre uzun bir süre devam etmiş olan ve dolayısıyla işe dair iş sözleşmesi de bu nedenle askıda olan işçiye; kıdem tazminatı hususunda mağduriyet yaşamamasını, tazminatının da en azından işyerindeki emsal işçilerin hak ve ücretleri odağında hesaplanmasının istenmesidir.

3. İŞVERENİN İŞE BAŞLATMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

3.1. İşe Başlatma Yükümlülüğünün Koşulları

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda, belirtildiği üzere; yönetici olması nedeniyle olarak işi bırakan işçinin iş sözleşmesi, 2821 sayılı Kanun dönemindeki gibi iş sözleşmesini işçinin sona erdirdiğini kabul etmemekte ancak askıya alındığını kabul etmektedir. Bundan dolayı yönetici olan işçinin, işyerinden ayrılması durumunda veya görevine devam etmesi durumunda işe dair iş sözleşmesini hemen sonlandırmamış ise, işe dair iş sözleşmesinin askı durumu devamlılık gösterecektir. İşe dair iş sözleşmesinin askı halinden dolayı, iş gören tekrar sözleşmesinin olduğu işyerine dönme ve tekrar çalışma talebinin oluşması halinde bir kural olarak işverenin bahse konu işçiye iş başı yaptırması gerekmektedir.

Kanun Yapıcı, işe dair iş sözleşmesi askıda olan yöneticiye dair görevin; sendikanın tüzel kişi halinin sona ermesi, tekrar seçilmeme, seçimlere girmeme ve/veya yöneticilikten kendi iradesiyle çekilme ile sonlanması durumunda, sona ermenin tarihi itibarıyla 1 aylık süre içinde ayrılmış olduğu işyerinde, işe başlatılması talebiyle işverene talepte bulunabileceğini, işverenin ise talep oluşumundan başlayarak bir aylık süre içinde bahse konu işçiye mevcut şartlar doğrultusunda eski işi veya eski işe uygun başka bir işte iş başı yaptırmak zorunluluğunda bulunduğunu m. 23/f/2'de düzenlemiştir.

Kanun Yapıcı eğer belli bazı şartlar çerçevesinde işine ve işyerine dönmek isteyen işçinin iş başı yaptırılmasını Kanun'da işverene zorunlu kılmamış olsaydı bile sözleşmenin askıda kalması teorisi çerçevesinde, işine dönmek ve iş başı yapmak isteyen işçiye, işverenin iş başı yaptırması gerekecekti (Uçum ve Okcan, 2004). Bununla birlikte Kanun Yapıcı'nın bahse konu işverene yönelik olarak talepte bulunan işçinin iş başı yaptırılmasını zorunlu kılan düzenlemesi, işe başlatma zorunluluğunun niteliği ile bahse konu zorunluluğa aykırılığın bağlandığı yaptırımla bu hususta olan veya oluşabilecek tereddütler ortadan kaldırılmış ve giderilmiştir. Yöneticilik nedeniyle olarak işyerinden ayrılma durumunda olan işçiye yönelik olarak işverenin, iş göreni iş başı yaptırma zorunluluğundan bahsedilebilmesi için yöneticinin bahse konu bu görevinin; sendikanın tüzel kişi halinin sona ermesi, tekrar seçilmeme, seçimlere girmeme ve/veya yöneticilikten kendi iradesiyle çekilme gibi nedenlerle sonlanması gerekmektedir.

Kanun'da tahdidi olarak çerçeveleme yapılmıştır. Bununla birlikte teori yani askı teorisi yöneticilik nedeniyle olarak işi bırakma konusunun her türüne uygulanması durumunda, bahse konu görevin herhangi bir şekil ile sonlanması ve işçinin işe başı yapmak talebiyle işverene talepte bulunması durumunda işverenin, işçinin bu talebine uygun olarak iş başı yaptırma zorunluluğunun kabulü gerekecekti. Böylesi bir durumda Kanun Yapıcı yalnızca çerçevelenmiş bir tahdit ile düzenlemesi yapılan durumlar için bu zorunluluğu öngörmüş ve düzenlemiştir. Bu durumlara bakıldığında yeni eklenen düzenlemenin "sendika tüzel kişiliğinin sona ermesi"

durumudur. 2821 sayılı Kanun dönemine baktığımızda, uygulamalarında bazı tereddütler oluştuğunu ve tereddüdü ortandan kaldıran bir düzenlemenin Kanun'a eklenmesiyle konuyla ilgili tartışmalar sona erecektir. Böylesi bir durumda, sendikanın veya sendikanın şubesinin olabilecek bir durum nedeniyle tüzel kişiliğinin sonlanması durumunda, sona ermeye dair tarihte işçi kuruluşunda yönetim kurulu üyeliği görevi ifa edenler, önceden işe dair iş sözleşmelerini sonlandırmamış olma koşuluyla iş başı yapmak talebiyle işverene talepte bulunabileceklerdir.

Üstlendiği görev, yasada çerçevelenmiş ve belirlenmiş sebeplerden dolayı sonlanan yöneticinin, sona ermeye konu tarihten başlayarak bir aylık süreç içinde ayrılmış bulunduğu işyerinde iş başı yapmak amacıyla işverene talepte bulunması gerekmektedir. Burada bahse konu 1 aylık süreç hak düşürücü bir süre olarak kendini göstermektedir. Bir aylık hak düşüren süre çerçevesinde iş başı yapma talebiyle işverene başvurusunu yapmayan yönetici bu sürenin ardından iş başı yapma talebinde bulunamayacaktır. Bu durumların ilgi madde, üçüncü fıkrada ve yasada çerçevelenip sıralanmış sebepler haricinde yöneticiliğe dair görevi sonlanan sendika yönetici kapsamında değerlendirilmesi sonucu kıdem tazminatı talebiyle işverene başvuru yapma haklarının varlığı da tartışmaya açık bir konudur. Bunun nedeni üçüncü fıkra düzenlemesinde, ikinci fıkrada yer sayılı sebepler haricinde görevi sonlanan yöneticilerin hali düzenlemeye konu yapılmaktadır. Bununla birlikte görev sonlanma nedeni, sendikanın tüzel kişi halinin sona ermesi, tekrar seçilmeme, seçimlere girmeme ve/veya yöneticilikten kendi iradesiyle çekilme ile sonlanması olan yöneticinin iş başı yaptırılmak istenmemesi halinde sahip oldukları haklar hususundaki tereddütlerinde giderilmesi gerekmektedir. Böylesi bir durum üçüncü fıkraya dair düzenlemeyi kıyasen uygulamak olabilecektir. Yaklaşım, m. 23'ün vazedilme gayesinin, yöneticilik yapan işçiye, iş başı talebinde bulunabilmesine dair fazladan koruma ve güven sağlamaktadır. Bahse konu bu fazladan güvenceden işçinin faydalanmak istememesi aynı zamanda işçinin kıdem tazminatı talep etmesine de engel teşkil etmemesi gerektirecektir. Ayrıca, m. 23/3'ün kapsamı açısından, görevi yasada belirtilmeyen sebepler nedeniyle sonlanan yöneticinin kıdem tazminatı hakkına sahip olması söz konusu ise yasada sayılan sebeplerle görevi sonlanan yöneticinin de iş başı yaptırılmak yerine kıdem tazminatı talebine dair hakkının öncelikli olduğunun kabulü gerekecektir. Böylesi bir gelişmede hak düşürücü olan bir aylık süre çerçevesinde iş başı yapmak talebiyle işveren talepte bulunmayan yönetici işçinin de işverene yönelik olarak kıdem tazminatı talebinde bulunabilmesi gerekmektedir.

İşverene yönelen iş başı yaptırma zorunluluğu, yöneticilik görevinde bulunan işçiden işverene doğru oluşan işe başlatma başvurusu süresi içinde gerçekleşen bir başvuru yoluyla başlamaktadır. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu m. 23/f/2 düzenlemesinde işveren, talebin oluşma tarihi baz alınarak bir aylık süre içerisinde bahse konu kişiyi o an ki koşullarla eski görevine veya eski görevine uygun başka bir işte iş başı yaptırmak zorundadır. Bu düzenlemeden hareketle, Yasa Yapıcı, yasada çerçevesi belirlenmiş koşullara uygun şekilde yapılan iş başı yapma talebine işverenin bu talebe yönelik zorunluluğunu kesin bir biçimde düzenlenmiş durumdadır. Yönetici işçinin iş başı yapma talebine karşı işverenin seçimlik bir hakkı bulunmamaktadır.

Bir aylık süre çerçevesinde işveren, işçiye iş başı yaptıracaktır. İşverenin, yönetici işçiye başlatması gereken iş, yönetici işçinin ayrılmış olduğu işyerindeki eskiden yapmış olduğu iş veya bu işe benzer veya uygun başka bir iş olacaktır. Yönetici işçinin iş başı yapma talebi sonrası, yönetici işçinin eski işinin boşta olup olmaması, benzer veya aynı bir işin olup olmaması önemli olmadığı gibi münhal bir yerin olup olmamasının da iş başı yaptırma yükümlülüğü kapsamında herhangi bir önemi olmayacaktır (Savaş, 2012: s.120). Çünkü yasada, iş başı yapma talebinde bulunan işçi için, işçinin iş başı yapabileceği münhal bir işin olup olmamasından ve münhal bir iş olmaması durumunda bu münhal işin beklenilmesinden bahsedilmemektedir. Burada iş başı yaptırma zorunluluğu mutlak bir biçimde düzenlidir. İşe dair iş sözleşmesinin askıda bulunması hususunda da 2821 sayılı Kanun düzenlemesinde yer aldığı şekilde iş sözleşmesi yapılması yükümlülüğünden bahsedilemeyecektir. Yine böylesi bir durumda, işverence zorunluluğunun işe alma olmayıp iş başı yaptırma biçiminde olması gerçekliğine yönelik olarak ayrıca ve farklıca bir yorumlama yoluna gidilmesi de mümkün görünmemektedir (Astarlı, 2013: s. 148).

3.2. İşe Başlatma Yükümlülüğüne Aykırılığın Yaptırımı

Yöneticilik nedenli görevle işi bırakan ve askı dönemi boyunca da işe dair iş sözleşmesini sonlandırmayan yönetici işçi, yöneticilik görevinin yasa da yer alan sebeplerle sonlanması durumunda ve talep etmesi halinde işveren, bahse konu işçisini bir aylık zaman zarfında iş başı yaptırmakla yükümlüdür. Çünkü işe dair iş sözleşmesinin yöneticilik görevi nedenli olarak askıya alınan işçinin işe dair iş ilişkisi, iş sözleşmesinin askıya alınma sebepleri mevcudiyetini kaybettiğinde kural olarak iş görenin tekrar geri dönmesi ve iş başı yapmasıdır. İşverenin yükümlülüğü askı döneminden sonra işçiye iş başı yaptırmasıdır. İşverenin, işçiye iş başı yaptırmamaya yönelik iradesi ise olması gereken şekilde Yasada da işveren tarafından fesih şeklinde

değerlendirilmektedir. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu m. 23/f/2'nin son cümlesinde düzenlendiği üzere; "Bu kişiler süresi içinde işe başlatılmadığı takdirde, iş sözleşmeleri işverence feshedilmiş sayılır". 2821 sayılı Kanunda, yöneticilik nedenli görevle, iş gördüğü iş yerinden ayrılma durumu, iş sözleşmesinin askıya alınmasını gerektiren bir hal olarak kabul edilmediğinden dolayı böylesi bir durumda işe dair iş sözleşmesinin de işçinin iradesi ile fesih edildiği kabul edilmiştir. Bundan dolayı da işverenin, yönetici işçiye iş başı yaptırma zorunluluğunun yanı sıra iş başı yaptırma zorunluluğuna işverenin sergileyeceği aykırılığında hukuki açıdan bir işverence fesih şeklinde ele alınması ve bahse konu sürecinde bu odakta sonuca bağlanmasının yolu bulunmamaktadır.

Gelişmeler ışığında ayrıca hukuki açıdan, işveren temerrüdü hali olarak iş sözleşmesi yapmamak iddiası öne sürülemeyecekti. Çünkü burada belirtmek istediğimiz üzere, taraflar arasında bahse konu dönemde bir iş sözleşmesinin varlığından bahsedilemezdi. Yasa da işverenin, işçiye iş başı yaptırmaya dair yükümlülüğü, münhal yer olup olmamasından bağımsız şekilde düzenlendiğinden, bahse konu yükümlülüğe yönelik aykırılığın sonucunda işe dair iş sözleşmesinin işverence fesih edildiğinin kabulü şeklinde düzenlenmiştir. Yasanın cezaya dair düzenlemelerinde bakıldığında 2821 sayılı Kanunun m. 59'da yer aldığı üzere, iş başı yaptırmamaya dair aykırılığa yönelen cezai bir yaptırım düzenlenmemiştir. Kanuni açıdan iş başı yaptırmamak işverence fesih olması hasebiyle kural olarak işe dair iş sözleşmesinin de işverence haksız ve bildirimsiz şekilde feshe bağlanan semerelerinin bahse konu bu durumda doğup, doğmadığı da tartışmaya açık durumdadır (Ulucan ve Seçkin, 2011).

Yasada bahse konu bu fesih durumunu diğer fesih durumlarından ayrı şekilde değerlendirme olanağı sağlayan başkaca bir düzenlemeye yer verilmemiş olması sebebiyle, iş başı yaptırmama sonucu ortaya çıkacak olan feshinde olağan bir feshe yönelik hukuki sonuçlara göre değerlendirilmesi ve bu yönde yönetici görevindeki işçinin işe dair iş güvencesi açısından ise feshe dair geçerlilik durumunun denetime alınması zorunluluğu öne sürülebilecektir. Bununla birlikte iş başı yaptırmamış olma durumunun işverence fesih kabul edileceğini bildirende doğrudan Kanunun kendi düzenlemesidir. Kanunun, herhangi bir geçerli veya haklı sebep aramadan bir eylemi fesih şeklinde görmesi söz konusu olmaktadır (Uçum ve Okcan, 2004: s. 91). Bundan dolayı oluşan bu fesih durumunun olağan bir fesih şeklinde değerlendirilmesinin yanı sıra denetime tabi kılınmasının mümkün olmaması gerekmektedir. Aksi durumda, Yasada fesih şeklinde görülen işveren eyleminin, iş güvencesi açısından geçerliliğinin denetlenmesi durumu söz konusu olacağından, yasanın fesih olarak kabul ettiği eylemle işe dair iş sözleşmesinin sonlandığı bir halde, hâkimin ne şekilde bu feshe yönelik geçersizlik tespitinde bulunacağı tartışmaya açık bir durum olacaktır.

Bununla birlikte Yasa Yapıcının, sendikal yöneticilere sağlamaya çalıştığı güvence, sendika yöneticisi olmak amacıyla işyerini bırakmak durumunda olan ve yöneticilik görevi sonlanan yöneticinin kıdem tazminatı hakkının sağlanmasıdır. Aksi durumda Yasa Yapıcının, yönetici işçinin, işe dair iş ilişkisinin de mutla bir halde devam edeceğini öngörmesi mümkün değildir. Zaten Yasa Yapıcının böylesi bir gayesi olması durumunda, sonrasındaki madde düzenlemesinde işyeri sendika temsilcisine sağlanan şekilde bir güvenceyi benimseyecek ve iş başı yaptırmamanın, işverenin temerrüdü durumu ve sonucu olduğunu kabul edecekti. Yasanın varlık nedeni bu olmadığı için, düzenlemeni lafzına kesin bir mana yükleyerek feshe yönelik hukuki sonuçlar doğurmak, doğru olmayan sonuçlara yol açacaktır.

Düşünsel açıdan, Kanun burada yöneticilik görevinin icrasında işe dair ilişkinin devamlılığının sağlanmasını değil, işe dair ilişkinin işverence feshini kabulle yönetici işçiye kıdem tazminatı hakkı sağlamayı hedeflediği kabulünün yanı sıra sendika yöneticisinin iş güvencesinin kapsamında olduğunun da kabulü ile feshin geçersizliği öne sürülerek işe iadeye yönelik dava yoluna gidemeyeceğinin kabulü gerekmektedir (Narmanlıoğlu, 2012). Benzer biçimde, iş görenin, işverenden ihbar tazminatı talebinin olamayacağı gibi, bahse konu fesih durumunun sendika nedenli olduğunu öne sürerek sendika temelli tazminat talebini de öne süremeyecektir (Can, 2011: s. 159). Bununla birlikte, işyeri sendika temsilcisinin iş sözleşmesi, sadece İşK m.25/II'de sayılan hallerde değil, iş ilişkisi içerisinde dürüstlük kuralı gereğince "haklı" sayılabilecek bir nedenle, başka bir deyişle, bildirimli fesih yoluyla da sona erdirilebilir (Günay, 2013: s.782).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kanunumuz sendikal güvence kapsamında temel açıdan üç güvence öngörmüştür. Bu üç güvenceden ilk olanı bahse konu Kanunun m. 23'te düzeli olan işçi kurulu yöneticisi olma güvencesidir. Bu güvenceye dair kapsamın içeriğinde; işçi konfederasyon yönetim kurulu üyeleri, işçi sendika yönetim kurulu üyeleri ve işçi sendikası şubesi yönetim kurulu üyeleri yer almaktadır. Kanunun m. 23'te yer alan yeni düzenlemesine kapsamında, profesyonel yönetici olma nedenli olarak işyerinden ayrılacak olan işçinin işe dair iş sözleşmesi istifa sonucu doğuran şekilde sona ermeyecek ve hukuki açıdan iş sözleşmesi askıya alınacaktır.

Kanun'un ilgi düzenlemesinde profesyonel yönetici olması hasebiyle işinden ayrılan yöneticiye, iş sözleşmesinin askıya alınması dışında bir olanak daha tanınmıştır. Bu olanak bahse konu düzenleme de şu şekilde yer almaktadır; "Yönetici dilerse işten ayrıldığı tarihte iş sözleşmesini bildirim süresine uymaksızın veya sözleşme süresinin bitimini beklemeksizin feshedebilir". Bu durum olağanüstü bir fesihdir ve yöneticilik nedeniyle görevini bırakan işçi bu durumda kıdem hakkına sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aktay, N., Arıcı, K. ve Kaplan-Seneyen, E. T. (2013). "İş Hukuku", 6. Bası, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 316.
- Astarlı, M. (2013). "6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun Sendikal Güvenceler Konusunda Getirdiği Değişiklikler ve Hukuki Sonuçları" Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII, Sa. 1-2, s. 143.
- Can, T. A. (2011). "Sendikalara İlişkin Son Kanun Taslağının Getirdikleri" Sicil İş Hukuku Dergisi, S.21, Mart 2011, s.159.
- Günay, C. İ. (2013). "İş Hukuku-Yeni İş Yasaları", Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.782
- Mollamahmutoğlu, H. ve Astarlı, M. (2012). "İş Hukuku", 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, s.486.
- Narmanlıoğlu, Ü. (2012). "19.03.2012 Tarihli Toplu İş İlişkileri Kanunu Tasarısının Getirdikleri", Sicil İş Hukuku Dergisi, S.27, Eylül 2012, s.146, dipnot 15.
- Savaş, F. B. (2012). "Sendikal Güvencelerde Son Durum", Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi, Mayıs-Haziran 2012, 116-134, s.124.
- Tuncay A. Can, "Sendikalara İlişkin Son Kanun Taslağının Getirdikleri" Sicil İş Hukuku Dergisi, S.21, Mart 2011.
- Uçum, M. ve Okcan, N. (2004) "2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda Değişiklik İçeren Ön Tasarının Hükümleri ve Genel Değerlendirmesi", Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, S.1, s.91.
- Ulucan, D. ve Seçkin, N. (2011). "Sendikalar Kanunu Taslağının Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan II, Beta Yayınevi-İstanbul, s.1677.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 41

pp 352-359

Article ID
62461

Arrival

16 March 2022

Published

30 May 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62461>**How to Cite This Article**

İlhan, A. (2022). "Hastane İşletmeciliği Bağlamında Örgütsel Düzeyde Yönetim Temellerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:41; pp: 352-359

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Hastane İşletmeciliği Bağlamında Örgütsel Düzeyde Yönetim Temellerinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma

A Research On The Fundamentals Of Management At The Organizational Level In The Context Of Hospital Management

Ahmet İLHAN ¹

¹ Doç.Dr. Bayburt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Bayburt, Türkiye

ÖZET

Hastaneler genel olarak faaliyet gösterdikleri toplum içinde daha kompleks ve dinamik özellikler sergileyen kurumlar arasında yer almaktadır. Özellikle hastane işletmeciliği yönetiminde örgütsel düzeyde yönetsel işleyiş ve alanların yapısal özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda sağlık kurumlarının örgütsel yapı ve tasarımı temel olarak yönetsel düzeyde rol dağılımı, yönetim alanları ve pozisyonları ile birimler arası yönetsel unsurların etkileşimleri çerçevesinde ilerleyen bir süreç olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla sistem yaklaşımı, hastanelerin kompleks yapıda içsel ve dışsal ilişkilerini örgütsel düzeyde modelleyebilen bir anlayışı temsil etmektedir. Söz konusu sistem yaklaşımı çerçevesinde hastane işletmeciliği yönetiminin örgütsel düzeyde performans, kalite, iletişim, verimlilik ve koordinasyon gibi bileşenlerle standardize edilebilecek yapılar haline dönüşebileceğini söylemek mümkündür. Buna göre çalışmanın temel amacı hastane işletmeciliği bağlamında örgütsel düzeyde hastane organizasyonlarına yönetim temelleri açısından bakabilmenin yollarını açıklamak ve söz konusu bu durumu açıklayan rasyonel yaklaşım modelini belirlemektir. Çalışma kapsamında elden edilen bilgilerin ışığında hastane işletmeciliğinde, hastane organizasyonlarına yönetim temelleri açısından sağlıklı bir işleyiş modeli çerçevesinde bakılabilecek olan rasyonel yaklaşımın açık sistem yaklaşımı modelini olduğunu ileri sürebiliriz. Bu noktada sistem yaklaşımı çerçevesinde sunulan hizmetler kapsamında yönetim uygulamalarının rasyonel olarak hastane işletmeciliği yönetiminde örgütsel bir başarı elde edilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hastane İşletmeciliği, Yönetim, Yönetici, Örgütsel Düzey, Sistem Yaklaşımı

ABSTRACT

Hospitals are among the institutions that exhibit more complex and dynamic characteristics in the society in which they operate. Especially in the management of hospital management, the structural features of the administrative functioning and areas come to the fore at the organizational level. In this context, the organizational structure and design of health institutions is basically considered as a process that progresses within the framework of the distribution of roles at the administrative level, management areas and positions, and the interaction of administrative elements between units. Therefore, the systems approach represents an understanding that can model the complex internal and external relations of hospitals at the organizational level. Within the framework of the system approach in question, it is possible to say that hospital management can be transformed into structures that can be standardized with components such as organizational level performance, quality, communication, efficiency and coordination. Accordingly, the main purpose of the study is to explain the ways of looking at hospital organizations at the organizational level in the context of hospital management in terms of management fundamentals and to determine the rational approach model that explains this situation. In the light of the information obtained within the scope of the study, we can argue that the open system approach model is the rational approach in terms of looking at hospital organizations within the framework of a healthy operating model in terms of management fundamentals in the context of hospital management. At this point, it is thought that management practices within the scope of services offered within the framework of the system approach will contribute to achieving an organizational success in the management of hospital management rationally.

Key words: Hospital Management, Management, Manager, Organizational Level, System Approach

1. GİRİŞ

Günümüzün örgütsel dünyasında dinamik ve hızla değişen gelişmelerin yaşandığı sağlık sektöründe, yönetim bağlamında gelişim ve kariyer faaliyetleri büyük önem kazanmaktadır. Özellikle istihdam, finansal belirsizlikler, etik sorunlar, büyük çevresel belirsizlikler ve karmaşık küresel ekonomik gelişmeler değişkenliğin yüksek olduğu bir dünya düzenini gözler önüne sermektedir. Söz konusu gelişmeler ışığında sağlık kurumları örgütsel düzeyde hem yapısal hem de işin niteliği bakımından hızla değişime uğramaktadır. Birçok endüstride olduğu gibi sağlık endüstrisinde de inovasyon, yetenek, teknoloji ve yönetimi egemen olan değişkenlerdir. Bununla birlikte sağlık kurumları sistemi içinde; hizmet kalitesi ve sunumu, öğrenme ve uygulama hızı, etik, kurumsal sosyal sorumluluk, örgütsel yapı ve tasarımı, güvenlik, dijital dönüşüm gibi uygulamalar yönetimin sorumluluğu kapsamındadır. Dolayısıyla sağlık kurumları, yönetsel uygulamalar çerçevesinde yönetsel beceriler, örgütsel bölümlendirme sistemleri, strateji, liderlik ve teknolojik yaklaşım temaları etrafında tasarlanmış yapılardır. Bu özelliklere sahip olan sağlık kurumları yapısal olarak, faaliyet gösterdikleri rekabet ortamında yenilikçi ve destekleyici yönetim uygulama alanlarına sahip olmaktadır.

Bu noktada hastane işletmeciliği bağlamında örgütsel düzeyde etkili bir yapının oluşması için yönetim işleyiş temellerinin hastanenin yönetim yapısı içindeki karmaşık ve çoklu bağlantılı sistemlere entegre edilmesi oldukça önem taşımaktadır. Dolayısıyla sistemlerin her biri yönetsel işleyiş düzeni içindeki aksaklıkları en aza indirmek için kendisiyle ilişkili faaliyetlerin nasıl optimize edilebileceğini tasarlamalıdır. Söz konusu örgütsel yapı içinde hastane işletmeciliği amaçlarına ulaşmak için gerekli olan bir hastane örgüt yapısının bileşenleri tartışılmalı ve hayata geçirilmelidir. Bu bakımdan hastane işletmeciliği kapsamında performans yönetimi araçlarının örgütsel düzeyde kontrol araçlarıyla ilgili kullanımı gözden geçirilir ve sistemsel yönetim eksiklikleri için çeşitli parametreler bir gösterge olarak hastane temelli faaliyetlerin kullanımına uygun hale dönüştürülür. Bütün bunların sonucunda hastane işletmeciliğinde yönetsel işleyiş temellerinin bir sistem olarak entegre edilmesi yalnızca tek bir bireyin veya özel olarak ayrılmış küçük bir ekibin rolü ve sorumluluğunda olmamalıdır. Bunun yerine yönetsel işleyiş ve bağlantılı temeller örgütsel düzeyde tüm birimlerde bir öncelik olarak görülmeli ve araştırma ve eğitim uygulamaları da dahil olmak üzere tüm faaliyet sistemlerine entegre edilmelidir. Hastaneler, toplumsal yapı içinde faaliyet gösteren en karmaşık organizasyonlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan hastane işletmeciliği örgütsel yapı içinde birbiriyle ilişkili karmaşık sistemler çerçevesinde yönetim temellerinin incelenmesi noktasında büyük önem taşımaktadır.

Buna göre çalışmanın temel amacı hastane işletmeciliğinde örgütsel düzeyde hastane organizasyonlarına yönetim temelleri açısından bakabilmenin yollarını açıklamak ve bu durumu açıklarken en gerçekçi yaklaşımın açık sistem modelini olduğunu ileri sürmektir. Buna göre çalışma kapsamında ilk olarak hastane işletmeciliği bağlamında yönetim temellerinin incelenmesine yönelik olarak kavramsal düzeyde hastane işletmeciliğinde yönetim ve yöneticilik ile ilgili temel kavramlar incelenmeye çalışılmıştır. Söz konusu kavramlar çerçevesinde yönetim, yönetimin temel unsurları ve hastane işletmeciliği bağlamında yönetim pozisyonları ve yönetim alanları açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra çalışmanın amacı doğrultusunda hastane işletmeciliği yönetimi kapsamlı bir şekilde analiz edilerek ele alınmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte örgütsel düzeyde sistem anlayışı çerçevesinde açık bir sistem olarak hastane işletmeciliği yönetimi ve bileşenleri bütüncül olarak irdelenmeye çalışılmıştır.

2. HASTANE İŞLETMECİLİĞİNDE YÖNETİM VE YÖNETİCİLİK İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Yönetim

Sağlık kurumlarının kurulması, varlığını sürdürmesi, rekabet ortamında başarılı olması ve müşterilerini memnun edebilmesi sağlık kurumlarının yönetim faaliyetleri ile ilişkili bir durumdur. Bu yüzden kavramsal düzeyde sağlık kurumlarında yönetim olgusunun iyi derecede anlaşılması gerekmektedir. Yönetim yazını incelendiğinde kavramsal olarak birçok farklı tanım yapıldığı görülmektedir. Buna göre yönetim kavramının önemli yönlerinden birisi diğer insanların rolünü ve önemini anlamaktır. Yirminci yüzyılın başlarındaki yönetim uzmanı Mary Parker Follett (1868-1933), yönetimi “işleri başka insanlar aracılığıyla halletme sanatı” olarak tanımlamıştır (Daft, 2008:7). Diğer bir ifadeyle yönetim kavramı hem sanat hem de bir bilim olarak örgütlerin ve bireylerin davranışlarını belirlenen amaçlara göre yönlendirmek için gerekli olan becerilerin kullanılması biçiminde ifade edilebilir.

Bir başka tanımda ise yönetim, insanlar ve kaynaklar aracılığıyla belirlenen örgütsel hedeflere ulaşma sürecidir (Bateman ve Snell, 2016:4). Bir noktada, yönetimle ilgili yazılan hemen hemen her kitap okuyuculara belirli özellikler çerçevesinde konunun bir tanımını sunmaktadır. Buna göre örneğin, 1947'de William B. Cornell kendisine yöneltilen soruyu, yönetimin işi örgütü planlamak, yönlendirmek, kontrol etmek ve tüm faktörlerin düzgün çalışması ve ortak bir amaç için birlikte verimli bir şekilde çalışan tüm kişilerin işbirliği yapması için çeşitli parçaları bir araya getirmek biçiminde yanıtlamıştır (Goldsmith, 2005:81). Yönetim yazınında daha önceleri birçok defa tartışıldığı gibi, sağlık kurumlarında sunulan hizmetleri desteklemek ve koordine etmek için yönetime ihtiyaç vardır. Bu bakımdan yönetim, bir sağlık kurumunda en önemli kaynak durumunda bulunan insanlar ve diğer tüm kaynaklar aracılığıyla önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmak amacıyla sağlık kurumlarında meydana gelen sosyal, teknik işlevler ve faaliyetlerden oluşan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Thompson, Buchbinder ve Shanks, 2012:4).

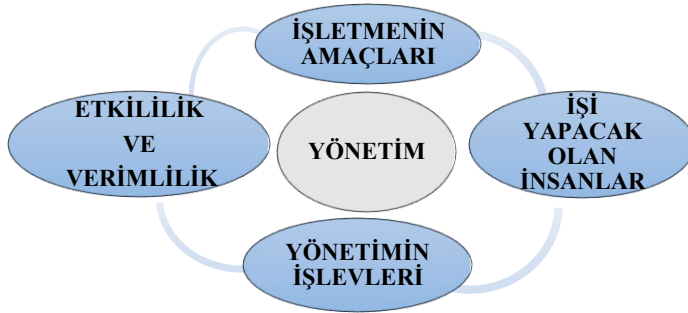
Yönetim prensipleri ve uygulamaları, fiilen yönetilen kurumun diğer bir ifadeyle mevcut işlerin bireysel, grup ya da örgütsel düzeyde başkaları aracılığıyla gerçekleştirilmesi için kullanılan araçlardır. Aynı zamanda yönetim ve uygulamalarının işletmenin temel hedeflerine ulaşmak için formal olarak temel bileşenlerinin hammadde, makine, yöntem, sermaye ve piyasaların işleyişine liderlik eden ve yön veren faaliyetler dizisi olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte yönetim kavramı, büyüme ve değişim özellikleri bakımından dinamik bir süreç olduğundan yönetim düşüncesinin kültürel bir çerçevede analiz edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla

yöneticiler örgütleri, belirli bir kültürel kurum ve değerler dizisi içinde işletip kararlar aldığı için yönetim kapalı uçlu bir faaliyet değildir. Bu yüzden yönetim, yöneticilerin çevrelerini etkilemesi ve aynı zamanda ondan etkilenmesi bakımından açık sistem özelliklerine sahiptir (Wren, 1994:5).

Yönetim günümüzde çok geniş ve çeşitli bir alan olarak ele alınmakta olup beraberinde özlü ve yeterli bir tanıma ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada "işleri insanlar aracılığıyla halletmek" işi biçiminde genel bir tanımlama yoluna gidilmiştir. Söz konusu bu yorum yöneticiyi bir hedef belirleyici, insanlar üzerinde otorite sahibi ve hedefe ulaşmak için insanları harekete geçiren biri olarak vurgulamaktadır. Bu nedenle yönetimin bir süreç, diğer bir ifadeyle koordineli olaylar dizisi olduğunu ileri sürmek mümkündür (Francis, 1977:15). Bununla birlikte söz konusu özellikler çerçevesinde ifade edilen yönetim kavramı dört temel unsur içermektedir. Bu unsurlar (Mirze, 2010:119);

- ✓ Örgütsel düzeyde belirlenen hedeflere ulaşmak,
- ✓ İşlerin diğer insanlar aracılığıyla görülmesini sağlamak,
- ✓ Etkili ve verimli bir şekilde işlerin yapılmasını sağlamak,
- ✓ Yönetimin işlevlerinden yararlanarak kaynakların tahsisinin yapılmasını sağlamaktır.

Söz konusu yönetimin temel unsurları aşağıda şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Yönetimin Temel Unsurları

Kaynak: Mirze, 2010:119

2.2. Hastane İşletmeciliği Bağlamında Yönetim Pozisyonları

Hastane işletmeciliği bağlamında yönetim, yöneticilerin örgütün belirlenen hedeflerine ulaşmak için teknik ve kişilerarası faaliyetler yürüterek diğer insanlarla birlikte çalışması sürecidir. Sağlık kurumlarında yönetim süreci bir örgütün üst düzey yöneticisi ya da baş yöneticisi rolüne odaklanan pozisyon başlığında yer alan kişiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sağlık kurumlarındaki söz konusu bu yönetim pozisyonlarına süpervizör, koordinatör ve direktör örnek olarak verilebilir. Bununla ilgili olarak sağlık kurumlarında örgütsel koşullara bağlı olarak ortaya çıkan yönetim pozisyonları aşağıda tablo 1’de gösterilmektedir (Thompson, Buchbinder ve Shanks, 2012:4).

Tablo 1. Hastane İşletmeciliğinde Yönetim Pozisyonları

Sağlık Kurumu ve Örgütsel Koşullar	Yönetim Pozisyonu
<i>Hekim Hizmetleri Birimi</i>	Uygulama Yöneticisi Tıbbi Kayıtlar Müdürü Süpervizör, Muhasebe Hizmetleri
<i>Özel Klinik (Bakımevi)</i>	Yönetici Müdür, İşletme Ofisi Direktör, Yiyecek Hizmetleri Hasta Kabul Koordinatörü Süpervizör, Çevre Hizmetleri
<i>Hastane</i>	CEO Genel Müdür, Pazarlama Klinik Hemşire Yöneticisi Direktör, Finans Yönetimi Süpervizör, Bakım Hizmetleri

Kaynak: Thompson, Buchbinder ve Shanks, 2012:4

Sağlık işletmelerinde yönetim uygulamaları çerçevesinde sağlık profesyonellerinin yönetim olgusu hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Özellikle yönetim kavramı ve teorilerinin sağlık profesyonellerinin hem verimlilikleri hem de çalıştıkları kurumlar hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda sağlık hizmetleri işletmeleri, kurumsal düzeyde yönetim ve hizmet sunumu bakımından tarihsel süreç boyunca yönetim fikirleri ve teorilerinden etkilenmiştir. Ayrıca söz konusu bu etkinin son yıllarda yapılan

araştırmalar kapsamında daha belirgin bir hale geldiği görülmektedir. Bu noktada sağlık işletmelerinde yönetimde gelişme kaydetmek için bir bağlam sunulması ve sağlık profesyonellerinin yönetim sürecinin bir parçası olması beklenilmektedir. Sağlık işletmelerinde sunulan hizmetlerde verimlilik ve kalite için dünya genelinde beklentilerin artması yönetim alanında daha geniş bir bakış açısına ihtiyaç duyulduğunu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla sağlık profesyonellerinin yönetim alanında inceleme yapip bilgi sahibi olması ve ilgili sağlık mesleklerinin üyeleri ile etkileşim içinde olması gerektiğini söylemek mümkündür (Hewinson, 2004:1).

2.3. Hastane İşletmeciliğinde Yönetim Alanları

Modern sağlık işletmelerinde yönetim faaliyetlerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için alanda yaygın olarak kullanılan bazı terimlerin kavramsal düzeyde anlaşılması önemlidir. Buna göre sağlık işletmelerinde yönetim alanında yer alan ve işlevsel olarak kullanılan önemli temel kavramlar, kavramsal düzeyde açıklanmaya çalışılmıştır (Hodgetts ve Cascio, 1993:4).

- ✓ *Sağlık Bakımı*: Sağlık bakımı, iyi derecede sağlık düzeyine ulaşmaya yönelik olarak duyulan ilgi veya endişedir. Sağlık hizmetlerinin bir ürünü olarak değerlendirilmektedir.
- ✓ *Sağlık Hizmetleri*: Sağlık hizmetleri genel olarak kişi veya kurumlar tarafından sağlığın korunması ve iyileştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen tüm kişisel ve kamusal hizmetleri kapsayan bir kavram olarak ele alınmaktadır.
- ✓ *Sağlık Bakım Sistemi*: Sağlık bakım sistemi, temel olarak önceden belirlenmiş sağlıkla ilgili hedeflere ulaşmak ve bu doğrultuda sağlık hizmetleri sunmak için organize edilen bir çabadır.
- ✓ *Sağlık Bakım Sistemi Yönetimi*: Sağlık yönetimi kapsamında en temel anlamıyla yönetim, önceden belirlenmiş politikaların hedefler doğrultusunda sürdürülmesi, sağlık bakım sistemi yönetimi ise örgütsel hedefler ve amaçlar doğrultusunda örgütsel politikaların geliştirilip belirlenmesi, işlevsel olarak bu politikaların hayata geçirilmesi, yürütülmesi ve değerlendirilmesi sürecidir.

Sağlık işletmelerinde yönetim, bir yandan problem çözmeye yönelik olarak ele alınan uygulama araştırmalarıyla diğer yandan yönetim bilimi yaklaşımlarıyla örneklenen ve kesin olarak belirlenmiş üretkenlik ve verimlilik alanları ile ilgilenmektedir. Bunların dışında ise sağlık işletmelerinde yönetim, yaygın olarak ele alınan liderlik ve motivasyon gibi alanlarla da ilgilenmektedir. Söz konusu bu alanlar, yöneticiler için zorlu ve sistematik bir süreç meydana getirmektedir. Bu bağlamda yöneticiler sağlık kurumlarını, çeşitli dış alanlarda verimliliği ve etkinliği en üst düzeye çıkaracak ve aynı zamanda iç alanlarda stres, huzursuzluk ve mutsuzluk gibi davranışsal durumları en az seviyeye indirecek şekilde inşa etmeli ve yapılandırmalıdır. Bütün bunların sonucunda değer sistemine dayalı olarak sağlık işletmelerinde yönetim yaklaşımı, mevcut sistemin duyarlılığını ve kurumsal değerlere ve hedeflere ulaşmak için bir mekanizma olarak işlevselliğini inceleyen bir yapısal özellik taşımaktadır (Goldsmith, 2005:82-83).

Sağlık işletmeleri karmaşık ve dinamik bir örgütsel yapıya sahip olan kurumlardır. Özellikle sağlık işletmelerinin doğası gereği yöneticilerin, sağlık çalışanlarının kontrolünü ve koordinasyonu sağlamasının yanında aynı zamanda onlara liderlik yapmaları da gerekmektedir. Ayrıca sağlık işletmelerinde gerçekleştirilen hizmet sunumunda görevlerin kapsam ve karmaşıklık bakımından yoğun olması sağlık çalışanlarının tek başına görevlerini yerine getirmesine engeldir. Bu bakımdan sağlık işletmeleri, herhangi bir çalışanın bireysel olarak kapasitesini aşan hedeflere örgütsel düzeyde kurum halinde ulaşılması için meydana getirilmiş yapılardır. Sağlık işletmelerinde hizmet üretiminde yapılması gereken görevler, kurum genelinde birlikte sorunsuz çalışması gereken çok sayıda çalışanın ve çeşitli uzmanlaşmış disiplin alanlarının koordinasyonunu gerektirmektedir. Bu noktada sağlık yöneticileri kurumsal düzeyde çeşitli görevleri yerine getirirken ve kararlar alırken iki temel alanı göz önünde bulundurmalıdır. Söz konusu bu temel alanlar, iç ve dış alanlar olarak adlandırılmaktadır. Buna göre sağlık işletmelerinde yönetimin iç ve dış alanları aşağıda tablo 2’de gösterilmektedir (Thompson, Buchbinder ve Shanks, 2012:2-3).

Tablo 2. Hastane İşletmeciliğinde Yönetim Alanları

Dış	İç
Topluluk Demografisi/İhtiyacı	Personel
Lisans	Bütçeleme
Akreditasyon	Kaliteli Hizmetler
Düzenlemeler	Hasta Memnuniyeti
Paydaş Talepleri	Doktor İlişkileri
Rakipler	Finansal Performans
Tıbbi Bakım ve Sağlık Yardımı	Teknoloji Edinimi
Bakım Kuruluşları/Sigortacılar Yönetimi	Yeni Hizmet Geliştirme

Kaynak: Thompson, Buchbinder ve Shanks, 2012:3

Sağlık işletmelerinde yönetim kapsamında dış alan, kurumun sınırları dışında var olan ancak kurumu önemli ölçüde etkileyen kaynaklar, etkiler ve faaliyetleri ifade etmektedir. Aynı zamanda bu faktörler, topluluk ihtiyaçlarını, nüfus özelliklerini ve ticari sigorta şirketlerinden geri ödemenin yanı sıra tıbbi bakım ve sağlık yardımı gibi hükümet planlarını içermektedir. Buna karşılık sağlık işletmelerinde yönetsel düzeyde iç alan, yöneticilerin günlük olarak ele alması gereken uygun sayıda ve nitelikte personel, finansal performans ve bakım kalitesi gibi temel odak alanlarını ifade etmektedir. Söz konusu bu iç alanlar, yöneticinin en fazla kontrole sahip olduğu bir sağlık kurumunun işleyişini yansıtmaktadır (Thompson, Buchbinder ve Shanks, 2012:3).

Yapısal ve örgütsel farklılıklardan bağımsız olarak tüm yönetilen sağlık işletmelerinde bakım sistemlerinin uygulanmasında beş temel unsur yer almaktadır. Bunlar (Veeder ve Peebles-Wilkins, 2001:4-5);

(1) *Kişi başı ödeme ve performans sözleşmesi*: Kişi başı ödeme sistemi, bir sağlayıcı olarak gerçek veya potansiyel katılımcı başına önceden belirlenmiş belirli bir tutarı ele almaktadır. Buna karşılık performans sözleşmesi ise hem karmaşık maliyet-risk formüllerine hem de geçmiş hizmet kullanım kalıplarına ilişkin karmaşık verilere ve öngörülere dayanmaktadır.

(2) *Tüketicilerin daha ucuz ikame bakıma yönlendirilmesi*: Tüketicilerin daha ucuz bir ikame bakıma yönlendirilmesi, belirli tedavilerin, hizmetlerin ve programların düşük maliyetler çerçevesinde diğer hizmetler yerine kullanılması gerektiğini zorunlu kılmaktadır.

(3) *Ön yetki*: Ön yetki genel olarak bilgi akışını düzenlemek veya belgelendirmek biçiminde tanımlanmaktadır. Bilgi akışını düzenlemenin temel amacı, sistemdeki en uygun ve en düşük maliyetli hizmetlerle birlikte mevcut ana problem dâhilinde müşterinin ihtiyacını karşılamaktır.

(4) *Kullanım incelemesi*: Sağlık işletmelerinde bakım sistemlerinin uygulanmasında kullanım incelemesi, sağlık yönetim bakım sisteminin kendisi tarafından hizmet sunum etkinliğinin değerlendirilmesidir. Burada önemli olan hususlar, tedavi etkinliği ve tedavi protokollerinin uygulanabilirlik düzeyidir.

(5) *Daha yüksek hacimli kullanıcıların vakalarının yönetimi*: Sağlık işletmelerinde bakım sistemlerinin uygulanmasında üst düzey kullanıcıların vakalarının yönetiminde temel olarak kamu sektörü tarafından yönetilen bakım uygulamalarında kullanılan bir müdahalenin varlığı söz konusudur. Bu bağlamda vaka yönetimi, mevcut ve geçmişte diğer sistemler içinde kapsamlı bir şekilde kullanılmış ve önemli bir başarı elde edilmiştir. Söz konusu bu unsurların sağlık işletmelerinde bakım sistemlerinin kurumsal düzeyde uygulanmasına katkı sunduğunu söylemek mümkündür.

3. HASTANE İŞLETMECİLİĞİ YÖNETİMİ

Örgütler, yapısal olarak çevrelerinin ve bağlarının bir ürünü olarak faaliyet gösteren yapılardır. Bununla birlikte sağlık kuruluşlarının örgütsel düzeyde ayırt edici özelliklerinin ve davranışlarının birçoğu, çeşitli sosyal, politik ve ekonomik faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sağlık işletmeleri doğasından kaynaklanan ayırt edici özellikler ile diğer işletmelerden yapısal olarak farklılaşmaktadır. Bu noktada sağlık işletmelerinin hizmetlerinin benzersiz doğası, özel hassasiyeti, hastaların destek ihtiyacı, bakım sürecinin karmaşıklığı ve kullanılan teknolojilerin gelişmiş yapısı, tüm sağlık işletmelerinde yönetimin özel ve zorlu bir süreç olduğunu kanıtlamaktadır. Sağlık işletmeleri bir sistem olarak, düzenli olarak sorgulanması gereken güçlü özel bir eğilime sahiptir. Diğer bir ifadeyle sağlık işletmeleri, genel olarak ihtiyacı olan çok sayıda kullanıcıya geniş bir yelpazede son derece özel ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunan büyük, karmaşık ve profesyonel olarak yönetilen kuruluşlardır. Söz konusu bu özellikler genel olarak; yerel yetkililer, polis ve acil servisler, üniversiteler, okullar, reklam ajansları, yönetim danışmanlıkları, hukuk firmaları ve diğer kuruluşlar tarafından çeşitli derecelerde paylaşılmaktadır. Bu bakımdan sağlık hizmetleri ve yönetiminin ayırt edici özelliklere sahip bir işletim sistemine sahip olduğunu söylemek mümkündür (Smith ve Walshe, 2011:4).

Sağlık işletmeleri örgütsel düzeyde farklı özelliklere sahip olan ve belirli bir değerler dizisi ile karakterize edilen yapılardır. Bununla birlikte sağlık işletmelerinde yönetim uygulamalarının yürütülme biçimi, yönetim sorumluluğunu taşıyan kişiye bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Bu durum sağlık işletmelerinin işleyiş biçimi hakkında daha fazla bilgi edinmek için yapılabilecek her türlü çalışmanın sağlık profesyonelleri için faydalı olacağını göstermektedir. Ayrıca sağlık işletmesinin organizasyonel yapısı içinde çalışanların ne yapması gerektiğini ve belirli şeyleri neden yapmaya çalıştıklarını belirlemek ve tanımlamak yönetsel eylemlerin uygunluğu konusunun daha anlaşılır görünmesini sağlayabilir. Bu öngörü, sağlık işletmesi içinde çalışanların en azından yönetim açısından yollarını bulmalarını ve hasta bakımını geliştirmek için bu bilgidен yararlanmalarını sağlayabilir. Dolayısıyla bütün bunların sonucunda sağlık profesyonellerinin yönetim uygulamalarını

anlayabilmesi ve yeri geldiğinde gerçekten ona karşı eleştirel bir yaklaşım benimsemelerinin sürecin bir parçası olduğunu söyleyebiliriz (Hewinson, 2004:3).

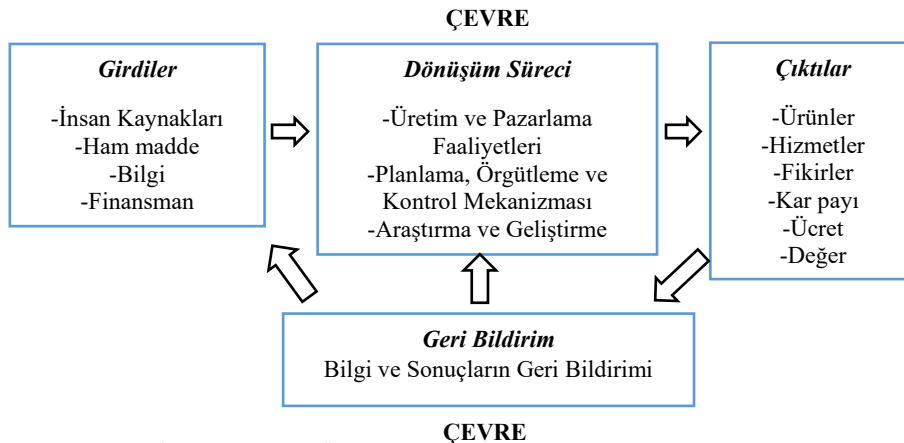
Sağlık işletmeleri yönetiminin genel olarak örgütsel düzeyde sunulan sağlık hizmeti içinde yer alan yöneticilerin faaliyetleriyle ilgili bir kavram olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yönetsel düzeyde büyük ölçüde profesyonel özerklikle ilgili olarak sağlık işletmeleri yönetiminin kavramsal olarak kompleks ve etkili bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan hastane işletmeciliği yönetiminde sunulan hizmetler ve sahip olunan kaynakların dağılımı çerçevesinde karar verme sorumluluğu temel belirleyicidir (Palfrey, Thomas ve Phillips, 2004:26).

4. AÇIK BİR SİSTEM OLARAK HASTANE İŞLETMECİLİĞİ

Örgütler, faaliyet gösterdikleri alanda çevrelerini dikkate alarak bir değer yaratma süreci içine girerler. Bu bağlamda sağlık işletmeleri yönetiminde sunulan hizmetlerin niteliğine bağlı olarak bir sistemin özelliklerini incelemek faydalı olacaktır. Ayrıca söz konusu sistem özellikleri çerçevesinde bir sistem olarak sağlık işletmelerinde yönetimin değerlendirilmesi, konuya derinlik kazandırılması bakımından yerinde olacaktır.

Yönetim ilkeleri, süreci ve uygulamaları kavramsal düzeyde sistem düşüncesinin gelişiminden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu kapsamda örgüt ve yönetimin sistem analizi, yapılan sosyo-teknik çalışmalar sonucunda geliştirilmiştir. Buna göre bir sistem, ister kavramsal ister fiziksel olsun temel olarak birbirleriyle ilişkili, etkileşimli veya birbirine bağımlı parçalardan oluşan herhangi bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle yönetsel düzeyde sistem yaklaşımı birbirlerine bağlı olarak hareket eden parçalardan oluşan bir yapıdır. Söz konusu birbirine bağlı olarak hareket eden parçalar örgütün bir sistem biçiminde benzetilip değerlendirilmesine imkân tanımaktadır (Morden, 2004:21).

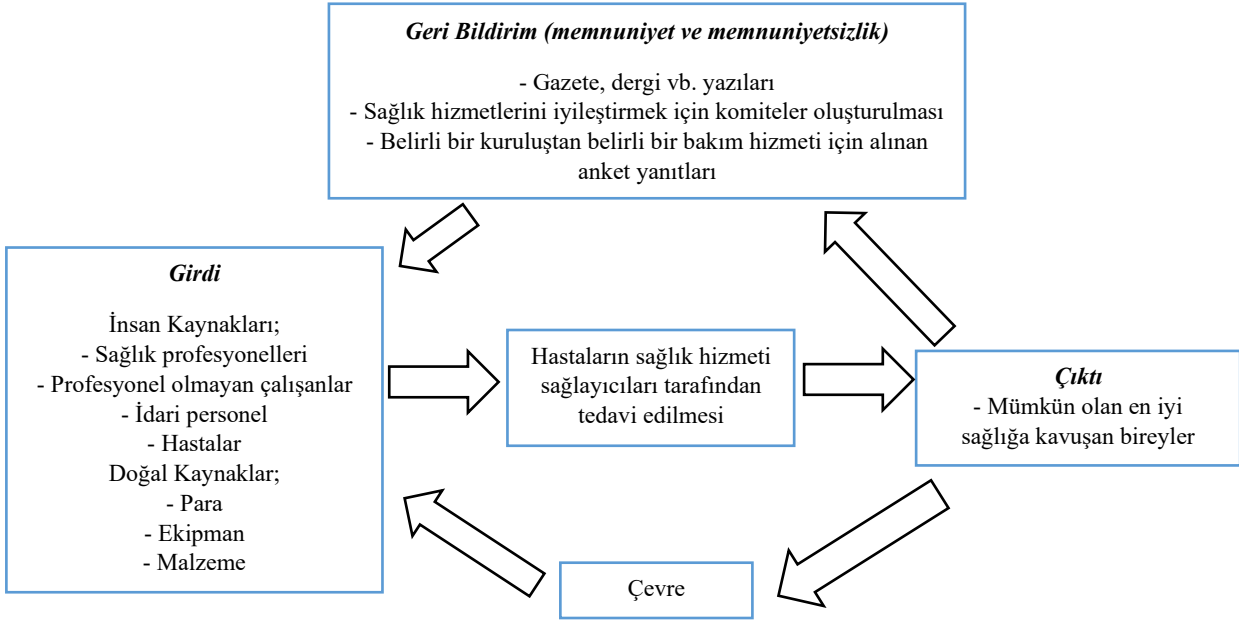
Sistem yaklaşımı çerçevesinde ele alınan sistemler kapalı veya açık olabilir. Buna göre kapalı sistemler, tüm pratik amaçlar için tamamen kendi kendini destekleyen ve çevreleriyle etkileşime girmeyen sistemlerdir. Açık sistemler ise temel girdileri elde etmek ve sistem çıktılarını boşaltmak için çevreleriyle etkileşime giren sistemler olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte sosyal sistemler olarak örgütler, tıpkı biyolojik ve bilgi sistemleri gibi her zaman açık sistemler olarak kabul edilmektedir. Katz ve Kahn (1966), genel bir yönetim kapsamı dışında kalan bir dizi özel sistem terimini kullanmışlardır. Bu aşamada temel alınması gereken ve önemli olan şekil 2'de gösterildiği gibi girdi-dönüşüm süreci-çıktı modelinin geri bildirim temel faktörlerini sisteme dâhil edecek şekilde genişletilmesidir. Bu bilgiler ışığında bir örgütün açık sistem olarak revize edilmiş modelini çizmek mümkündür. Şekil 2'de gösterilen revize edilmiş model, çıktıları bilgi temelli bir sonuç olarak göstermektedir. Bilgi; satışlar, hacimler, yeni siparişler, pazar payı, müşteri şikâyetleri gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Aynı zamanda bilgi söz konusu şekilde en uygun girdileri ve dönüştürme süreçlerini kontrol etmek için uygulanabilir. Bununla birlikte sonuçlar, örgütsel düzeyde daha fazla girdi sağlamak ve böylece sistemin hayatta kalmasını ve büyümesini sağlamak için geri bildirim sağlayan gelirler ve karlar olarak değerlendirilmektedir (Cole, 2004:74-77).

Şekil 2. Hastane İşletmeciliğinde Örgütsel Sistemin Temel Döngüsü
Kaynak: Cole, 2004:77

Bir sistem olarak örgütlerin işleyişini oluşturan temel bileşenler, sağlık işletmelerine uyarlandığında örgütsel düzeyde sunulan sağlık hizmetlerine sistemsal bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu bakımdan hiçbir kurum çevresinde yer alan değişkenleri dikkate almadan çalışamaz. Söz konusu bu durumu açıklayabilmek ve sağlık yönetimi ile sağlık hizmetlerinin yapısal özelliklerine daha iyi bir bakış açısı kazandırmak için genel anlamda

bir sistem olarak sağlık hizmetlerinin özelliklerini incelemek ve detaylandırmak faydalı olacaktır. Buna göre şekil 3’de bir sistem olarak hastane işletmeciliği yönetiminin bileşenleri gösterilmektedir.

Şekil 3. Bir Sistem Olarak Hastane İşletmeciliği Yönetiminin Bileşenleri
Kaynak: Hodgetts ve Cascio, 1993:9

Buna göre şekil 3’de daha büyük bir sistemin parçası olarak bir sağlık hizmeti organizasyonu içinde hastane işletmeciliği yönetiminin bileşenleri kavramsal düzeyde gösterilmektedir. Örgütsel düzeyde genel sistem yaklaşımının ışığında sağlık hizmetleri faaliyetlerini irdelemek mümkündür. Bileşenlerden çevre, sağlık kurumunun hizmet verdiği çevredeki topluluktan oluşmaktadır. Bununla birlikte örgütün girdisi insan ve doğal kaynaklar olmak üzere iki türdür. Buna göre insan kaynakları; profesyonelleri, profesyonel olmayanları, idari personeli ve hastaları içermektedir. Doğal kaynaklar ise; para, ekipman ve çeşitli malzemeleri içermektedir. Böylece döngüsel olarak hastalar (girdi), ilerleyen süreçte tıbbi bilgi ve tedavinin uygulanması yoluyla işlenmekte olup mümkün olan en iyi derecede sağlıklarına kavuştuktan sonra tekrar topluma (çıktı) olarak döndürülürler. Bunun sonucunda geri bildirim süreci; sağlık kurumu, toplumun verilen bakımın sonucundan, türünden, miktarından ve maliyetinden memnun olup olmadığını öğrendiğinde gerçekleşmektedir (Hodgetts ve Cascio, 1993:7-8).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hastane işletmeciliği kapsamında yönetimle ilgili mevcut geniş literatür genel olarak hastanelerin örgütsel düzeyde çeşitli yapısal biçimlerde tasarlandığını göstermektedir. Bununla birlikte yöneticilerin yapısal bağlamda yönettikleri örgütlerin doğasına bağlı olarak çeşitli stratejiler ve yaklaşımlar geliştirmeleri olasıdır. Dolayısıyla söz konusu yaklaşımlar elde edilen bilgiler çerçevesinde yönetsel gerçekliklere ve işleyişe entegre edilmek durumundadır. Bu bakımdan yöneticiler faaliyetlere bağlı olarak yaklaşımlarını bir bütün olarak örgüt genelinde sunmalı ve hayata geçirmelidir.

Genel olarak açık sistem yaklaşımı bağlamında örgütsel düzeyde hem çevresinden etkilenen hem de çevresini etkileyen bir yapının varlığı söz konusudur. Diğer bir ifadeyle bir sistemi oluşturan her bir parça kendi içinde bütünü oluşturan bileşenlerdir. Ortaya çıkan bu yapı içinde parçalar hem bütün hem de sistemin parçası olma özelliğini taşırlar. Burada önemli olan nokta sistem anlayışı içinde bütüncül olarak her bir parçanın hem kendine yönelik hem de birbirlerine yönelik bağımlı bir özellik sergilemeleridir. Dolayısıyla bütün ve bütünü oluşturan tüm bileşenler arasında çok sıkı bir iletişim ve bağın söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bahsi geçen söz konusu yapıda hastane odak noktasının merkezindedir. Buna göre herhangi bir hastanın hastaneye girişinden itibaren hem hastane içinde hem de hastane dışında birçok farklı grup ve aktörlerle ilişki kurmak durumunda olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda hasta içeride kabul giriş, doktorlar, hemşireler, iş ofisi ve temizlik ile dışarıda ise devlet, sigorta kuruluşları ve eczane hizmetleri gibi birçok grupla iletişim kurmaktadır. Söz konusu bu iletişimin yönü, derecesi ve etkisi sistem teorisi yaklaşımı bağlamında hastane işletmeciliği yönetiminin etkinliğini belirleyen model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hastane işletmeciliği yönetiminde örgütsel düzeyde yönetim faaliyetlerinin sistem yaklaşımı çerçevesinde performans sorumluluğu, iletişim ve birimler arası koordinasyon ve uyum ile sağlanabilecek bir standart haline geldiğini söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle hastane işletmeciliğinde yönetsel düzeyde sağlık kurumlarının yapısal olarak önemli ölçüde daha iyi yönetilebileceğini ifade edebiliriz. Benzer şekilde, sunulan hizmetler kapsamında sistemsel yönetim uygulamalarının hastane işletmeciliği yönetiminde örgütsel bir başarı elde edilmesine katkı sunması beklenmektedir. Söz konusu bu süreçleri hayata geçiren hastanelerin kurumlarına örgütsel düzeyde örgütlerin işleyişini oluşturan temel bileşenleri entegre etmeleri beklenmektedir. Bütün bu bilgilerin ışığında hastane işletmeciliği bağlamında temel olarak hastane organizasyonlarına yönetim temelleri açısından sağlıklı bir işleyiş modeli çerçevesinde bakabilmek için rasyonel olan yaklaşımın açık sistem modelini olduğunu ileri sürebiliriz. Sistem yaklaşımı hastane işletmeciliği yönetiminin temelini oluşturan ve örgütsel düzeyde tüm paydaşlar arasında bağlantı ve dayanışma kuran bir model olarak düşünülebilir. Ortaya çıkan bu durum genel olarak hastane işletmeciliği yönetimi için profesyonel bir anlayış, mükemmellik ve ilgili süreçleri kullanma ve eşleştirme becerisi kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

- Bateman, T. S. & Snell, S. A. (2016). Yönetim (Çev. Ed. Senem Besler & Cihat Erbil), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Cole, G. A. (2004). Management Theory and Practice, Thomson, London.
- Cornell, W. B. (1947). Organization and Management in Industry and Business, Ronald Press, New York.
- Daft, (2008). Management, Thomson, USA.
- Francis, P. H. (1977). Principles of R&D Management, AMACOM, New York.
- Goldsmith, S. B. (2005). Principles of Health Care Management, Jones and Barlett Publishers, Massachusetts, USA.
- Hewison, A. (2004). Management for Nurses and Health Professionals Theory into Practice, Blackwell Publishing, UK.
- Hodgetts, R. M. & Cascio, D. M. (1993). Modern Health Care Administration, WCB Brown & Benchmark Inc. Dubuque, USA.
- Mirze, S. K. (2010). İşletme, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Morden, T. (2004). Principles of Management, Ashgate Publishing, UK.
- Katz, D. & Kahn, R. L. (1966). The Social Psychology of Organizations, Wiley, USA.
- Palfrey, C.; Thomas, P. & Phillips, C. (2004). Effective Health Care Management An Evaluative Approach, Blackwell Publishing, Oxford, UK.
- Smith, J. & Walshe, K. (2011). "Introduction: The Current and Future Challenges of Healthcare Management". (Ed. Kieran Walshe & Judith Smith), Healthcare Management, ss.1-10, McGraw-Hill, Berkshire, UK.
- Thompson, J. M.; Buchbinder, S. B. & Shanks, N. H. (2012). "An Overview of Healthcare Management". (Ed. Sharon B. Buchbinder & Nancy H. Shanks), Introduction To Health Care Management, ss.1-15, Jones & Barletts Learning, Massachusetts, USA.
- Veeder, N. W. & Peebles-Wilkins, W. (2001). "Managed Health and Behavioral Health Care Services Delivery: A Complex, Interrelated System of Policies, Programs, and Research". (Ed. Nancy W. Veeder, & Wilma Peebles-Wilkins), Managed Care Services Policy, Programs, and Research, ss.1-9, Oxford University Press, New York.
- Wren, D. A. (1994). The Evolution of Management Thought, John Wiley & Sons, Inc., New York.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 41

pp 360-371

Article ID
62497

Arrival

18 March 2022

Published

30 May 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62497>**How to Cite This Article**

Turgut, A. & Memiş, R. (2022). "Tütün Kullanımına Bağlı Akciğer Kanseri Riski; Türkiye'de Sağlık Sektörü Ve Harcamaları", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:41; pp: 360-371

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Tütün Kullanımına Bağlı Akciğer Kanseri Riski; Türkiye'de Sağlık Sektörü Ve Harcamaları¹

Risk Of Lung Cancer Due To Tobacco Use; Health Sector And Expenditures In Turkey

Ahmet TURGUT¹ Remziye MEMİŞ² ¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Aksaray, Türkiye² Bilim Uzmanı, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, YL Mezunlu, Aksaray, Türkiye**ÖZET**

Kanser, trilyonlarca hücreden meydana gelip vücudumuzun her yerinde görülebilen ve hücrelerin kontrolsüz şekilde dağılım göstermesi sonucunda ortaya çıkan genetik bir hastalıktır. Dünyada tütün ürünlerinden erken ölüme sebep olarak bilinen sigara, akciğer kanseri hastalığında önlenilebilir faktör olarak gösterilmektedir. Bütün kanser hastalıklarının üçte birinden tütün ürünleri içerisinde yer alan sigaranın payı olduğu ve ilk sırada da akciğer kanserinin yer aldığı bilinmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı çalışmalar sonucunda, dünya genelinde 8 milyondan fazla insanın sigara sebebiyle hayatını kaybettiği ortaya konmaktadır. Yapılan bu çalışmada elde edilen 8 milyon insanın 1,2 milyonu pasif içicilikten geri kalan diğer kısmı ise doğrudan sigara tüketiminden hayatını kaybetmektedir. Bu nedenle tütün ürünlerinin hastalıklar üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir. Tütün ürünleri incelendiğinde elde edilen veriler doğrultusunda sigaranın önlenilebilir hastalıklar ve ölümlerin önde gelen nedenlerinden biri olduğu üzerinde durulmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2008 yılında yayınlamış olduğu Küresel Tütün Salgını Raporuna göre de en sık rastlanan sekiz ölümün altısının risk faktörünün sigara kaynaklı olduğu ortaya konmaktadır.

Hastalıklar göz önüne alındığında erken teşhis ve tedavi için teknolojik gelişmelerden destek almak gerekmektedir. Bu durum sağlık harcamaları üzerinde ciddi yük oluşturmaktadır. Sağlık harcamaları üzerindeki yükü azaltmak ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak, sağlık hizmetlerinden en verimli şekilde yararlanmak için sağlık harcamalarına ayrılacak olan paya önem vermek gerekmektedir. Amacımız sağlık harcamalarının önlenilebilir faktörlerden meydana gelen hastalıklara değil teknolojik kaynaklar doğrultusunda harcanması tercihimiz olmalıdır. Bu sebeple bu çalışmada tütün ürünleri ile bağlantılı olan akciğer kanseri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kanser, Tütün, Sağlık Harcamaları, Akciğer Kanseri**ABSTRACT**

Cancer is a genetic disease that consists of trillions of cells, can be seen all over our body, and occurs as a result of the uncontrolled distribution of cells. Smoking, which is known to cause premature death from tobacco products in the world, is shown as a preventable factor in lung cancer disease. It is known that cigarettes in tobacco products account for one-third of all cancer diseases and lung cancer ranks first.

As a result of the studies carried out by the World Health Organization, it is revealed that more than 8 million people worldwide die due to smoking. 1.2 million of the 8 million people obtained in this study die from passive smoking, and the rest of them die from direct cigarette consumption. For this reason, the effect of tobacco products on diseases draws attention. When tobacco products are examined, it is emphasized that smoking is one of the leading causes of preventable diseases and deaths in line with the data obtained. According to the Global Tobacco Epidemic Report published by the World Health Organization in 2008, it is revealed that the risk factor for six of the eight most common deaths is caused by smoking.

Considering the diseases, it is necessary to get support from technological developments for early diagnosis and treatment. This situation creates a serious burden on health expenditures. In order to reduce the burden on health expenditures, to facilitate access to health services and to benefit from health services in the most efficient way, it is necessary to give importance to the share of health expenditures. Our aim should be our preference to spend health expenditures in line with technological resources, not diseases caused by preventable factors. For this reason, this study deals with lung cancer associated with tobacco products.

Keywords: Cancer, Tobacco, Health Expenditures, Lung Cancer**1. GİRİŞ**

Tütün bitkisinin patlıcangiller ailesi içinde yer aldığı tek yıllık otsu bir bitki olduğu bilinmektedir. Tütünün yetiştirildiği bölgelerde toprak ve iklim şartlarının değişkenlik göstermesiyle her bölgede farklı özellikler gösteren, kalite değeri yüksek olan çeşitli tütün ürünlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Yetiştirme şartları bakımından çok fazla seçici ürün olmadığından hem kurak hem de nemli bölgelerde yetiştirilmektedir. Tütün bitkisinde önemli olan yaprağının fiziksel ve kimyasal özelliğidir. Yapracağının yapısında bulunan azot ve nikotin tütün ürünleri üretiminde önemli olmakla birlikte nikotin keyif verici bir alkaloiddir.

¹ Bu çalışma Ahmet TURGUT danışmanlığında Remziye MEMİŞ tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Tütünün anavatanı Amerika olduğu bilinmektedir. Geçmiş dönemlerde Amerika'da halk tütün yapraklarını ayinlerde tütsü olarak kullanıyorken, Avrupa'da ise tıp alanında dikkat çekici bir bitki halini almıştır. Tütün bitkisi bu dönemde depresyona, geçmeyen migren ağrılarına iyi geldiği yapılan denemeler sonucu ortaya konmuştur. Tütünün sakinleştirici ve uyarıcı etkisi ortaya çıkınca hastalıkların tedavisinde tercih edilen bir ürün halini almıştır. Fakat daha sonraki dönemlerde tütün ürünleri insanlar tarafından oldukça fazla talep edilir hale gelmiştir. Tütün ve tütün ürünleri tüketimi, insan vücudunda tüm organlara zarar verebilecek en az bilinen 70 kanserojen madde olduğu ve 7000'den fazla toksik kimyasalın ölümcül karışımına maruz kalınmasına yol açmaktadır. Bu sebeple birçok hastalığa ve ölüme sebep olmaktadır. Her yıl 8 milyondan fazla kişi tütün ve tütün ürünlerinden hayatını kaybettiği bilinmektedir. Ayrıca akciğer kanserine sebep olan çevresel faktörler içerisinde tütün ve tütün ürünleri ilk sırada geldiği ortaya konmaktadır.

Tütün ve tütün ürünleri, dünyada yaygın olarak kullanılmakla birlikte kullanan kişilerde ve çevresinde önemli sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Sigara içme sıklığı 2015 yılı verilerine bakıldığında tüm dünyada 15 yaş üstü erkeklerde 942 milyon, kadınlarda ise 175 milyon kişinin sigara içtiği ortaya konmaktadır. Ayrıca sigaranın yanı sıra diğer tütün ürünlerinin de giderek dünya genelinde kullanım yaygınlığı artmaktadır. 2010 yılı cinsiyete göre ölüm oranlarına bakıldığında dünyada tüm ölümlerin erkeklerde %25'inden fazlası, kadınlarda ise %15'inden fazlasının tütüne bağlı olduğu belirtilmektedir. Ölümlerin %35'inin kanserlere yol açtığı bilinmektedir. Kanserler içinden de %80 oranında akciğer kanserine sebep olduğu bilinmektedir. Ayrıca günlük tüketilen sigaraya bir yenisini daha ilave edildiğinde akciğer kanser riskini %7 oranında arttırdığı ortaya konmaktadır.

Akciğerler, oksijeni vücudumuza getirip kan dolaşımına geçmesini ve oksijenin her bir vücut hücresinde dolaşmasını sağlamaktadır. Akciğerler solunum sistemimizde nefes almak için kullandığımız vücudumuzun bir parçası olan önemli organlardan biridir. Türkiye'de akciğer, prostat, kolorektal, mide, karaciğer erkeklerde en sık rastlanan kanser çeşitleri iken kadınlarda da meme, kolorektal, akciğer yaygın olarak rastlanan kanser türleridir. Ülkemizde her yıl 160.000 kişiye kanser teşhisi konulmaktadır. Bu sebeple kanserin en önemli faktörleri arasında yer alan sigara kullanımından uzaklaştırarak uygulamalar daha sıkı bir şekilde faaliyet göstermelidir.

Akciğer kanseri kadınlarda üçüncü sırada gelirken, erkeklerde ilk sırada gelmektedir. Akciğer kanseri risk faktörleri olarak sigara, puro, hava kirliliği, aile öyküsü, radyoterapi öyküsü, daha önce geçirilmiş akciğer kanseri geçmişi ve diğer faktörler gösterilebilmektedir. Akciğer kanserinin vücudumuzda göstermiş olduğu belirtiler ise geçmeyen öksürük, göğüs, omuz ve sırt ağrıları, yutma bozuklukları, gözlerde düşme, baş ağrısı, halsizlik, ses kısıklığı, kanlı balgam, nefes darlığı gibi etkilere neden olmaktadır. Akciğer kanseri önlenebilir bir hastalıktır. En önemli nedenleri arasında gösterilen tütün ve tütün ürünleri kullanmayı bırakan birey akciğer kanseri riskini azaltabilir. Ayrıca kimyasallara olan maruziyetin önlenmesi de riski azaltabilir.

Akciğer kanseri ülkemizde erkek nüfusta en çok rastlanan bir kanser türü haline gelmiştir. Akciğer kanserlerine sebep olan birçok faktör olsa da bilinen en önemli faktör sigaradır. Sigara kullanımının kadınlarda ve gençlerde artış göstermesiyle akciğer kanseri vakasında da artış meydana gelmektedir. Sigara ile mücadele alanında akciğer kanseri ile mücadele anlamına gelmektedir. Gün içinde tüketilen sigara sayısının, tüketilen yılların artması ve sigara tüketiminin daha küçük yaşlara inmesi, katran yoğunluğunun fazla olduğu ve filtresiz sigara tercihi sigaranın kanser riskini arttırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca dünyadaki tüm kanserlerin %20'sinin tütün kullanımının kaldırılmasıyla engellenebileceği ifade edilmektedir.

Akciğer kanserini önlemede en önemli çözüm sigarayı bırakmaktır. Ayrıca sigara metabolizmada değişime neden olduğundan kanser olduktan sonra bırakmakta tedaviye büyük yarar sağlar. Sigara bırakıldıktan sonra akciğer kanseri görülme riski 15 yılda sigara içmeyen kişilerde görülme riskine kadar düşmektedir. Pasif içicilikte ise risk iki katına çıkmaktadır. Uluslararası Akciğer Kanseri Erken Eylem Programından (I-ELCAP) elde edilen bilgilere göre tarama programı uygulandıktan sonra erken evrede tanı konulan vakalarda 10 yılda %92, tedaviyi kabul etmeyen vakaların tamamını ise 5 yılda kaybedildiği belirtilmiştir (Ece, 2010: 238).

Sağlık sektörü, ülkenin tamamını ilgilendiren bir sektördür. Geçmişte yaşanmış salgın hastalıklar ve bugün yaşadığımız Covid-19 salgını toplumun tamamını etkilemektedir. Salgın hastalıkların ölüm oranlarını artırması, salgın hastalıklardan dolayı insanların kısıtlamalara tabi olarak işlerini sürdürmeye çalışmaları, eğitimin aksaması, bazı işyerlerinin kapanması ve toplumun korunması için alınan kısıtlamalar sonucunda ülke ekonomisi ve toplum refahı olumsuz yönde etkilendiğine tanık olmaktadır. Bu sebeple devletlerin sağlık sektörüne yaptıkları yatırımlar, insanların sağlıklı bireyler olarak hayata katılmalarında, ülkelerin kalkınma ve gelişmesinde olumlu etki yaratmaktadır.

Tüm dünyada ve ülkemizde giderek yaşam tarzlarının değişimiyle sağlık politikaları bulaşıcı olmayan hastalıklarla ilgili çalışmalara daha çok yönelmiş durumdadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 2014 yılında yayınlamış olduğu rapora göre şubat ayı kanser istatistiğinde, kanser 1. sırada ölüm nedeni olarak yer almaktadır. Aynı raporun 2007 yılındaki kanser ölüm nedeni olarak tüm ölümlerin %13'ü olduğu belirtilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ), 2007 raporunda 7,9 milyon ölümün %70'i ve tüm dünya nüfusunun %80'i gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bu ölümler ülkelerin ekonomisine ciddi yük getirmektedir (Türkiye Kanser Kontrol Planı 2013-2018: 74).

Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması 2019 raporuna göre bulaşıcı olmayan hastalıklar göz önünde bulundurulduğunda dört temel gruba ayrılmıştır. Bu hastalıklara bakıldığında ilk sırada %48 oranında kardiyovasküler hastalıklar, ikinci sırada %21 oranında kanserler, üçüncü sırada %12 oranında kronik solunum hastalıkları ve son olarak da dördüncü sırada %3,5 oranında diyabet hastalığı gelmektedir (Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması 2019: 44).

Bireyin sağlığı iyi olmadığında ekonomik faaliyetlerde bulunması ve istenilen verimliliği karşılaması pek mümkün olamaz. Sağlık şartlarının iyi olmadığı durumlar, nüfusun güç kaybına sebep olacaktır. Hükümetler, vatandaşlarının verimli faaliyetlerde bulunması için sağlık hizmetlerinden en iyi şekilde yararlanılmasına ve insanların fiziki yapılarını geliştirmeyi hedeflemelidir.

Sosyal devlet anlayışıyla hareket eden ülkeler, toplumun sağlığını korumak ve yükseltmek amacıyla gereken sağlık hizmetlerini sunmak ve sağlık harcamalarını korumak zorundadırlar. Bu sebeple ülke yönetimleri, kendi toplumlarına uygun olan sağlık sistemlerini oluşturmaları gerekmektedir. Geçmişten günümüze sağlık hizmetleri bazı ülkelerde yalnız kamu tarafından sunulurken bazı ülkelerde hem kamu hem de özel sektör tarafından sunulduğu belirtilmektedir. Türkiye sağlık hizmetlerinin sunumunda ve finansmanının karşılanmasında karma sistemi benimsemiş olmakla birlikte büyük kısmını kamunun desteğiyle sağlamaktadır. Türkiye'de kamu ve özel sektör tarafından sağlanan sağlık hizmetlerinin finansmanı vergiler, primler, özel sağlık sigortaları, tıbbi tasarruflar ve cepten yapılan harcamalarla sağlanmaktadır (Ağır ve Tıraş, 2018: 647).

Toplumun sağlık düzeyini etkileyen en önemli faktörler arasında bebek ölüm oranı, yaşam süresi, sağlık hizmetlerine erişim, sağlık sistemleri göstergeleri sayılabilir. Bir toplumun sağlıklı olması o ülkenin diğer ülkelerle rekabet etme düzeyini yükselttiğini söyleyebiliriz. Sağlık harcamalarının artması, ülkenin ekonomik büyümesinde ve gelişmesinde doğrudan etkili faktörlerden biri olarak gösterebiliriz. Bu sebeple sağlık harcamasındaki artış, yaşam süresini uzatmaktadır diyebiliriz.

2. TÜTÜN ÜRÜNLERİ (SİGARA) KANSER İLİŞKİSİ

Sigara ve sigara dumanı, akciğer kanseri başta olmak üzere birçok kanser türünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu kanserlerden bazıları ağız içinde sigaranın doğrudan temas ettiği organlarda görülürken bazıları ise sigara dumanının doğrudan temas etmediği organlarda görülebilmektedir. Tütün ürünleri içerisinde mevcut bulunan maddeler en az on çeşit kanserin görülmesinde etkili olmaktadır. Akciğer kanserinin %90'ı sigara sebebiyle meydana gelmektedir.

Kanser hem Türkiye'de hem de dünyada önemli halk sağlığı sorunu ve ölüm sebeplerinden biridir. Nüfusun büyümesi ve yaşlanması, hareketsiz yaşam tarzımız, tütün tüketimi, yüksek vücut kitle indeksi kanser tehlikesini arttırmaktadır. Kansere bağlı ölümlerin birçoğu solunum ve sindirim sistemlerinden kaynaklanmaktadır.

Dünya'da ve Türkiye'de kanser hastalığının önde gelen türleri değişkenlik göstermektedir. Örneğin Türkiye'de kadınlarda meme kanseri görülme sıklığı %10,6 ile kadınlarda birinci sırada gelirken, erkeklerde akciğer kanseri görülme sıklığı %16,5 olarak birinci sırada gelmektedir (WHO, Erişim tarihi: 10.01.2021).

Tablo 1: En Sık Görülen Beş Kanser Türü, WHO.

DÜNYA		TÜRKİYE	
KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
MEME	AKCİĞER	MEME	AKCİĞER
KOLON	PROSTAT	TİROİD	PROSTAT
AKCİĞER	KOLON	KOLON	KOLON
RAHİM AĞZI	MİDE	RAHİM AĞZI	MESANE
TİROİD	KARACİĞER	AKCİĞER	MİDE

Kaynak: <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-ve-dunyada-kanser-vakalari> Erişim tarihi: 5.01.2021).

Tablo 1'de görülebileceği gibi Türkiye'de akciğer, prostat, kolorektal, mide, karaciğer erkeklerde en sık rastlanan kanser çeşitleri iken kadınlarda da meme, kolorektal, akciğer yaygın olarak rastlanan kanser türleridir.

Ülkemizde her yıl 160.000 kişiye kanser teşhisi konulmaktadır. Bu sebeple kanserin en önemli faktörleri arasında yer alan sigara kullanımından uzaklaştıracak uygulamalar daha sıkı şekilde faaliyet göstermelidir.

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre dünya genelinde yeni vaka artışları 2018 yılında 18 milyon 78 bin 957 iken, 2040 yılında 29 milyon 532 bin 944 olacağı tahmin edilmektedir. Verilen bu sayılar tüm vaka artışlarının %63,1'e ulaşacağını göstermektedir. Kanserın önlenabilir ve tedavi edilebilir bir hastalık olduğunu bilmekteyiz. Bu sebeple uygulanan erken tanı ve tedavi hizmetleri ile yeni vaka sayılarının önüne geçebiliriz. 2040 yılında gelişmiş ülkelerde mortalite ve morbidite oranı tedaviye yardımcı hizmetler sonucunda azalması beklenmektedir (WHO, Erişim tarihi: 10.01.2021).

Fakat verilere göre 2018-2040 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerde yeni vaka sayılarında artış beklenmektedir. Asya bölgesi yeni vaka artış oranı %64,9 iken Türkiye'de bu artış %73,6 olarak beklenmektedir. Bu verilere baktığımızda kanser vakalarındaki artışın sebeplerinden biri olarak dünya nüfusunun giderek yaşlanması ve yaşlanmaya bağlı kanser vakalarında artış görülebileceğidir. Diğer sebepler olarak; gıda bozulması, su kirlenmesi, küresel ısınma ve iklim değişikliği, kentleşme ve sosyal hayatın değişimi, stres, beslenme alışkanlıklarındaki değişim, yaşam tarzının değişimi gibi birçok faktör sigara tüketiminin yaygın hale gelmesinde etkili olmaktadır (WHO, Erişim tarihi: 10.01.2021).

3. GÜNÜMÜZDE TÜTÜN EKONOMİSİ VE POLİTİKALARI

Türkiye'nin coğrafik özellikleri ve sosyal yapısı tütün üretimi için elverişli olduğu bilinmektedir. Tütün, farklı bölgelerimizde farklı şekillerde aile tarımı halinde yapılmaktadır. Tütün, ekonomiye ihracatla birlikte istihdamda ve devlet gelirlerinde artış yarattığı söylenebilir.

Türkiye'de genellikle tütün tarımı Ege, Karadeniz, Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde üretimi gerçekleştirilmektedir. Aile işletmeciliği şeklinde yapılan tütün tarımı makine gücünden çok insan gücüne dayalı olarak birçok ailenin gelir kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye'den ihraç edilen tütünlerin büyük kısmı Ege Bölgesinden elde edilmektedir. Ege, Karadeniz ve Marmara bölgelerinin tütün kalitesi yüksek olması nedeniyle dış pazarlar tarafından tercih edilmektedir (Ergün ve Uğurlu, 2006: 115).

Tablo 2: Tütün üretimi, 1998-2007

Yıl	Üretici Sayısı (1000 Kişi)	Üretim Alanı (1000 Hektar)	Üretim Miktarı (1000 Ton)
1998	622	278	202
1999	568	270	244
2000	583	237	204
2001	478	199	150
2002	405	199	160
2003	318	184	112
2004	282	193	134
2005	252	185	135
2006	215	146	98
2007 (Tahmini)	207	145	80

Kaynak: Tütün Kontrol Politikaları (2009), Erişim tarihi 25.03.2021.

1990'lı yıllarda Türkiye'de tütün ekim alanı %61'lik paya sahipken 2010 yılında bu pay %76'ya yükselmiştir. Böylece tütün ekim alanı ülkemizde büyük pay sahibi olmuştur. Türkiye'de tütün ekiminden alınan verim en fazla kıyı bölgelerden olmaktadır. İç Anadolu bölgesinde tütün ekimi yapılmamakla birlikte diğer bölgelerde az da olsa tütün ekimi yapılmaktadır. 1990'lı yıllarda tütünün sağlığa zararları ortaya çıkmaya başlayınca ilk kez 1996'da kapalı mekanlarda tütün ürünleri kullanımı yasaklanmıştır (Şahin ve Taşlıgil, 2013: 82).

Ayrıca tütün, sağlığa zararı ortaya çıkarılmadan önce dünya ticaretinde tütün ihracatı içinde altıncı sırada yer aldığı belirtilmektedir. Tütünün, Türkiye ve diğer ülkeler açısından dış ticarete önemli yeri bulunmaktadır. 1990'lı yılların başında Türkiye ekonomisinde dış ticaret içinde tütün %2'lik pay aldığı daha sonra 2000'li yıllarda ise bu payın %1'e düştüğü belirtilmektedir. Bu düşüşün temel sebebi ihracat artışı olsa da tütün ihracatında azalmalar olarak gösterilmektedir (Ataseven, 2005: 68).

Tablo 3: Tütün İhracatı, Türkiye, 1998-2007

Yıl	Miktar (1000 Ton)	Değeri (Milyon ABD Doları)
1998	129	507
1999	115	470
2000	100	373
2001	96	340
2002	89	280
2003	112	330
2004	107	388

2005	135	476
2006	128	497
2007	114	450

Kaynak: Tütün Kontrol Politikaları (2009), Erişim tarihi 25.03.2021.

Tablo 3'ü incelediğimizde, 1998 ve 2007 aralığını kapsayan on yılda ortalama 112 milyon kilo tütünün ihracından yaklaşık 411 milyon ABD doları gelir elde edildiği ortaya konmaktadır. Buna göre geçmişte tütünden önemli miktarda gelirin ülke ekonomisine girdiğini ve talep yönünde tütün tarımına verilen önemin artış gösterdiğini söyleyebiliriz.

4733 sayılı yasanın 6.ncı maddesinde, 'Üretici tütünlerini yazılı sözleşme veya açık artırma yöntemiyle alınır ve satılır' ifadesine yer verilmektedir. 2002 yılında Ülkemizde tütün üretiminin %94'ü alım satım sözleşmesiyle gerçekleştirilmiştir. Diğer %6'lık kısmı ise açık artırma ile satılmak üzere sözleşmesiz üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemler sonucunda üretilen ürünlerin %10'unu firmalar açık artırma ile alım yaptıkları tütünü başlangıç fiyatlarından kabul etmişlerdir. Geriye kalan kısmı ise üreticinin elinde kaldığı belirtilmektedir. Bu sebeple bu yasa da belirtilen açık artırmalı satış merkezleri kurulamadığı bilinmektedir (Gümüş vd., 2008: 7).

4733 sayılı Tütün yasası, 2002 yılında tütün sektörünü düzenlemek ve denetlemek için çıkarılmıştır. 4733 sayılı bu yasa ile destek alımlarına son verilmiş olup sözleşmeli üretim modeli ile tütün üretimi başlamıştır. Ardından TAPDK kurulmuş ve Tekel Genel Müdürlüğü tasfiye edilmesiyle üretim miktarında ve üretici sayısında azalma gözlemlenmiştir. TAPDK 696 sayılı kararname ile kapatılarak görevleri Tütün ve Alkol Dairesi Başkanlığı kurularak, Tarım Orman Bakanlığına devredilmiştir.

Türkiye'de tütün üretimi politikaları üç dönemde gruplandırılmaktadır. Bu dönemlere kısaca değinelim. 1986-1993 yılları arasında tütün alım fiyatlarının yüksek olduğu ve tütün üretiminin arttığı bilinmektedir. 1993-2002 yılları arasında ise kota uygulamaları ile tütün üretiminde denge sağlanmaya çalışılmaktadır (Adıyaman Tütün Raporu, 2013: 5).

Tablo 4: Tütün İthalatı, Türkiye, 1998-2007

Yıl	Miktar (1000 Ton)	Değeri (Milyon ABD Doları)
1998	42	256
1999	49	248
2000	62	308
2001	56	243
2002	55	215
2003	57	200
2004	67	221
2005	67	272
2006	67	253
2007	67	281

Kaynak: Tütün Kontrol Politikaları (2009), Erişim tarihi: 25.03.2021.

2000'li yıllarda Türkiye'deki tütün ithalatında görülen artış Amerikan tipi sigaraların iç pazardaki payının artmasına bağlanmaktadır. Bu sebeple Amerikan tipi sigara üretiminde kullanılacak kaliteli tütünler Türkiye'den ithal edilmiştir. 2010 yılı dikkate alındığında tütün ithalatının tütün üretim miktarından fazla olduğu ortaya konmaktadır (Şahin ve Taşlıgil, 2013: 96).

Tablo 2,3 ve 4 incelendiğinde, 2002 ve sonrasında Türkiye'deki tütün üretim ve tüketiminin genel görünümü tablolarla anlatılmaktadır. Üretici sayısı ve üretim miktarının yıllar geçtikçe azaldığını görmekteyiz. 2000 yılında ihracat 100 bin ton iken, 2002 sonrası ihracatta azalma meydana gelmiştir. İhracatta meydana gelen düşüş karşısında tam aksine ithalatta 2002 ve sonrasında artış yaşandığı görülmektedir. Bu durumda tütün alımının serbestleştiği ve tütün üretiminin ne kadar olacağı piyasanın ihtiyacına göre belirlendiği sonucunu çıkarabiliriz.

Türkiye'de 2000'li yıllarda tütün üretimi ve tütün ürünleri ile ilgili pazarlama düzeninde önemli değişimler gözlemlenmiştir. Değişimler genellikle tütün üreticilerini olumsuz etkileyerek tütün üretiminin azalmasına neden olmuştur. Olumsuz değişim sebebiyle tütün üretimiyle ilgilenenlerin yaşça ortalaması yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca tütün üretiminden istenen kazancın sağlanamaması, tütün tarımının zorluğu ve kaliteli tütün yetiştirilen bölgelere farklı ürünlerin ekiminin yapılması gençlerin tütün sektörünü tercih etmemelerinde önemli sebepler olduğunu söyleyebiliriz.

4. AKCİĞER KANSERİ NEDENLERİ

Akciğer kanseri ölümlerin en büyük nedenlerinden biridir. Genel olarak 5 yıllık sağ kalım oranı %15'tir. Bunun sebebi ise akciğer kanseri tanısının daha geç evrede konulmasıdır. Akciğer kanseri hasta bireyde çoğunlukla belirti göstermeden ilerlediğinden erken tanı koyabilmek için etkin tarama planları uygulanmalıdır (Ece ve Hürkal, 2010: 20).

Ultraviyole ışınları, x ışınları, nükleer emisyonlar, radyasyon, çevresel faktörler, beslenme alışkanlıkları, virüs, bakteri ve kalıtım, ilaçlar, sigara, alkol, alfatoksin (küf), madeni yağlar gibi faktörler sonucunda kanser hastalığı ortaya çıkmaktadır.

Kalıtım: Kalıtım yoluyla oluşabilecek olan kanser çevresel faktörlere göre daha az rastlanmaktadır. Kalın bağırsakta oluşan polip gelişimi genetik olarak kalın bağırsak kanser riskini arttırabilir. Çocukluk çağı kanserlerinden olan lösemide genetik özellik taşımaktadır (Yokuş ve Çakır, 2012: 10).

Çevresel Faktörler: Çevre ile etkileşim sonucu bazı kimyasal maddeler kansere sebep olabilmektedir. Kimyasal maddelerden olan asbest (sihirli mineral) epidemiyolojik çalışmalarda bu maddenin akciğerlerde birikmesi ile akciğer dokusunun zarar gördüğünü ve akciğer kanserine yol açabileceği hatta ölümcül olabileceği belirtilmiştir (Demir vd., 2018: 219).

Beslenme: Birçok farklı kaynaklardan beslenme ve kanser arasındaki ilişkinin %10-70 civarında değişiklik olduğu belirtilmiştir. Ortalama olarak %35 civarında olduğu kaydedilmiştir. Yetersiz ve sağlıklı beslenme sonucu kanser riski artmaktadır. Özellikle fiziksel aktivite yapmayan bireylerde ve kilolu bireylerde kanser görülme olasılığı oldukça yüksektir (Çevik ve Pirinççi, 2017: 1).

Sigara: Sigara kullanımı ve kanser arasındaki ilişki 1920'li yıllarda ortaya konmaya başlanmıştır. 1950'lerde ise akciğer kanseri ile aralarında nedensel bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bu döneme kadar sigara kullanımıyla solunum ve sindirim sistemi ilgilendiren bilgiler birikmeye başlamıştır. 1985 yılında Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı (IARC) kontrolünde oluşturulan uzman ekipler sigaranın akciğer kanseri, ağız boşluğu, gırtlak, pankreas, idrar kesesi ve renal pelvis ile nedensel bağı olduğunu belirtmişlerdir. Uzman ekiplerin yapmış olduğu meta analiz çalışmaları sonucunda on yedi yıl sonra sigara kullanımının yemek borusu, nazal kavite, rahim kanseri, yemek borusu, mide, karaciğer ve böbrek gibi kanserleride etkilediği saptanmıştır. Sigara birçok kanser çeşidi için önemli risk faktörü olarak gösterilse de bu risk kanser bölgeleri arasında farklılık göstermektedir. Örneğin yapılan çalışmalar incelendiğinde Afrikalı-Amerikalıların sigara dumanının meydana getirdiği etkilere Kafkasyalılara göre daha fazla duyarlı oldukları, Kafkasyalılarında Asyalılara göre daha duyarlı olduğu ortaya konmuştur (Gandini vd., 2008: 155).

Akciğer kanseri riskinin sigara tüketim miktarı, tüketilen günlük paket sayısı ve sigaraya başlama yaşı, inhalasyon derecesi, sigaranın içindeki katran ve nikotin miktarı, filtrelenmemiş kullanımı gibi unsurlar sigaranın kanserle olan riskini orantılı şekilde etkilemektedir. Ayrıca dünyadaki tüm kanserlerin %20'sinin tütün kullanımının kaldırılmasıyla engellenebileceği ifade edilmektedir. Akciğer kanserinin %80'i sigaraya bağlı görülse de diğer %20'lik kısımda görülen akciğer kanseri diğer çevresel faktörlere bağlanmaktadır (Serke ve Schönfeld, 2007: 1165).

Aile Öyküsü: Akciğer kanseri olan hastaların yakın çevresi sigara tüketsin ya da tüketmesin akciğer kanseri olma olasılıklarının en az 2 kat fazla olduğu bilinmektedir (Uçar, 2007: 8).

Geçirilmiş Akciğer Hastalıkları: Daha önceden geçirilmiş olan kronik hastalıklardan; akciğer hastalıkları, tüberküloz, akciğer fibrozisi gibi hastalıklar akciğer kanser riskini arttırmaktadır. Bunun sebebinin akciğer dokusunda oluşturduğu inflamasyon olduğu öne sürülmektedir. Akciğer kanseri için büyük tehdit ise KOAH'tır (Uçar, 2007: 8).

Mesleki Maruziyet: İşyerinde veya endüstriyel işlemler yapılırken yeterli önlemler sağlanmadığında kimyasal, fiziksel, biyolojik etmenler kansere yol açabilir. Ayrıca akciğer kanseri mesleki kanserler arasında en çok rastlanan kanser türü olarak gösterilmektedir. Kanser riskinin fazla görüldüğü ortamlarda çoğunlukla erkeklerin çalıştığı bilindiğinden erkeklerde mesleki kanser görülme ihtimali daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Diğer mesleki maruziyet riskleri içinde arsenik, nikel ve krom gibi maddeler gösterilebilir. Arsenik; maden işçilerinde, petrokimya endüstrisinde çalışan işçilerde ve böcek öldürücü yapım ve kullanımında görülmektedir. Krom; çamaşır suyu üretimi, cam seramik işçileri ve itfaiyeci gibi çeşitli meslek gruplarında rastlanmaktadır (Ece ve Hürkal, 2010: 14).

Yaş, Cinsiyet ve Irk: Akciğer kanseri genelde 50-70 yaş arasında görülmektedir. Akciğer kanseri erkeklerde daha fazla görülürken kadınlarda da daha hızlı artma eğilimi göstermektedir. Kadınlarda akciğer kanserinin artması sigara kullanımına olan eğilimlerindeki artışa bağlanabilir. Ayrıca genetik, hormonal ve çevresel etmenlerde bu duruma sebep gösterilebilmektedir.

Akciğer kanseri tanımlandıktan sonra evreleme sistemleri içinde en yaygın olan Tümör Lenf Nodu Metastaz (TNM) sistemi ile evrelere ayrılmalıdır. Genelde tanı ve evrelemede göğüs radyografisi, bilgisayarlı tomografi (BT) tedavisi ile tarama gerçekleştirilmektedir (Serke ve Schönfeld, 2007: 1165).

DSÖ'nün yapmış olduğu son çalışmada kanser sebebi bilinen ölümler arasında kardiyovasküler hastalıklardan sonra gelen ikinci ölüm sebebidir. Türkiye'de ve Dünyada kanser hastalığının yükü her geçen gün artmaktadır. 2030 yılında 22 milyon yeni vaka beklenmektedir. 2008 verilerine göre %75 artış görüleceği belirtilmektedir. Dünyada 15 yaş üzeri her üç kişiden biri tahmin edilen 1,2 milyar tütün kullanmaktadır. Türkiye'de ise 15 yaş üstü 15 milyon kişinin olduğu bilinmektedir. Ülkemizde tüm ölümlerin %23'ünü tütünden kaynaklı hastalıklar oluşturmaktadır. Dünyada 2030 yılına kadar tütüne bağlı ölümlerin 8 milyonu geçeceği belirtilmektedir. Türkiye'de sigara kullanımından her yıl 100.000 kişi ölümü gerçekleştirirken, 2030' da bu sayının 240.000 bulacağı ifade edilmektedir. Bu durum akciğer kanseri vakalarının önümüzdeki yıllarda artacağı kaçınılmaz olduğunu göstermektedir (Türkiye Kanser Kontrol Planı 2013-2018, : 32).

Türkiye'de Sağlık Bakanlığı Kanser İstatistiklerine göre yaklaşık 42.000 akciğer kanseri hastası bulunmaktadır. Toplamda Türkiye'de her iki cinsiyette ve tüm kanser çeşitlerinin görüldüğü 233,834 vaka bulunmaktadır. Akciğer kanserinden hasta olanlar bu toplam vaka sayısının yaklaşık %18'ini oluşturmaktadır. Türkiye Akciğer Kanser Raporundan edinilen bilgiye göre akciğer kanseri toplam maliyetlerin %31'ini doğrudan maliyetler, %69'unu dolaylı maliyetlerin oluşturduğu belirtilmiştir. Bu rapor akciğer kanserinin Türkiye'de ekonomiye etkisinin 8,8 milyar TL olduğunu ortaya koymuştur (astrazeneca.com, Erişim Tarihi: 5.02.2021).

Tütün ve tütün ürünlerinin sebep olduğu hastalıklar sebebiyle hükümetler tütün kontrolü çerçevesinde bazı uygulamalara ihtiyaç duymuşlardır. Bu sebeple Tütün Kontrolü Strateji Belgesi ve Eylem Planı tüm bireyleri tütün ürünlerinin sebep olduğu risklerden korumak amacıyla 2018-2023 dönemlerini kapsayacak şekilde güncellenmiştir. Yeşilay Cemiyeti işbirliği ile 'Yeşil Dedektör' isimli mobil uygulama ile Dumansız Hava Sahası Denetim Sistemine yardımcı olmak amacıyla 31 Mayıs 2016'dan itibaren Ankara ve İstanbul'da uygulanmıştır. 2017 yılından itibaren tüm Türkiye'de kullanılmaya başlanmıştır.

2007 yılında DSÖ, talep azaltma maddelerini ölçeklendirebilmek için maliyeti az bir paket yayınlamıştır. Bu paket MPOWER paketi olarak tanımlanmaktadır. MPOWER paketi tütün kontrolü çerçeve sözleşmesinin her bir maddesine karşılık gelmektedir.

MPOWER paketi tütünsüz yaşamı destekleyen, yasal ve sosyoekonomik içerikleri ile tütün kullanımını azaltacak araçları sunmaktadır.

MPOWER; Tütün kullanımı ve koruma politikalarını izlemek, İnsanları pasif sigara dumanı zararlarından korumak, Tütün kullanımının bırakılmasını sağlayacak yardım önerilmesi, Tütün kullanımının zararları hakkında uyararak, Tütün reklam ve promosyon yasaklarını uygulamaya koymak, Tütün ürünlerinden sağlanan vergileri arttırmak şeklinde tanımlanır.

Ülkemiz, 2008 yılından beri DSÖ'nün önerdiği tütün kontrol çalışmalarına rehberlik etmesi için önerdiği MPOWER politika paketindeki ölçütlerin tamamını uygulayan ilk ülke olmuştur. Tütün kontrolü alanında ülkemizin yapmış olduğu çalışmalar, diğer ülkelere örnek gösterilmektedir. DSÖ Avrupa Bölge Ofisi, 42 ülke katılımıyla 2012 yılı değerlendirme toplantısını 18-20 Eylül 2012'de ülkemizde gerçekleştirmiştir. 2013 yılında DSÖ tarafından hazırlanan Tütün Ürünleri Yasadışı Ticaretinin Önlenmesine Yönelik Politikayı imzalamıştır. 25 Şubat 2020 Cumhurbaşkanlığı Kararıyla nikotin içersin ya da içermesin her türlü tütün mamulünde kullanılan elektronik cihaz, solüsyon, parça ithali yasaklanmıştır (havanikoru.saglik.gov.tr, Erişim tarihi 20.03.2021).

5. SAĞLIK HARCAMALARININ KAMU HARCAMALARI İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Kamu sağlık harcamaları, ülkenin bütçesinden sağlık harcamalarına ne kadar pay ayırdığını gösteren bir ölçüttür. Bu ölçüt ülke vatandaşlarının sağlığına ne kadar yatırım yaptığını da göstermektedir. Bu özelliği bakımından sosyal devlet kavramı ile bağ kurulabilir. Çünkü devletin kendi vatandaşını geliştirme çabası içinde olması topluma bakış açısını belirlemede faydalanabileceği bir ölçüt olarak gösterilebilir.

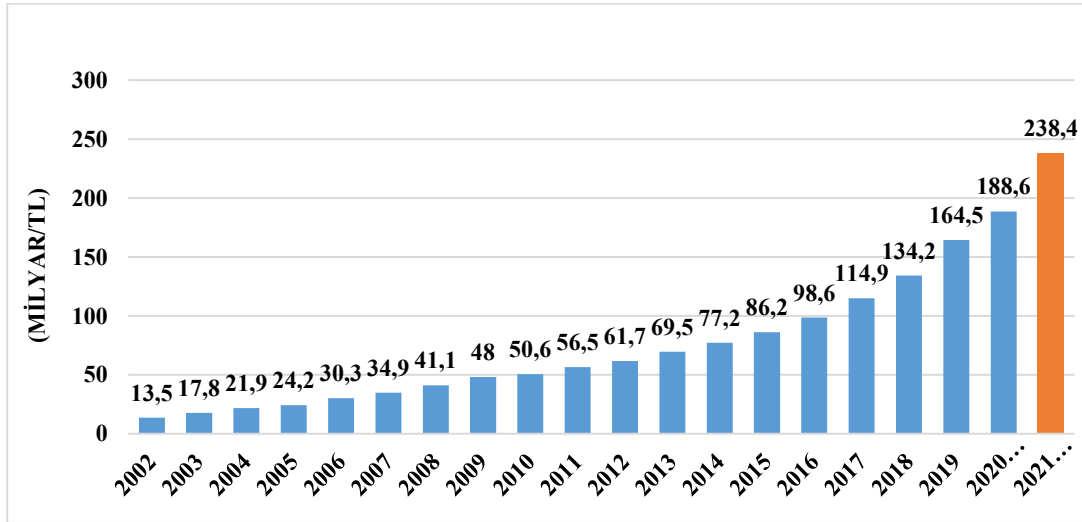
Ülkenin sağlık harcamalarına yaptığı harcama fazla olması halinde ekonomik gelişme düzeyini etkilemesiyle ortaya çıkan diğer bir sebep, harcamaların karşılanmasında kamu ve özel sektörün kendi aralarında finansmana ayırdıkları paydır. Çünkü kamunun yetersiz kaldığı, gelişmemiş ülkelerde insanlar ceplerinden ya da özel sigortalar tarafından sağlık harcamaları ihtiyaçlarını gidermektedirler. Gelirin düşük olduğu ülkelerde genellikle sağlık harcamaları kamu tarafından karşılanmaktadır. Bu sebeple kamu bu ihtiyacı karşılayabilecek güçte olmalıdır. Kamu yetersiz kaldığı durumda özel sektörle işbirliği yapabilmelidir.

Tablo 5: Toplam Sağlık Harcamasının Toplam Kamu Harcaması İçindeki Yeri

Yıllar	Toplam Kamu Harcaması	Toplam Sağlık Harcaması	TSH/TKH (%)
2010	294.358.724	61.678	21
2011	313.301.823	68.607	22
2012	361.886.686	74.189	20
2013	408.224.560	84.390	20
2014	448.423.971	94.750	21
2015	506.305.093	104.568	20
2016	584.071.431	119.756	20
2017	678.269.193	140.647	20
2018	830.809.401	165.234	19
2019	999.489.433	201.031	20

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri ve TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloya bakacak olursak, 2011 yılı ile 2012 yılı arasında küçük bir değişim söz konusudur. Toplam sağlık harcaması ve diğer harcamalar arttıkça orantılı olarak toplam kamu harcaması artış göstermektedir. Bu sebeple aradaki yüzdelik oranda yıllara göre çok fazla değişim gözlemlenmemektedir.

Şekil 1: Sağlık Bütçesi

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021 yılı Bütçesi, Vatandaşın Bütçe Rehberinden alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki şekli incelediğimizde, sağlık harcamalarının 2019 yılında 164,5 milyar iken 2020 yılında 188,6 milyar olması ve 2021 de bu harcama miktarının 238,4 milyarı bulması son iki yılda tüm dünyada görülen koronavirüs hastalığına bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Şu an içinde bulunduğumuz salgın hastalık sebebiyle birçok ülkede görülen hastanelerdeki doluluk oranı, her geçen gün ölüm sayılarının artması sonucunda her ülkenin bütçesine göre sağlık harcamalarında bir artışa gidildiğini söyleyebiliriz. Ülkemizde salgını kapsayan bu dönemler içinde hastane sayısında artış görülmektedir. Ayrıca hastalığın çözümü olan aşıya ulaşmak için birçok kaynak ayrılmaktadır.

Kamu harcamaları, GSYH önemli bir yere sahip olduğundan ekonominin verimliliği üzerinde de büyük etkiye sahiptir. OECD ülkelerine baktığımızda da kamu sektörünün performansının artırılması ve harcamalara daha fazla kaynak ayırması konusunda baskı altında kalmaktadır. Nüfusun yaşlanması, sağlık hizmetlerinin artması, emeklilik maliyetlerinin artması sebebiyle ülke bütçesinde ağır yük oluşturmaktadır. Bu sebeple toplum vergilerin nasıl harcandığı konusunda hükümetleri sorgulamaktadır. Toplumun elde ettiği gelirler sonucunda kaynakların dağıtımında ortaya çıkan çarpıklıklar, ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde sorun oluşturmaktadır. Bu sebeple kamu harcamalarında etkinlik ve verimliliğinin artırılması, kamu maliyesinin sürdürülebilmesi için büyük önem taşımaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 2019-2023: 5).

Kamu, sağlık hizmetleri için belli bir bütçe ayırması ve her geçen gün ayrılan miktarın artmasında iki farklı faktör söz konusu olmaktadır. Bunlar öncelikle özel sektörde maliyet azaltmak için çalışırken, kamuda çalışanlar daha fazla hizmet verebilmek için harcamaları artırma eğilimi göstermektedirler. Diğer bir faktör ise kamuda rekabetin daha az olması sebebiyle maliyetler yüksek olabilir. Kamuda harcamaların belirlenmesinde bu iki faktörden çok kamunun finansmanına bağlıdır. Çünkü kamunun finansman kaynakları sınırlıdır. Yani kamunun sunacağı hizmet ve harcamalardaki finansman kaynaklarının ne kadar olacağı belli olmadığından açık uçlu finansman sistemi olan ülkelerin harcamalarının daha fazla olabileceği söylenmektedir (Gerdtam vd., 1992: 63).

5.1. Akciğer Kanseri ve Sağlık Harcamaları

Sağlık harcamaları, her ülkenin sosyokültürel yapısına ve ülkelerin uygulamış oldukları sağlık politikaları değişkenlik gösteren faktörlerden biridir. Geçmişte ülkelerin yaptıkları savaşlar sonucunda beşeri sermayenin önemi artmış, sağlık ve sağlık harcamaları da büyük önem kazanmıştır (Ağır ve Tıraş, 2018: 645).

Ekonomi ve sağlık harcamaları arasındaki pozitif ilişki beşeri sermaye üzerinde de olumlu etkiler yarattığı bilinmektedir. Bu sebeple ekonomik büyüme, gelir dağılımı gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Sağlık harcamalarının tedavinin değeri ve maliyeti üzerinde değerlendirmelerde yardımcı faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye’de sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen politikalarla ekonomik büyüme sağlanarak piyasa oluşturulmuştur. Bu büyüme SGK’nın sağlık giderlerindeki artıştan ve kamudan sağlık sektörüne ayrılan payın miktarındaki artış belirleyici olmuştur. Büyümenin sağlanması ile özel sağlık sektörü de hızlı gelişme göstermiştir. Sağlık hizmetlerine talep her zaman var olmuştur. Bu sebeple sağlık hizmetleri ve tüketici arasında bilgi asimetrisi olmalıdır. Böylece sağlık sektöründen yararlanacak olan vatandaşın sağlık hizmetinden beklentisine yönelim kolaylaşacaktır (Erol ve Özdemir, 2014: 19).

Gelişen teknoloji ve insanların bilgi düzeylerinin giderek artması sonucunda sağlık hizmetlerine olan talepte artış gözlemlenmiştir. Bu sebeple sağlık hizmetlerinin artırılması büyük oranda sağlık harcamalarında artışa sebep olmuştur. Dolayısıyla dünya genelinde ülkelerin sağlığı yükseltmek için sağlık harcamalarını ayırdıkları payın arttığı belirtilmektedir. Ülkeler sağlık harcamalarını kontrol altına alma ihtiyacı duymaktadırlar.

Bu sebeple Türkiye 1990 yılında sağlık reformları çalışmasını başlatarak 2003 yılında da sağlıkta dönüşüm programı ile bu sektöre yönelik katkıları arttırmıştır (Ağır ve Tıraş, 2018: 646).

Tablo 6: Toplam Sağlık Harcamaları İçinde Toplam Kanser Harcamaları ve Akciğer Kanseri Oranı (milyar/TL)

Yıllar	Toplam Sağlık Harcaması	Toplam Kanser Harcaması	Akciğer Kanseri Harcaması
2010	61.678	4.13	2.6
2011	68.607	4.59	2.9
2012	74.189	4.97	3.2
2013	84.390	5.65	3.6
2014	94.750	6.34	4.1
2015	104.568	7.00	4.5
2016	119.756	8.02	5.2
2017	140.647	9.42	6.1
2018	165.234	11.07	7.1
2019	201.031	13.46	8.8

Kaynak: Türkiye Akciğer Kanseri Raporu ve TÜİK verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye Akciğer Kanseri Raporundan kanser harcamalarına ayrılan doğrudan maliyetin 6,7 olduğunu aldık. Her yılın sağlık harcamalarını 6,7’ye bölerek her yılın kanser harcamalarını elde ettik. 2019 yılı için yaptığımız hesaplamada yaklaşık 13,5 milyar TL kanser harcaması olduğuna eriştik. Yine aynı yıl yayınlanan Türkiye Kanser Raporuna göre 8,8 milyar TL akciğer kanserine harcama yapıldığına ulaştık. 8.8 milyar ile toplam kanser harcamasını oranladığımızda %65’inin akciğer kanserine gittiği görülmektedir. Bu oran büyük bir değer ifade etmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda yukarıdaki tabloyu oluşturduk.

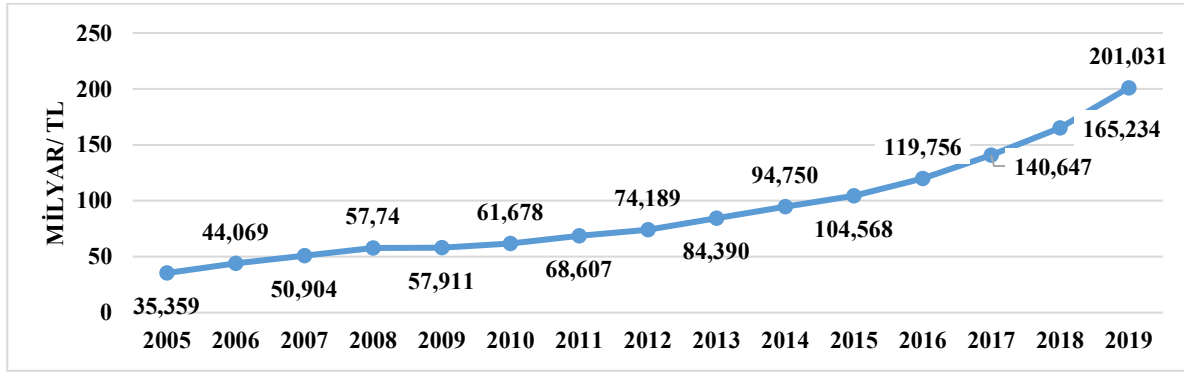
Türkiye’de kanser harcaması 2013 yılı sonunda 3 milyar dolarken 2020’de 5,1 ve 2030’da 9,3 milyar dolar üzerinde beklenmektedir. Ayrıca sağlık harcamaları içinde kansere en fazla bütçe ayıran on ülke içinde yer almaktayız. Toplam sağlık harcaması içinde ortalama %6,7’sini Türkiye doğrudan kanser harcamasına ayırırken Avrupa ülkeleri 6,4’ünü kanser tedavisine ayırmaktadır. Avrupa ülkeleri kanser tedavisinde kullanılacak olan ilaç harcamalarının sağlık harcamalarının %13’ünü oluşturmaktadır. Bu yaklaşık 7,3 milyar avro olduğu tahmin edilmiştir. Türkiye’de kanser tedavisine yapılacak olan harcamanın 2010-2030 yılları aralığında 113,4 milyar

dolara çıkacağı tahmin edilmektedir. (<https://www.dunya.com/saglik/kanser-tedavisine-yilda-3-milyar-dolar-harcaniyor-haberi-251874>, Erişim tarihi: 15.06.2021).

6. TÜRKİYE'DE SAĞLIK HARCAMALARI

Ülkemizde sağlık sistemi karma bir yapı içermektedir. Sağlık hizmetleri de hem kamu hem de özel kesim tarafından gerçekleştirilmektedir. Kalkınma açısından önde gelen bölgelerin sağlık personeli ihtiyacının giderilmesi gibi hedefler uygulamaya geçirilmek için Sağlıkta dönüşüm dönemi başlatılmıştır. Bu dönem geçmişten günümüze kadar hedeflenmiş ama yapılamamış olan uygulamaları da içermektedir. Tüm bu çalışmalarda gerekli değişimlerin yapılması, planların geliştirilmesi, sağlık harcamaları finansmanının etkili ve verimli kullanılması için yeni bir döneme adım atılmıştır.

Ülkemizde 2003 yılında başlayan 'Sağlıkta Dönüşüm' programı sağlık sistemimizi yeniden yapılandırmıştır. Bu sayede Sosyal Güvenlik Reformu ve Genel Sağlık Sigortası sistemi de uygulanmaya başlanmıştır. Yapılan bu değişiklikler sonrası kişilerin sağlık hizmetlerine ulaşması daha kolay olmakla birlikte yüksek sağlık harcamalarına karşı düşük gelirli insanların mali koruma durumunda iyileşme ortaya çıkmıştır (Daştan ve Çetinkaya, 2015: 120)

Şekil 2: TR'de toplam sağlık harcaması 2005-2019

Kaynak: Dünya Sağlık Örgütü, Küresel Sağlık Gözlemevi, Erişim Tarihi: 16.06.2021

Şekilde, 2005 yılından 2019 yılına kadar Türkiye'nin yaptığı toplam sağlık harcamaları değerleri gösterilmektedir. 2005 yılında 35 milyar TL olan sağlık harcamaları her yıl artarak 201 milyar 31 milyon TL'ye ulaştığı gösterilmektedir. Bu grafiği incelediğimizde yaklaşık olarak 6 kata yakın bir artış görülmektedir. Aslında grafiğe göre her yıl istikrarlı artış gözlenip, 2008 ve 2010 yılları arasında gerçekleşen artışın diğer yıllardaki artışa göre daha az olduğu söylenebilir. Bu artışın daha az olmasının nedeni olarak dönemin ekonomik durumuyla ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye gelişmekte olan ülkeler içinde ve kendi bulunduğu grupta karşılaştırıldığında sağlık hizmetleri ve sağlık harcamalarına göre ortalamanın üzerine çıkma başarısı göstermiştir. Fakat OECD, üye ülkeler içinde Türkiye'nin sağlık göstergelerinin iyi olmadığını belirtmektedir. Son dönemlerde kamunun yapmış olduğu sağlık harcamalarının artması ile finansal yük ekonomide riskleri artırmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü sağlık harcamalarının GSYİH içindeki oranının %5 olması gerektiğini belirtmektedir. Türkiye'de ise 2000'li yıllara kadar bu oran %3-4 civarında olmuştur. 2000 yılından sonra istenen düzey sağlanmıştır (Daştan ve Çetinkaya, 2015: 120).

7. SONUÇ

Kanser hastalığından kaynaklanan ölümlerin %70'i düşük ve orta gelirli ülkelerde görülmektedir. Kanserden ölüme sebep olan faktörler arasında tütün kullanımı, yüksek vücut kitle indeksi, alkol kullanımı, fiziksel aktivite eksikliği ve düşük meyve, sebze alımı gösterilmektedir. Fakat bu faktörlerden tütün, kanser ölümlerinin yaklaşık üçte birinden sorumlu tutulmaktadır.

Dünya genelinde DSÖ'den alınan verilere göre yılda 8,8 milyon insan tütün ürünlerinden biri olan sigaradan hayatını kaybetmektedir. Bu sayı oldukça fazla olduğundan dikkat çekmektedir. Günümüzde covid 19 pandemisi bile 1,5 yılda 5 milyonu geçen insan ölümüne sebep olmuşken kanserden ölümlerin yılda 8,8 milyon olması bu sayının önemini artırmaktadır. Bu sayılar konuyu incelemede önemli bir faktör haline gelmiştir. Uluslararası Kanser Araştırma Ajansının yaptığı çalışma sonucunda da sigaradan kaynaklanan kanser hastalıkları dikkat çekmektedir. Tütünden etkilenen kanser hastalıkları içinde akciğer kanseri önde gelmektedir. DSÖ'nün açıkladığı bilgilere göre tütünden kaynaklı en önemli kanser çeşitlerinden akciğer kanseri, 2020 yılında 2.21 milyon vaka görülürken, 1.80 milyon ölüm gerçekleştiği belirtilmiştir. Akciğer kanserinden

ölümler, 2018 yılında DSÖ'nün açıkladığı verilere göre kardiyovasküler hastalıklardan sonra ikinci sırada gelmektedir. Bu sebepten tütün ve tütün ürünleri üzerinde çalışmalar önem kazanmıştır. Kanserin ekonomik etkisinin de giderek arttığı ve bu artışın devlet bütçesiyle karşılanamayacak boyutlara ulaşabileceği ifade edilmektedir.

Sağlık harcamalarında meydana gelen artış sağlık hizmetlerinin verimlilik ve erişimini etkilemeden yapılandırılmış sağlık politikaları ile tekrar kontrol altına alınabilir. Türkiye gibi nüfusu yaşlanmakta olan ülkeler sağlık harcamasına yapacakları yatırımları artıracığından dolayı ülkelere ciddi ekonomik yük getirmektedir. Günümüzde ülkeler farklı sağlık sistemleri kullanmaktadır. Bu sistemlerle, sağlık hizmet sunumu, sağlık harcamaları finansmanındaki uygulamalar devlet ve özel sektör tarafından giderilmektedir. Bu sebeple her ülkenin kişi başına yaptığı harcama, toplam sağlık harcamaları değişkenlik göstermektedir. Her ülkenin finansman sağlama şekli farklılık göstermektedir. Bu farklılık ülkenin sosyo-ekonomik özelliklerinden, politik tercihlerinden kaynaklanmaktadır. Devlet her sektöre ait finansman yükünün bir kısmını toplumla paylaşmaktadır. Bu paylaşım genelde vergiler yoluyla gerçekleşmektedir. Sağlık harcamalarını incelediğimizde gelişmiş ülkelerde görülen sağlık harcamalarındaki artışa, o ülkelerin yaşlı nüfusunun sebep olduğu belirtilmektedir. Fakat ülkelerin teknolojik açıdan gelişmesi, tıp alanındaki yeniliklere uyum sağlaması için yapılan çalışmalar da sağlık harcamalarını artırmaktadır. Bu sebeple gelişmelerin gerisinde kalmak ülkeler için daha büyük tehdittir. Gelişen teknoloji ile tıp alanında üretilen herhangi bir makine, enerji tasarrufu sağlayan ve işlemleri daha hızlı yapan bir araç olabilir. Bu da ülke ekonomisine olumlu etki edecektir.

KAYNAKÇA

- Adıyaman Tütün Raporu. (2013), <https://www.ika.org.tr/assets/upload/dosyalar/adiyaman-tutun-raporu.pdf> sayfasından 05.04.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Akciğer Kanserinde Multidisipliner Yaklaşım Uzlaş Raporu. (2020). <https://www.astrazeneca.com.tr/press-release/astrazeneca-tuerkiyenin-kouls> sayfasından 5.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Ataseven, Y. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tütüne Yönelik Politikalar Karşılaştırmalı bir Analiz. Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü.
- Çevik, B. A. & Pirinççi, E. (2017). Beslenme ve Kansere. Fırat Tıp Dergisi, 22(1).
- Daştan, İ., & Çetinkaya, V. (2015). OECD ülkeleri ve Türkiye'nin sağlık sistemleri, sağlık harcamaları ve sağlık göstergeleri karşılaştırması. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 5(1), 104-134.
- Demir, B. M., Ercan, S., Aktan, M., & Öztaşkın, H. (2018). Türkiye'nin Asbest Profili ve Asbest Güvenliği Sorunu. Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 42(2), 215-232.
- Ece, F. (2010). Küçük Hücreli Akciğer Kanseri Hastalarda Prognostik Faktörler. Tıbbi Onkoloji Dergisi, 27(2), 237-241.
- Ece, F. ve Kasapoğlu Hürkal, T. (2010). Akciğer Kanseri Tedavi ve Bakım. A. Aydın, G. Can (Ed.), Akciğer Kanseri Korunma İçinde (ss.13-23). İstanbul: İpometM.
- Elster, N. (2018). Sigara İçmeyenlerde ve Kadınlarda Akciğer Kanseri Neden Artıyor? <https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-44617704> sayfasından 25.02.2021 tarihinde erişilmiştir.
- Ergün, S. G., & Uğurlu, K. E. (1935). Yılından Günümüze Türkiye'de Tütün Ekimi ve Üretiminde Bölgesel Değişimler ile Alternatif Ürün Projesinin Etkileri, IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, 25-26.
- Erol, H., & Özdemir, A. (2014). Türkiye'de Sağlık Reformları ve Sağlık Harcamalarının. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 4(1), 9-34.
- Gandini, S., Botteri, E., Iodice, S., Boniol, M., Lowenfels, A. B., Maisonneuve, P., & Böyle, P. (2008). Tobacco smoking and cancer: a meta-analysis. International journal of cancer, 122(1), 155-164.
- Gerdtham, U. G., Sogaard, J., Andersson, F., & Jönsson, B. (1992). An econometric analysis of health care expenditure: A cross-section study of the OECD countries. Journal of health economics, 11(1), 63-84.
- Gümüş, A. H., Güler Gümüş, S., Çelik, O., Aslan, M. E., Aytaş, H. İ., Tekdemir, N., Yaprak, S. (2008). Türkiye'de Tütün Politikası Uygulamaları ve Tütün Üretimine Geleceği. 01.04.2021 tarihinde https://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/78688fb6a550741_ek.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kanser Tedavisine Yılda 3 Milyar Dolar Harcanıyor. 15.06.2021 tarihinde <https://www.dunya.com/saglik/kanser-tedavisine-yilda-3-milyar-dolar-harcaniyor-haberi-251874> pdf sayfasından erişilmiştir.

Serke, M., & Schönfeld, N. (2007). Lungenkarzinom: Diagnostik und Staging. DMW-Deutsche Medizinische Wochenschrift, 132(21), 1165-1169.

Şahin, G. ve Taşlıgil, N. (2013). Türkiye’de Tütün Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Coğrafi Dağılımı. Doğu Coğrafya Dergisi (30), 71-102.

TÜİK. Sağlık Harcamaları İstatistikleri (2019). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Health-Expenditure-Statistics-2019-33659> pdf sayfasından 20.06.2021 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye Akciğer Kanser Raporu (2018). <https://www.medikalakademi.com.tr/wp-content/uploads/2018/11/turkiye-a> sayfasından 05.04.2021 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması (2019). <https://gtbd.org.tr/turkiye-beslenme-ve-saglik-arastirmasi-2019-yayimlandi/> sayfasından 05.04.2021 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye Kanser Kontrol Planı. (2013-2018). https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/yayinlar/Kitaplar/turkiye_kanser_kontrol_programi_2016.pdf sayfasından 12.06.2021 tarihinde erişilmiştir.

Tütün Raporu. (2018), https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30641&tipi=38&sube=0 pdf sayfasından 01.04.2021 tarihinde erişilmiştir.

Türk Toraks Derneği. (2020). <https://toraks.org.tr/site/community/news/5693> sayfasından 1.10.2020 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023: Kamu Harcamalarında Etkinlik Çalışma Grubu Raporu, Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Kanser Dairesi Başkanlığı. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-nedir-belirtileri> sayfasından 10.01.2021 tarihinde erişilmiştir.

Uçar, G. (2007). Akciğer Kanserlerinde Siklooksijenaz-2, VaskülerENdotelyal Büyüme Faktörü, Osteopontin ve Human Papilloma Virüsün Prognostik Önemi. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Adana.

Yokuş, B, Çakır D. Ü. (2012). Kanser Biyokimyası. Dicle Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, 1(2), 7-18.

WHO. (2020). Kanser. 10.01.2021 tarihinde https://www.who.int/health-topics/cancer#tab=tab_1 sayfasından erişilmiştir. WHO. (2008), https://www.who.int/health-topics/tobacco#tab=tab_1 pdf sayfasından 15.03.2021 tarihinde erişilmiştir.

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 41

pp 372-382

Article ID

62737

Arrival

20 March 2022

Published

30 May 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.62737>**How to Cite This Article**

Çetiner, E.M. & Candaş, N.A. (2022). "2004–2020 Döneminde Dış Ticaret Fiyatlarına Döviz Kuru Etkisi: Türkiye Örneği", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:41; pp: 372-382

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

2004–2020 Döneminde Dış Ticaret Fiyatlarına Döviz Kuru Etkisi: Türkiye Örneği

Exchange Rate Effect on Foreign Trade Prices in the Period 2004–2020: The Case of Turkey

Müge ÇETİNER¹ N. Aynur CANDAS²

¹ Prof.Dr. T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, m.cetiner@iku.edu.tr İstanbul/Türkiye

² Dr., T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, a.candas@iku.edu.tr İstanbul/Türkiye

ÖZET

Dış ticaret teorileri ülkelerarası değiş tokuş dinamiklerini ve uluslararası ticarete fiyatların nasıl oluştuğunu açıklar. Günümüzde globalleşmeye bağlı olarak dünya ülkeleri arasındaki yakın ilişkiler hızla ilerleyen teknoloji, iletişim ve dijital dünyadaki gelişmeler ile önemli ölçüde artmıştır. Bu nedenle bir ülkenin dış ticareti, döviz kuru volatilitesi haricinde, birtakım makroekonomik ve finansal faktörlerden de etkilenebilmektedir. Döviz kurlarında artan volatilité, çoğu ülkenin ticaretini doğrudan veya dolaylı şekilde etkilemektedir. Özellikle finansal kriz dönemlerinde, döviz kurlarında meydana gelen aşırı dalgalanmalar, bu etkiyi daha da arttırmaktadır.

Ülkelerin para birimleri, siyasi yapıları ve ekonomik sistemlerindeki farklılıklar uluslararası ekonomik ilişkilerin yapısını etkilemektedir. Ülkeler günümüzde kendi koşullarına göre farklı kur rejimleri uygulamakta ve bu rejimleri zaman içinde sık sık değiştirebilmektedirler. Bu değişiklikler planlı ve belirli bir süreç içinde olabildiği gibi, ekonomi ve mali piyasalarda oluşan baskı ve krizler sonucu aniden de olabilmektedir. Kur değişiklikleri bir yandan dış ticaret ve yabancı yatırımlar diğer yandan da mevcut döviz pozisyonları yolu ile gerek reel sektör gerekse mali sektör üzerinde önemli etkilerde bulunabilmektedir. Globalleşen dünyada mal ve hizmet ticareti ile uluslararası yatırımların artması döviz kuru politikalarının öneminin de artmasına neden olmuştur.

Bu çalışma ile Türkiye’de döviz kuru oynaklığının Türkiye’nin ithalat ve ihracat fiyatlarında yarattığı etki sektörel ithalat ve ihracat aylık verileri kullanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, Volatilité, Döviz Kuru Volatilitesi, Dış Ticaret, İthalat, İhracat

ABSTRACT

Foreign trade theories explain the dynamics of international exchange and how prices are formed in international trade. Today, due to globalization, the close relations between the countries of the world have increased significantly with the rapidly advancing technology, communication and developments in the digital world. Therefore a country’s foreign trade may be affected by a number of macroeconomics and financial factors, except for the exchange rate volatility. Increased volatility in exchange rates affects the trade of most countries directly or indirectly. Especially in times of financial crisis, excessive fluctuations in exchange rates increase this effect even more.

Differences in currencies, political structures and economic systems of countries affect the structure of international economic relations. The countries are applying different exchange rate regimes according to their own conditions and they can change these regimes frequently over time. These changes can be planned in a certain period. As well they can be suddenly due to the pressures and crises in the economy and financial markets. On the one hand exchange rates have important effects on foreign trades and investments, on the other hand can have important effects on both the real sector and financial sector through current foreign exchange positions. The increase in goods and services trade and international investments in the globalizing world also caused the importance of exchange rate policies to increase.

With this study, the effect of exchange rate volatility on import and export prices of sectors in Turkey were analyzed.

Key words: Exchange Rate, Volatility, Exchange Rate Volatility, Foreign Trade, Import, Export

1. GİRİŞ

Döviz kuru oynaklığı, döviz kurundaki beklenmedik hareketlerle ilişkili risk olarak tanımlanmaktadır. 1980’lerde ve 1990’ların başlarında daha da değişken hale gelen enflasyon oranı, faiz oranı ve ödemeler dengesi gibi ekonomik temeller döviz kurunun kaynaklarıdır. Döviz kuru oynaklığı ekonomiler için önemli bir sorundur çünkü oynak döviz kurları uluslararası ticaret ve yatırım kararlarını zorlaştırmakta ve volatilité döviz kuru riskini arttırmaktadır. Döviz kuru riski ise, döviz kurundaki bir değişiklik nedeniyle para kaybetme potansiyelini ifade etmektedir.

Finansal piyasalarda meydana gelen yüksek volatilité nedeniyle yatırımcılar yatırım kararlarını erteleyebilir, politika yapımcılar ise volatilitenin yüksek olması nedeniyle piyasaya yanlış müdahalede bulunarak ekonomik sistemde daha derin sorunlara neden olabilirler. Ekonomi literatüründeki volatilité kavramı 1973 yılında Bretton-Woods sisteminin yıkılıp, gelişmiş ülkelerin paralarını serbest dalgalanmaya bırakmaları sonucunda tanınmaya başlanmıştır. Bu süreçte ülkelerin paralarının hangi yönde hareket edeceği tespit edilemediğinden volatilitenin tespit edilmesi ile ilgili birçok ekonomik modeller oluşturulmuştur. Döviz kurundaki volatilitenin

bir benzeri, 1970'li yıllarda meydana petrol şoku ile birlikte yaşanmıştır. Yükselen fiyatlar seviyesi dünyanın genelinde yüksek enflasyona neden olmuş ve petrol fiyatlarındaki bu artış faizleri artırmış ve faizlerde de yüksek volatiliteye neden olmuştur. Bu durumlar yüksek volatilitenin de ekonomik modeller ile tanımlanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Kantar, 2017).

Döviz kuru, enflasyon, faiz oranı, borsa endeksleri gibi birçok makroekonomik ve finansal değişken sabit varyanslı değildir. Son yıllarda ekonomik gelişmelerin doğal sonucu olarak risk ve belirsizlik kavramlarına artan ilgi nedeniyle sabit varyans varsayımı üzerine kurulan geleneksel zaman serisi modellerinin yetersiz kaldığı görülmüş ve özellikle döviz kurlarının volatilitesi(oynaklığı), değişen varyans yapısına izin veren modelleme teknikleri ile incelenmeye başlanmıştır (Gür ve Ertuğrul, 2012)

Döviz kuru sistemi uluslararası para politikasında en önemli aktördür. Politika yapıcılar döviz kuru sistemi seçimini, hükümetlerin serbest uluslararası ticaret kararları ile eşit düzeyde öneme sahip ekonomik politika seçimlerinden biri olarak ele alırlar. Literatür incelendiğinde geçtiğimiz yirmi yılda politik çevrelere henüz yansımamış olsa da alternatif döviz kuru sistemleri üzerine yapılan akademik tartışmaların büyük değişiklikleri odağına aldığına tanık oluyoruz. Bu durum bilimsel çalışmaların belirsizlik karşısında ekonomistleri uygun döviz kuru politikası üzerinde bir fikir birliğine yaklaştırdığı görülmektedir.

Dünya ekonomisinde ortaya çıkan birçok değişiklik döviz kurunda volatiliteye(oynaklığa) neden olabilmektedir. Firmalar, finansal piyasalardaki bu volatiliteye(oynaklığa) karşı özellikle son 20 yıldır korunma araçlarının artmasıyla söz konusu risklere karşı daha korunaklı hale gelmişlerdir. Diğer bir durum ise özellikle çokuluslu firmalar açısından farklı döviz kuru oranlarındaki volatiliteler(oynaklık) kârlılık üzerinde dengeleyici bir etki oluşturmaktadır. Uluslararası işlemlerin büyük bir çoğunluğunun çokuluslu firmalar tarafından üstlenilmesi döviz kurundaki volatilitenin(oynaklığın) dünya ticareti üstündeki olumsuz etkisi azaltmaktadır (Akman, 2007)

Politika yapıcılarının döviz kuru volatilitelerini kontrol altına alması oldukça önemlidir çünkü bir ülkenin para biriminin amortismanı ihracatını daha ucuz ve ithalatını daha maliyetli hale getirmektedir. Bununla birlikte, küreselleşmiş bir ekonominin gerçekliğinde, endüstriler dikey olarak entegredir ve ihraç edilen ürünler büyük oranda ithal bileşenler içermektedir. İthal bileşenler bu nedenle herhangi bir ihracatçı için daha maliyetli hale gelmektedir. Ayrıca, döviz kuru seviyelerinin borç servisi ve yabancı yatırım akışları üzerinde önemli etkileri vardır. Bir ülkenin para birimindeki amortisman, yabancı para cinsinden borcun nominal değeri, ülkenin kaynaklarına göre yerel para biriminde göreceli olarak artarken, yerel para cinsinden borcunun yabancı alacaklılar için değerinin azalması anlamına gelmektedir. Para birimi amortismanına tabi tutulduğunda sermaye yatırımları yabancı yatırımcılar için daha ucuz hale gelmektedir. Döviz kuru değişiklikleri belirli bir ülkedeki firmaları da farklı şekilde etkilemektedir. Firmalar, uluslararası ticarete katılırken, özellikle döviz kurları ve oynaklıkları gibi üzerinde az kontrol sahibi oldukları makroekonomik koşulların belirlediği ekonomik ve ticari risklerle karşılaşan bir takım risklerle karşı karşıyadır. Firmaların, özellikle kısa vadede, bu tür risklerin etkisini azaltmalarına yardımcı olmak için risk yönetim araçları mevcuttur. Bununla birlikte, döviz kuru riskini güvence altına almak için bu teknikler bazen karmaşıktır. Ayrıca, bu tür araçlar tüm firmalar için mevcut olmayabilir ve bunları kullanmanın maliyeti, özellikle küçük firmalar ve yüksek volatiliteler durumunda önemli olabilmektedir. (Wolf, 2005; Krugman, 2018)

Çalışmanın amacı, ekonomik yapı içerisinde dış ticaret fiyatlarının oluşmasında döviz kuru volatilitelerinin etkilerini Türkiye ölçeğinde analiz etmektir.

2. UYGULAMA VE BULGULAR

2.1. Araştırma Veri Seti

Çalışmada kullanılan veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (EVDS) elde edilen 2004-2020 yılları arasında aylık verileri ile yine aynı döneme ait TÜİK Dış Ticaret aylık verileri kullanılmıştır ve veri seti Tablo 1 'de tanımlanmıştır.

Bu bölümde reel döviz kurunun ihracatta 27, ithalatta 31 alt sektör bazında ithalat ve ihracat birim değer endekslerine etkisinin olup olmadığını tespit edebilmek için ilk olarak birim kök testleri yapılmıştır, durağanlık elde edildikten sonra, döviz kuru ile ithalat ve ihracat birim değer endeksleri arasında ilişkinin olup olmadığı ile ilgili nedensellik test sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Kullanılan Veriler, Veri Kaynakları ve Değişkenler

Kullanılan Değişken	Kısaltma	Kaynak	Dönem
Tanım / Sektör			
Nominal Döviz Kuru	NDEA-NDES	TCMB	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Tarım, Avcılık Ve İlgili Hizmet Faaliyetleri)	İHRT-01	TÜİK	2004-2020

İhracat Birim Değer Endeksi (Balıkçılık, Balık Üretme Ve Yetiştirme Çiftliklerinin İşletilmesi Ve Balıkçılıkla İlgili Hizmet Faaliyetleri)	İHRB-05	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Metal Cevherleri Madenciligi)	İHRM-13	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Taş ocakçılığı Ve Diğer Madencilik)	İHRM-14	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Gıda Ürünleri Ve İçecek İmalatı)	İHRİ-15	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Tütün Ürünleri İmalatı)	İHRİ-16	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Tekstil Ürünleri İmalatı)	İHRİ-17	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Giyim Eşyası İmalatı, Kürkün İşlenmesi Ve Boyanması)	İHRİ-18	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Ağaç Ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç); Hasır Ve Buna Benzer, Örülerek Yapılan Maddelerin İmalatı)	İHRİ-20	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Kâğıt Ve Kâğıt Ürünleri İmalatı)	İHRİ-21	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri Ve Nükleer Yakıt İmalatı)	İHRİ-23	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Kimyasal Madde Ve Ürünlerin İmalatı)	İHRİ-24	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Plastik Ve Kauçuk Ürünleri İmalatı)	İHRİ-25	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı)	İHRİ-26	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Ana Metal Sanayii)	İHRİ-27	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Makine Ve Teçhizatı Hariç; Metal Eşya Sanayii)	İHRİ-28	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine Ve Teçhizat İmalatı)	İHRİ-29	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makine Ve Cihazların İmalatı)	İHRİ-31	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Radyo, Televizyon, Haberleşme Teçhizatı Ve Cihazları İmalatı)	İHRİ-32	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Motorlu Kara Taşıtı, Römork Ve Yarı-Römork İmalatı)	İHRİ-34	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Mobilya İmalatı; Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalatlar)	İHRİ-36	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Tarım, Avcılık Ve Ormancılık)	İHRT	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Balıkçılık)	İHRB	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Madencilik Ve Taş ocakçılığı)	İHRM	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (İmalat)	İHRİ	TÜİK	2004-2020
İhracat Birim Değer Endeksi (Atık Ve Hurdalar)	İHRA	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Tarım, Avcılık Ve İlgili Hizmet Faaliyetleri)	İTHT-01	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Ormancılık, Tomrukçuluk Ve İlgili Hizmet Faaliyetleri)	İTHT-02	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Balıkçılık, Balık Üretme Ve Yetiştirme Çiftliklerinin İşletilmesi Ve Balıkçılıkla İlgili Hizmet Faaliyetleri)	İTHB-05	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Maden Kömürü, Linyit Ve Turba Çıkarımı)	İTHM-10	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Tetkik Ve Arama Hariç, Ham Petrol Ve Doğalgaz Çıkarımı Ve Bunlarla İlgili Hizmet Faaliyetleri)	İTHM-11	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Metal Cevherleri Madenciligi)	İTHM-13	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Taş ocakçılığı Ve Diğer Madencilik)	İTHM-14	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Gıda Ürünleri Ve İçecek İmalatı)	İTHİ-15	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Tütün Ürünleri İmalatı)	İTHİ-16	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Tekstil Ürünleri İmalatı)	İTHİ-17	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Giyim Eşyası İmalatı, Kürkün İşlenmesi Ve Boyanması)	İTHİ-18	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Derinin Tabaklanması Ve İşlenmesi; Bavul, El Çantası, Saraçlık, Koşum Takımı Ve Ayakkabı İmalatı)	İTHİ-19	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Ağaç Ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç); Hasır Ve Buna Benzer, Örülerek Yapılan Maddelerin İmalatı)	İTHİ-20	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Kâğıt Ve Kâğıt Ürünleri İmalatı)	İTHİ-21	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri Ve Nükleer Yakıt İmalatı)	İTHİ-23	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Kimyasal Madde Ve Ürünlerin İmalatı)	İTHİ-24	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Plastik Ve Kauçuk Ürünleri İmalatı)	İTHİ-25	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı)	İTHİ-26	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Ana Metal Sanayii)	İTHİ-27	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Makine Ve Teçhizatı Hariç; Metal Eşya Sanayii)	İTHİ-28	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine Ve Teçhizat İmalatı)	İTHİ-29	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Büro, Muhasebe Ve Bilgi İşleme Makineleri İmalatı)	İTHİ-30	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makine Ve Cihazların İmalatı)	İTHİ-31	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Radyo, Televizyon, Haberleşme Teçhizatı Ve Cihazları İmalatı)	İTHİ-32	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Motorlu Kara Taşıtı, Römork Ve Yarı-Römork İmalatı)	İTHİ-34	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Tarım, Avcılık Ve Ormancılık)	İTHT	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Balıkçılık)	İTHB	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Madencilik Ve Taş ocakçılığı)	İTHM	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (İmalat)	İTHİ	TÜİK	2004-2020
İthalat Birim Değer Endeksi (Atık Ve Hurdalar)	İTHA	TÜİK	2004-2020

Not: Kısaltmalarda yer alan numaralar TÜİK sisteminin Alt Sektör numaralama sistematiğine göre verilmiştir.

2.2. Döviz Kuru Geçiş Etkisinin Sektörler Açısından Test Edilmesi / Ampirik Bulgular

2.2.1. Birim Kök Testleri

İlk olarak logaritması alınan değişkenlerin zamana bağlı konjonktürel etkilerini elimine etmek ve durağanlığı yakalamak için Dickey-Fuller (1981) ve Phillips-Perron (1988) tarafından geliştirilen doğrusal geleneksel birim kök testleri uygulanmıştır.

2.2.1.1. Dickey-Fuller Ve Phillips-Peron Tarafından Geliştirilen Doğrusal Birim Kök Testleri

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF (Sabitli)		ADF (Sabitli ve Trendli)	
	Seviye	1.Fark	Seviye	1.Fark
NDEA	1.2242	-7.3164***	-1.4623	-7.6358***
NDES	1.2228	-9.5103***	-1.3485	-15.2635***
IHRT_01	3.0921	-9.5079***	-3.4961	-12.6926***
IHRB_05	3.0883	-9.4183***	-3.6528	-12.1339***
IHRM_13	1.7137	-9.4211***	-3.5094	-15.2302***
IHRM_14	1.2242	-7.6358***	-0.0626	-15.3142***
IHRI_15	-1.4623	-7.3166***	1.2228	-5.5846***
IHRI_16	2.6667	-7.6357***	-1.3517	-7.3166***
IHRI_17	2.6689	-4.6162***	-1.4592	-4.6024***
IHRI_18	1.3811	-9.6139***	-2.0334	-11.6550***
IHRI_20	1.3825	-6.8324***	-0.0543	-11.7204***
IHRI_21	2.6667	-6.8303***	-2.0853	-11.6456***
IHRI_23	2.6689	-7.3164***	-2.9264	-12.1765***
IHRI_24	-2.2368	-6.8303***	-2.1192	-12.1977***
IHRI_25	-1.3517	-6.8324***	-2.3205	-5.5915***
IHRI_26	-1.4592	-7.6357***	-0.0654	-12.2082***
IHRI_27	1.3825	-5.5152***	0.0337	-17.1526***
IHRI_28	-1.3517	-5.5019***	-2.2137	-17.0148***
IHRI_29	3.0921	-9.5103***	0.2317	-16.7792***
IHRI_31	1.3825	-9.5103***	-3.5895	-9.4211***
IHRI_32	1.3811	-9.5079***	-3.6878	-16.5634***
IHRI_34	3.0883	-9.4183***	0.5931	-16.6006***
IHRI_36	-1.3485	-9.4211***	-2.7142	-17.0102***
IHRT	-0.0626	-5.5846***	-3.0098	-9.6131***
IHRB	-3.2932	-16.4276***	-3.2492	-16.3471***
IHRM	-2.3629	-7.3627***	-3.0315	-6.8324***
IHRI	1.2228	-15.3142***	-1.7494	-9.6139***
IHRA	1.6285	-12.3966***	0.0127	-10.6624***
ITHT_01	1.3237	-9.6139***	-3.4887	-12.554***
ITHT_02	-3.5094	-15.2302***	-2.5138	-12.8925***
ITHB_05	-3.2157	-9.2379***	-1.179	-14.8523***
ITHM_10	-0.2487	-5.5476***	-2.0166	-10.9783***
ITHM_11	-2.5096	-6.8303***	0.6367	-10.7715***
ITHM_13	-1.3485	-8.0542***	2.6689	2.6667***
ITHM_14	-3.1032	-15.9395***	-3.1995	-7.9933***
ITHI_15	-3.0098	-17.7554***	-2.3849	-11.8078***
ITHI_16	-2.0649	-10.0689***	-2.1974	-15.6752***
ITHI_17	-1.7824	-5.6873***	-2.197	-11.1244***
ITHI_18	-2.5358	-15.7532***	-3.1563	-11.8319***
ITHI_19	-3.1821	-17.7485***	-1.9826	-11.1103***
ITHI_20	-2.4029	-12.0024***	-1.5265	-10.049***
ITHI_21	-2.4559	-20.4569***	-2.0507	-17.5574***
ITHI_23	-2.2975	-17.0864***	-2.7681	-15.5156***
ITHI_24	-2.2618	-12.093***	-1.7493	-5.6646***
ITHI_25	-2.4389	-9.2024***	-2.6301	-9.1449***
ITHI_26	-2.2767	-30.1822***	-2.4847	-15.6632***
ITHI_27	-2.1134	-17.6699***	-2.9026	-19.1279***
ITHI_28	-4.4708	-18.7291***	-2.3165	-17.0692***
ITHI_29	-4.8789	-18.7546***	-3.5299	-28.296***
ITHI_30	-1.5214	-9.9168***	-5.1672	-22.6889***
ITHI_31	-3.2206	-14.518***	-2.8695	-9.522***
ITHI_32	-1.8033	-17.3853***	-2.3512	-11.8752***
ITHI_34	-2.197	-17.5768***	-3.0334	-11.8319***
ITHT	-1.9249	-11.8078***	-4.4763	-9.9412***

ITHB	-2.1910	-11.9814***	-2.9912	-10.4405***
ITHM	-2.6301	-9.5804***	-4.2804	-22.7287***
ITHI	-2.8428	-5.6646***	-1.3485	-14.5455***
ITHA	-7.7046	-17.5543***	-2.046	-5.6873***

Not : ***, ** ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

ADF birim kök testi (1981) birim kök testi sonuçlarına göre değişkenlerin seviyelerinde durağan olmadığı ancak birinci farkları alındığında durağanlaştığı belirlenmiştir.

Tablo 3. Değişkenlere İlişkin PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	PP (Sabitli)		PP (Sabitli ve Trendli)	
	Seviye	1.Fark	Seviye	1.Fark
NDEA	1.3811	-9.5079***	3.0883	-9.6131***
NDES	-1.3485	-9.4183***	0.1709	-16.5239***
IHRT 01	-3.2932	-16.4276**	-3.2492	-16.3471***
IHRB 05	-1.7494	-9.6139**	-1.5123	-10.7845***
IHRM 13	1.2242	-7.3164***	1.3825	-9.5103***
IHRM 14	1.2228	-7.3166***	-1.3517	-9.4211***
IHRI 15	-2.4785	-9.3245***	3.0921	-9.6139***
IHRI 16	-1.6977	-3.4528***	1.3811	-9.5079***
IHRI 17	-1.4623	-9.2695***	-1.3485	-9.4183***
IHRI 18	-1.4592	-9.3206***	3.0883	-9.6131***
IHRI 20	-2.4575	-3.4659***	-2.4360	-12.3676***
IHRI 21	-2.2763	-3.4623***	-2.6140	-12.3093***
IHRI 23	2.6689	-6.8324***	0.0127	-12.3966***
IHRI 24	2.6667	-7.6357***	-2.3629	-7.3627***
IHRI 25	-0.1699	-7.6358***	-2.2915	-7.3277***
IHRI 26	0.6523	-6.8303***	0.0887	-7.3955***
IHRI 27	-3.0315	-10.6624***	-3.4887	-12.554***
IHRI 28	-2.5096	-10.9783***	-2.5138	-12.8925***
IHRI 29	-2.0166	-6.8303***	-1.179	-14.8523***
IHRI 31	-2.9481	-10.6607***	-2.7123	-15.6689***
IHRI 32	-3.345	-10.9762***	-3.3281	-14.3235***
IHRI 34	1.5006	-6.8324***	-1.4013	-13.916***
IHRI 36	1.4991	-16.5443***	-5.69	-27.0721***
IHRT	-3.8437	-17.1867***	-1.6934	-13.8424***
IHRB	-2.4777	-12.5806***	-2.6603	-15.0285***
IHRM	-1.1848	-12.886***	-5.1481	-45.3014***
IHRI	-1.1814	-15.039***	-2.1321	-16.351***
IHRA	-3.7659	-15.8719***	-2.3757	-11.781***
ITHT 01	-2.2068	-14.2975***	-2.31	-6.3971***
ITHT 02	3.2050	-17.2567***	-2.3822	-9.7047***
ITHB 05	3.2015	-16.5406***	-1.7493	-15.6632***
ITHM 10	0.1421	-17.1819***	-2.4559	-20.4569***
ITHM 11	-1.8613	-9.9412***	-2.3228	-13.8492***
ITHM 13	-4.2029	-5.6646***	-2.7681	-27.0637***
ITHM 14	-2.8695	-9.6981***	-2.4847	-18.7546***
ITHI 15	-2.1947	-11.8078***	-1.8033	-16.2232***
ITHI 16	-1.9249	-11.9814***	-2.191	-17.5768***
ITHI 17	-2.0575	-5.6873***	-2.2569	-27.3853***
ITHI 18	-2.7046	-15.1358***	-2.046	-11.8752***
ITHI 19	-2.4975	-13.7174***	-3.0334	-11.8319***
ITHI 20	-2.4978	-11.6922***	-4.8789	-30.1822***
ITHI 21	-1.5214	-14.5455***	-2.9026	-28.296***
ITHI 23	-2.2569	-6.3848***	-4.4708	-17.5543***
ITHI 24	-2.2218	-14.518***	-3.5299	-36.7284***
ITHI 25	-2.3512	-15.5156***	-2.2767	-9.522***
ITHI 26	-2.9912	-19.1279***	-3.2206	22.7287***
ITHI 27	-2.6301	-9.1449***	-2.8428	-22.6889***
ITHI 28	-3.1672	-9.5804***	-4.2804	-18.7291***
ITHI 29	-1.3485	-9.9168***	-4.4763	-10.4405***
ITHI 30	-3.6528	-9.4211***	3.0883	-7.6358***
ITHI 31	-3.0632	-9.5103***	3.0921	-11.8752***
ITHI 32	-1.3485	-7.3166***	1.2242	-11.8319***
ITHI 34	-3.4961	-7.6357***	1.2228	-20.1822***
ITHT	0.6385	-12.6926***	-1.4623	15.2635***
ITHB	1.7137	-9.1449***	-15.2302	-9.6131***

ITHM	1.2242	-7.6358***	-15.3142	-9.4183***
ITHI	-1.4623	-18.296***	-5.5846	-7.3164***
ITHA	2.6667	-10.1597***	-7.3166	-9.5079***

Not : ***, ** ifadeleri sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Phillips-Perron (1988) birim kök testi sonuçlarına göre değişkenlerin seviyelerinde durağan olmadığı ancak birinci farkları alındığında durağanlaştığı belirlenmiştir.

2.2.2. Nedensellik Testleri

Döviz alış kuru ve döviz satış kurunun değişkenlerle arasındaki nedensellik ilişkinin olup olmadığı ayrı ayrı test edilmiş ve aşağıda sonuçları verilmiştir. Bu amaçla Vektör Otoregresif (VAR) nedensellik analizi, Toda-Yamamoto Ve Hacker-Hatemi-J Tarafından Geliştirilen Bootstrapa Dayalı Granger Nedensellik Analizi, Hatemi J-Roca Asimetrik Nedensellik Testleri uygulanmıştır.

2.2.2.1.Var Modelinden Elde Edilen Granger Nedensellik Testi

İlk olarak, aşağıda verilen Tablo 4 ve 5’ de döviz satış ve alış kurları ile ithalat ve ihracat fiyatları arasında sektörel bazda nedensellik ilişkinin olup olmadığı ile ilgili yapılan VAR analiz sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 4.NDES Değişkeni için VAR Modelinden Elde Edilen Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Gecikme Uzunluğu	Wald	p	Nedenselliğin Yönü	Gecikme Uzunluğu	Wald	P
ndes#>ihrt 01	3	0.7764	0.6445	ihrt 01#>ndes	2	4.4626	0.0576
ndes#>ihrb 05	5	2.4784	0.7036	ihrb 05#>ndes	4	2.3354	0.7496
ndes#>ihrm 13	3	1.237	0.4874	ihrm 13#>ndes	4	2.3032	0.5392
ndes#>ihrm 14	6	1.9166	0.5542	ihrm 14#>ndes	4	7.8572	0.0504
ndes#>ihri 15	6	1.9369	0.5497	ihri 15#>ndes	5	1.9	0.5960
ndes#>ihri 16	3	1.0561	0.5432	ihri 16#>ndes	4	4.2675	0.1048
ndes#>ihri 17	3	2.13	0.574	ihri 17#>ndes	4	0.2761	0.8556
ndes#>ihri 18	8	9.298	0.553	ihri 18#>ndes	4	4.683	0.7896
ndes#>ihri 20	6	1.3075	0.6658	ihri 20#>ndes	5	4.9671	0.1121
ndes#>ihri 21	3	1.44	0.4288	ihri 21#>ndes	3	4.9383	0.0974
ndes#>ihri 26	6	0.371	0.876	ihri 26#>ndes	3	4.7949	0.1256
ndes#>ihri 24	6	1.1924	0.6936	ihri 24#>ndes	3	2.4084	0.4506
ndes#>ihri 25	6	6.0712	0.0081	ihri 25#>ndes	3	4.4868	0.5396
ndes#>ihri 26	3	0.9901	0.5652	ihri 26#>ndes	5	2.4256	0.5486
ndes#>ihri 27	3	0.4854	0.7595	ihri 27#>ndes	3	0.2326	0.8869
ndes#>ihri 28	3	0.37	0.8144	ihri 28#>ndes	3	0.7223	0.6622
ndes#>ihri 29	3	1.2321	0.488	ihri 29#>ndes	3	0.4984	0.7539
ndes#>ihri 31	6	0.3873	0.8697	ihri 31#>ndes	4	2.996	0.3139
ndes#>ihri 32	6	2.4015	0.4547	ihri 32#>ndes	3	0.3233	0.8782
ndes#>ihri 34	3	6.6862	0.0639	ihri 34#>ndes	3	0.8288	0.6520
ndes#>ihri 36	6	2.8971	0.3841	ihri 36#>ndes	6	6.9744	0.0311
ndes#>ihrt	3	0.7764	0.6445	ihrt#>ndes	5	4.4626	0.0076
ndes#>ihrb	5	2.4784	0.7036	ihrb#>ndes	4	2.3354	0.7496
ndes#>ihrm	3	1.2584	0.4801	ihrm#>ndes	5	4.4256	0.1295
ndes#>ihri	3	1.677	0.3684	ihri#>ndes	5	0.301	0.8438
ndes#>ihra	3	0.976	0.5802	ihra#>ndes	5	1.852	0.3994
ndes#>itht 01	6	0.8105	0.7846	itht 01#>ndes	5	6.3891	0.5529
ndes#>itht 02	3	0.9368	0.5834	itht 02#>ndes	4	1.3569	0.4547
ndes#>ithb 05	3	1.353	0.4564	ithb 05#>ndes	4	1.2672	0.4775
ndes#>ithm 10	6	2.1765	0.4681	ithm 10#>ndes	4	0.2518	0.8858
ndes#>ithm 11	6	6.9903	0.1742	ithm 11#>ndes	4	6.3384	0.1265
ndes#>ithm 13	3	0.2801	0.8537	ithm 13#>ndes	4	0.4773	0.7644
ndes#>ithm 14	3	0.8675	0.7545	ithm 14#>ndes	4	1.388	0.4431
ndes#>ithi 15	6	3.0165	0.314	ithi 15#>ndes	4	2.778	0.3542
ndes#>ithi 16	6	6.9088	0.5522	ithi 16#>ndes	2	1.7186	0.5684
ndes#>ithi 17	6	1.3061	0.6661	ithi 17#>ndes	2	5.2714	0.0975
ndes#>ithi 18	6	0.7745	0.7926	ithi 18#>ndes	3	0.8966	0.8347
ndes#>ithi 19	5	5.7274	0.5441	ithi 19#>ndes	3	6.8768	0.0656
ndes#>ithi 20	6	2.4179	0.5856	ithi 20#>ndes	3	7.862	0.0216
ndes#>ithi 21	6	6.412	0.5496	ithi 21#>ndes	4	2.1606	0.4708
ndes#>ithi 26	6	0.9929	0.7446	ithi 26#>ndes	2	4.479	0.1549
ndes#>ithi 24	3	1.6672	0.3744	ithi 24#>ndes	2	2.7516	0.1687
ndes#>ithi 25	3	6.307	0.1006	ithi 25#>ndes	2	1.6792	0.3678

ndes#>ithi 26	6	1.6783	0.5777	ithi 26#>ndes	2	5.8282	0.1269
ndes#>ithi 27	6	4.4968	0.557	ithi 27#>ndes	2	4.0852	0.3142
ndes#>ithi 28	3	2.7568	0.1679	ithi 28#>ndes	2	1.6666	0.3745
ndes#>ithi 29	6	3.155	0.2886	ithi 29#>ndes	2	2.3054	0.4409
ndes#>ithi 30	6	4.813	0.1486	ithi 30#>ndes	5	4.7973	0.1254
ndes#>ithi 31	6	3.1752	0.5851	ithi 31#>ndes	4	2.7018	0.3648
ndes#>ithi 32	6	2.1568	0.4746	ithi 32#>ndes	2	4.276	0.1425
ndes#>ithi 34	6	2.863	0.3905	ithi 34#>ndes	3	1.1612	0.7041
ndes#>itht	5	2.772	0.6597	itht#>ndes	5	5.0195	0.3576
ndes#>ithb	3	1.353	0.4528	ithb#>ndes	2	1.2672	0.4775
ndes#>ithm	6	2.8565	0.3947	ithm#>ndes	4	4.7066	0.1006
ndes#>ithi	6	6.8221	0.534	ithi#>ndes	2	5.1872	0.0645
ndes#>itha	3	1.4008	0.4394	itha#>ndes	6	4.7114	0.0864

Değişkenler arasında nedensellik ilişkisini belirlemek için ilk olarak kurulan VAR modeli ile gecikme uzunluğu belirlenmiş ve daha sonra Granger Nedensellik Testi ile nedensellik ilişkisi test edilmiştir. Tablo 4’de, döviz kuru satış fiyatları değişkeni için yapılan VAR modelli Granger nedensellik testi sonuçları vardır. Test sonucuna göre, döviz satış kuru değişkeninden ihri_25 değişkenine doğru, ihrt, ihri_36 ve ithi_20 değişkenlerinden de döviz satış kuru değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Tablo 5. NDEA Değişkeni için VAR Modelinden Elde Edilen Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Gecikme Uzunluğu	Wald	p	Nedenselliğin Yönü	Gecikme Uzunluğu	Wald	p
ndea#>ihrt 01	2	4.2588	0.1075	ihrt 01#>ndea	3	0.5744	0.7421
ndea#>ihrb 05	2	0.479	0.7792	ihrb 05#>ndea	3	1.9084	0.675
ndea#>ihrm 13	4	2.0924	0.6441	ihrm 13#>ndea	3	1.0314	0.5879
ndea#>ihrm 14	5	7.6365	0.0502	ihrm 14#>ndea	3	1.7133	0.6546
ndea#>ihri 15	5	1.7008	0.6958	ihri 15#>ndea	4	1.7271	0.6542
ndea#>ihri 16	4	6.0795	0.2035	ihri 16#>ndea	4	0.8801	0.6451
ndea#>ihri 17	4	0.0768	0.9556	ihri 17#>ndea	4	1.926	0.6747
ndea#>ihri 18	4	0.6772	0.7164	ihri 18#>ndea	4	1.0612	0.5796
ndea#>ihri 20	4	5.7631	0.1126	ihri 20#>ndea	5	1.1025	0.767
ndea#>ihri 21	2	6.7213	0.0529	ihri 21#>ndea	5	1.237	0.5296
ndea#>ihri 26	2	6.5955	0.0744	ihri 26#>ndea	5	0.1716	0.9758
ndea#>ihri 24	2	2.2082	0.5504	ihri 24#>ndea	3	0.9918	0.7937
ndea#>ihri 25	3	6.286	0.639	ihri 25#>ndea	5	5.839	0.1086
ndea#>ihri 26	3	2.2286	0.6178	ihri 26#>ndea	2	0.7851	0.6668
ndea#>ihri 27	4	0.2011	0.9671	ihri 27#>ndea	2	0.2861	0.9425
ndea#>ihri 28	5	1.769	0.7681	ihri 28#>ndea	2	0.7052	0.94
ndea#>ihri 29	5	0.2978	0.8541	ihri 29#>ndea	2	1.0294	0.5888
ndea#>ihri 31	5	2.7969	0.4142	ihri 31#>ndea	2	0.1849	0.9696
ndea#>ihri 32	6	0.1265	0.9782	ihri 32#>ndea	2	2.1988	0.5522
ndea#>ihri 34	4	0.6306	0.7546	ihri 34#>ndea	2	6.4846	0.164
ndea#>ihri 36	5	6.7773	0.0678	ihri 36#>ndea	2	2.702	0.4836
ndea#>ihrt	5	4.2588	0.1075	ihrt#>ndea	2	0.5749	0.7421
ndea#>ihrb	2	2.1264	0.8546	ihrb#>ndea	2	2.2712	0.8044
ndea#>ihrm	3	4.2029	0.1109	ihrm#>ndea	6	1.061	0.5794
ndea#>ihri	2	0.0999	0.9442	ihri#>ndea	6	1.473	0.4696
ndea#>ihra	2	1.6552	0.4985	ihra#>ndea	6	0.7719	0.6847
ndea#>itht 01	2	6.1819	0.6539	itht 01#>ndea	6	0.612	0.884
ndea#>itht 02	2	1.1802	0.5536	itht 02#>ndea	6	0.737	0.6845
ndea#>ithb 05	2	1.0688	0.5771	ithb 05#>ndea	6	1.1591	0.5541
ndea#>ithm 10	3	0.0523	0.9857	ithm 10#>ndea	6	1.9674	0.5694
ndea#>ithm 11	5	6.1355	0.0937	ithm 11#>ndea	5	6.7859	0.2747
ndea#>ithm 13	3	0.2771	0.8645	ithm 13#>ndea	5	0.0798	0.9539
ndea#>ithm 14	3	1.189	0.5427	ithm 14#>ndea	5	0.672	0.8527
ndea#>ithi 15	3	2.5753	0.4547	ithi 15#>ndea	5	2.8068	0.4121
ndea#>ithi 16	6	1.5264	0.6676	ithi 16#>ndea	5	6.7009	0.6532
ndea#>ithi 17	3	5.04	0.1577	ithi 17#>ndea	5	1.1058	0.7662
ndea#>ithi 18	6	0.6948	0.9344	ithi 18#>ndea	4	0.577	0.8927
ndea#>ithi 19	6	5.8961	0.1958	ithi 19#>ndea	5	6.6924	0.1604
ndea#>ithi 20	6	0.6948	0.8131	ithi 20#>ndea	5	0.568	0.7447
ndea#>ithi 21	5	1.953	0.5724	ithi 21#>ndea	5	6.213	0.6494
ndea#>ithi 26	5	4.2791	0.2549	ithi 26#>ndea	5	0.7879	0.8428
ndea#>ithi 24	5	2.5726	0.2699	ithi 24#>ndea	5	1.4672	0.4744

ndea#>ithi 25	5	1.4764	0.4684	ithi 25#>ndea	5	6.1105	0.2002
ndea#>ithi 26	5	6.6215	0.0734	ithi 26#>ndea	5	1.4891	0.6752
ndea#>ithi 27	5	6.898	0.4095	ithi 27#>ndea	5	4.2806	0.6587
ndea#>ithi 28	4	1.4569	0.4732	ithi 28#>ndea	5	2.58	0.2689
ndea#>ithi 29	2	2.099	0.5426	ithi 29#>ndea	5	2.9615	0.6872
ndea#>ithi 30	4	6.595	0.0744	ithi 30#>ndea	5	4.6222	0.2177
ndea#>ithi 31	2	2.4972	0.4657	ithi 31#>ndea	5	2.951	0.3889
ndea#>ithi 32	3	4.0714	0.2429	ithi 32#>ndea	5	1.9774	0.5736
ndea#>ithi 34	3	0.9584	0.8048	ithi 34#>ndea	5	2.6571	0.4946
ndea#>itht	3	4.8189	0.4577	itht#>ndea	5	2.5326	0.7641
ndea#>ithb	3	1.0688	0.5771	ithb#>ndea	5	1.1591	0.5541
ndea#>ithm	3	4.507	0.2009	ithm#>ndea	5	2.6572	0.4922
ndea#>ithi	3	4.983	0.1648	ithi#>ndea	5	6.622	0.6341
ndea#>itha	3	4.5019	0.0938	itha#>ndea	5	1.1962	0.5407

Tablo 5’de döviz alış kuru değişkeni için yapılan VAR modeli Granger nedensellik testi sonuçları verilmiştir. Test sonucuna göre, döviz alış kuru değişkeninden diğer değişkenlere doğru nedensellik ilişkisi olmadığı belirlenmiştir.

2.2.2.2. Toda-Yamamoto Ve Hacker-Hatemi-J Tarafından Geliştirilen Bootstrapa Dayalı Granger Nedensellik Analizi

Tablo 6. NDEA Değişkeni için Toda-Yamamoto Ve Hacker-Hatemi-J Tarafından Geliştirilen Bootstrapa Dayalı Granger Nedensellik Analiz Sonuçları

Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%	Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%
ndea#ihrt 01	5.5114	9.82	6.01	4.464	ndea#ithb 05	0.1264	15.601	6.468	4.336
ndea#ihrb 05	0.2764	9.709	6.212	4.56	ndea#ithm 10	0.0304	10.46	6.6	4.67
ndea#ihrm 13	2.2854	10.606	6.248	4.566	ndea#ithm 11	0.2384	9.624	6.157	4.538
ndea#ihrm 14	7.2224	9.57	6.055	4.586	ndea#ithm 13	0.0764	9.857	6.12	4.522
ndea#ihri 15	1.1114	10.567	6.137	4.511	ndea#ithm 14	1.5124	10.069	6.576	4.576
ndea#ihri 16	2.9864	11.179	6.245	4.621	ndea#ithi 15	2.6664	10.539	6.212	4.554
ndea#ihri 17	0.2524	9.705	6.204	4.582	ndea#ithi 16	0.8644	9.639	6.201	4.487
ndea#ihri 18	1.7694	10.17	6.415	4.618	ndea#ithi 17	6.6644	10.417	6.208	4.597
ndea#ihri 20	4.8124	11.625	6.572	4.528	ndea#ithi 18	0.0854	9.757	6.21	4.664
ndea#ihri 21	7.9684	10.17	6.594	4.635	ndea#ithi 19	2.9294	9.524	6.017	4.57
ndea#ihri 26	0.0954	10.607	6.042	4.505	ndea#ithi 20	1.1084	9.857	6.094	4.552
ndea#ihri 24	2.2064	10.226	6.14	4.617	ndea#ithi 21	0.8104	9.719	6.21	4.595
ndea#ihri 25	2.6914	9.806	6.095	4.539	ndea#ithi 26	0.5814	10.037	6.061	4.599
ndea#ihri 26	2.7674	10.068	6.116	4.426	ndea#ithi 24	2.5354	9.957	6.115	4.589
ndea#ihri 27	0.0784	14.581	6.215	4.591	ndea#ithi 25	1.7704	9.436	6.111	4.578
ndea#ihri 28	1.4964	10.826	6.401	4.671	ndea#ithi 26	6.0594	11.25	6.245	4.675
ndea#ihri 29	0.1814	10.137	6.029	4.564	ndea#ithi 27	6.0864	10.825	6.616	4.671
ndea#ihri 31	1.6994	9.761	6.13	4.478	ndea#ithi 28	1.4564	10.051	6.018	4.62
ndea#ihri 32	0.0874	9.62	5.911	4.477	ndea#ithi 29	2.0954	9.621	6.131	4.615
ndea#ihri 34	0.6244	9.641	6.051	4.626	ndea#ithi 30	6.0104	9.606	6.076	4.599
ndea#ihri 36	5.7714	12.821	6.139	4.486	ndea#ithi 31	1.4264	10.072	6.207	4.618
ndea#ihrt	5.5114	9.82	6.01	4.464	ndea#ithi 32	6.7824	10.464	6.397	4.695
ndea#ihrb	0.2764	9.709	6.212	4.56	ndea#ithi 34	0.5224	9.455	6.064	4.467
ndea#ihrm	4.6844	9.902	6.138	4.556	ndea#itht	2.7124	10.516	6.351	4.701
ndea#ihri	0.0714	12.161	6.249	4.532	ndea#ithb	0.1264	15.601	6.468	4.336
ndea#ihra	1.6754	9.714	6.038	4.512	ndea#ithm	0.1274	9.828	6.214	4.556
ndea#itht 01	2.7014	10.649	6.375	4.705	ndea#ithi	4.2794	9.51	5.908	4.48
ndea#>itht 02	0.6144	9.988	6.626	4.566	ndea#itha	6.5204	12.036	6.616	4.676

Tablo 6’ da görüldüğü üzere, yapılan Toda-Yamamoto ve Hacker-Hatemi-J Tarafından Geliştirilen Bootstrapa Dayalı Granger Nedensellik analizine göre döviz alış kuru değişkeninden ihrm_14, ihri_21, ithi_17 ve ithi_32 değişkenlerine doğru çeşitli düzeylerde nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer değişkenler arasında ise bir nedensellik ilişkisi olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 7. NDES Değişkeni için Toda-Yamamoto Ve Hacker-Hatemi-J Tarafından Geliştirilen Bootstrapa Dayalı Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%	Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%
ndes#>ihrt 01	0.0874	9.82	6.01	4.464	ndes#>ithb 05	0.2544	15.601	6.468	4.336
ndes#>ihrb 05	0.0764	9.709	6.212	4.56	ndes#>ithm 10	0.6764	10.46	6.6	4.67
ndes#>ihrm 13	1.8764	10.606	6.248	4.566	ndes#>ithm 11	16.0794	9.624	6.157	4.538
ndes#>ihrm 14	1.8764	9.57	6.055	4.586	ndes#>ithm 13	16.7304	9.857	6.12	4.522
ndes#>ihri 15	0.0754	10.567	6.137	4.511	ndes#>ithm 14	0.0794	10.069	6.576	4.576
ndes#>ihri 16	0.0364	11.179	6.245	4.621	ndes#>ithi 15	7.9744	10.539	6.212	4.554
ndes#>ihri 17	6.2724	9.705	6.204	4.582	ndes#>ithi 16	0.0564	9.639	6.201	4.487

ndes=>ihri 18	2.9004	10.17	6.415	4.618	ndes=>ithi 17	0.5594	10.417	6.208	4.597
ndes=>ihri 20	16.1644	11.625	6.572	4.528	ndes=>ithi 18	6.2764	9.757	6.21	4.664
ndes=>ihri 21	0.5714	10.17	6.594	4.635	ndes=>ithi 19	0.6344	9.524	6.017	4.57
ndes=>ihri 26	1.8674	10.607	6.042	4.505	ndes=>ithi 20	0.6814	9.857	6.094	4.552
ndes=>ihri 24	7.2784	10.226	6.14	4.617	ndes=>ithi 21	12.0544	9.719	6.21	4.595
ndes=>ihri 25	1.7744	9.806	6.095	4.539	ndes=>ithi 26	0.5784	10.037	6.061	4.599
ndes=>ihri 26	10.5644	10.068	6.116	4.426	ndes=>ithi 24	2.2724	9.957	6.115	4.589
ndes=>ihri 27	40.5664	14.581	6.215	4.591	ndes=>ithi 25	7.8694	9.436	6.111	4.578
ndes=>ihri 28	8.0764	10.826	6.401	4.671	ndes=>ithi 26	2.4554	11.25	6.245	4.675
ndes=>ihri 29	5.2254	10.137	6.029	4.564	ndes=>ithi 27	0.7244	10.825	6.616	4.671
ndes=>ihri 31	1.2904	9.761	6.13	4.478	ndes=>ithi 28	0.4664	10.051	6.018	4.62
ndes=>ihri 32	6.0744	9.62	5.911	4.477	ndes=>ithi 29	4.9314	9.621	6.131	4.615
ndes=>ihri 34	1.1044	9.641	6.051	4.626	ndes=>ithi 30	6.7884	9.606	6.076	4.599
ndes=>ihri 36	1.1524	12.821	6.139	4.486	ndes=>ithi 31	7.7184	10.072	6.207	4.618
ndes=>ihrt	0.0874	9.82	6.01	4.464	ndes=>ithi 32	0.0794	10.464	6.397	4.695
ndes=>ihrb	0.0764	9.709	6.212	4.56	ndes=>ithi 34	0.1564	9.455	6.064	4.467
ndes=>ihrm	1.4184	9.902	6.138	4.556	ndes=>itht	1.7154	10.516	6.351	4.701
ndes=>ihri	11.5684	12.161	6.249	4.532	ndes=>ithb	0.2544	15.601	6.468	4.336
ndes=>ihra	0.2174	9.714	6.038	4.512	ndes=>ithm	1.1094	9.828	6.214	4.556
ndes=>itht 01	1.0774	10.649	6.375	4.705	ndes=>ithi	1.8644	9.51	5.908	4.48
ndes=>itht 02	0.6654	9.988	6.626	4.566	ndes=>itha	26.0784	12.036	6.616	4.676

Tablo 7’de yapılan Toda-Yamamoto Ve Hacker-Hatemi-J Tarafından Geliştirilen Bootstrapa Dayalı Granger Nedensellik analizine göre döviz satış kuru değişkeninden ihri_20, ihri_24, ihri_26, ihri_27, ihri_28, ihri, itha, ithm_11, ithm_13, ithi_15, ithi_21, ithi_25, ithi_30, ithi_31 ve itha değişkenlerine doğru çeşitli düzeylerde nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer değişkenler arasında ise bir nedensellik ilişkisi olmadığı belirlenmiştir.

2.2.2.3. Hatemi J-Roca Asimetrik Nedensellik Testi

Tablo 8. NDEA Değişkeni için Hatemi J-Roca Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%	Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%
ndea=>ihrt 01	0.0874	7.495	6.889	2.664	ndea=>ithb 05	0.2544	10.005	4.860	2.659
ndea=>ihrb 05	0.0764	7.066	6.78	2.585	ndea=>ithm 10	0.6764	8.277	4.646	2.866
ndea=>ihrm 13	1.8764	7.727	6.915	2.548	ndea=>ithm 11	16.0794	16.190	10.666	8.277
ndea=>ihrm 14	1.8764	7.727	6.915	2.548	ndea=>ithm 13	16.7304	8.176	6.806	2.662
ndea=>ihri 15	0.0754	6.618	6.806	2.824	ndea=>ithm 14	0.0794	6.972	6.775	2.785
ndea=>ihri 16	0.0364	6.61	6.676	2.7	ndea=>ithi 15	7.9744	8.406	6.972	2.669
ndea=>ihri 17	6.2724	6.791	3.517	2.302	ndea=>ithi 16	0.0564	6.775	6.644	2.562
ndea=>ihri 18	2.9004	6.972	6.632	2.465	ndea=>ithi 17	0.5594	6.088	6.614	2.682
ndea=>ihri 20	16.1644	12.134	8.116	6.591	ndea=>ithi 18	6.2764	6.751	6.698	2.509
ndea=>ihri 21	0.5714	8.662	4.194	2.616	ndea=>ithi 19	0.6344	6.708	4.059	2.866
ndea=>ihri 26	1.8674	6.614	6.796	2.457	ndea=>ithi 20	0.6814	6.474	6.598	2.552
ndea=>ihri 24	7.2784	9.886	6.446	4.589	ndea=>ithi 21	12.0544	9.575	6.154	4.798
ndea=>ihri 25	1.7744	8.02	6.836	2.652	ndea=>ithi 26	0.5784	7.954	4.675	2.864
ndea=>ihri 26	10.5644	5.962	6.598	2.49	ndea=>ithi 24	2.2724	6.881	6.756	2.816
ndea=>ihri 27	40.5664	19.756	9.358	6.825	ndea=>ithi 25	7.8694	8.668	5.965	4.296
ndea=>ihri 28	8.0764	6.031	6.608	2.386	ndea=>ithi 26	2.4554	8.276	4.127	2.667
ndea=>ihri 29	5.2254	5.937	3.322	2.508	ndea=>ithi 27	0.7244	6.620	4.620	2.859
ndea=>ihri 31	1.2904	6.629	3.975	2.896	ndea=>ithi 28	0.4664	7.960	6.729	2.766
ndea=>ihri 32	6.0744	7.576	3.931	2.556	ndea=>ithi 29	4.9314	11.426	5.986	4.754
ndea=>ihri 34	1.1044	6.949	6.694	2.589	ndea=>ithi 30	6.7884	10.925	6.768	4.896
ndea=>ihri 36	1.1524	8.746	6.712	2.347	ndea=>ithi 31	7.7184	10.140	6.676	4.926
ndea=>ihrt	0.0874	7.495	6.889	2.664	ndea=>ithi 32	0.0794	8.057	4.724	6.066
ndea=>ihrb	0.0764	7.066	6.78	2.585	ndea=>ithi 34	0.1564	6.991	6.671	2.569
ndea=>ihrm	1.4184	7.889	3.977	2.761	ndea=>itht	1.7154	8.249	4.168	2.968
ndea=>ihri	11.5684	7.068	6.179	2.502	ndea=>ithb	0.2544	10.005	4.860	2.659
ndea=>ihra	0.2174	6.429	6.335	2.375	ndea=>ithm	1.1094	6.475	6.679	2.644
ndea=>itht 01	1.0774	7.63	4.17	2.884	ndea=>ithi	1.8644	6.084	6.872	2.674
ndea=>itht 02	0.6654	7.574	4.2	2.847	ndea=>itha	26.0784	19.648	10.028	7.664

Tablo 8’de yapılan Hatemi J-Roca Asimetrik Nedensellik Testi sonuçlarına göre, döviz alış kuru değişkeninden ihri_17, ihri_20, ihri_24, ihri_26, ihri_27, ihri_28, ihri_29, ihri_32, ihri, ithm_11, ithm_13, ithi_15, ithi_21, ithi_25, ithi_30, ithi_32, itha değişkenine doğru nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer değişkenler arasında ise bir nedensellik ilişkisi olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 9. NDES Değişkeni için Hatemi J-Roca Asimetrik Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%	Değişkenler	MWALD	1%	5%	10%
ndes=>ihrt_01	0.0862	7.499	6.891	2.658	ndes=>ithb_05	0.2542	9.975	4.79	2.559
ndes=>ihrb_05	0.0742	7.061	6.777	2.588	ndes=>ithm_10	0.6762	8.247	4.576	2.766
ndes=>ihrm_13	1.8742	7.724	6.916	2.547	ndes=>ithm_11	16.0792	16.16	10.596	8.177
ndes=>ihrm_14	0.1762	8.61	5.875	4.368	ndes=>ithm_13	16.7302	8.146	6.736	2.562
ndes=>ihri_15	0.0752	6.616	6.806	2.822	ndes=>ithm_14	0.0792	6.942	6.705	2.685
ndes=>ihri_16	0.0752	6.616	6.806	2.822	ndes=>ithi_15	7.9742	8.376	3.712	2.569
ndes=>ihri_17	6.2702	6.797	3.316	2.306	ndes=>ithi_16	0.0562	6.745	6.574	2.462
ndes=>ihri_18	2.8982	6.972	6.632	2.465	ndes=>ithi_17	0.5592	6.058	6.544	2.582
ndes=>ihri_20	16.1752	12.136	8.117	6.6	ndes=>ithi_18	0.6342	6.678	3.989	2.766
ndes=>ihri_21	0.5702	8.655	4.196	2.612	ndes=>ithi_19	0.6812	6.444	6.528	2.452
ndes=>ihri_26	1.8672	6.614	6.791	2.457	ndes=>ithi_20	0.6812	6.444	6.528	2.452
ndes=>ihri_24	7.2752	9.887	6.446	4.592	ndes=>ithi_21	12.0542	9.545	6.084	4.698
ndes=>ihri_25	1.7712	8.025	6.837	2.65	ndes=>ithi_26	0.5782	7.924	4.605	2.764
ndes=>ihri_26	10.5552	5.966	6.57	2.486	ndes=>ithi_24	2.2722	6.851	6.686	2.716
ndes=>ihri_27	40.5362	19.744	9.342	6.827	ndes=>ithi_25	7.8692	8.638	5.895	4.196
ndes=>ihri_28	8.0302	6.031	6.61	2.388	ndes=>ithi_26	2.4552	8.246	4.057	2.567
ndes=>ihri_29	5.2142	5.91	3.211	2.509	ndes=>ithi_27	0.7242	6.59	4.55	2.759
ndes=>ihri_31	1.2902	6.629	3.975	2.896	ndes=>ithi_28	0.4662	7.93	6.659	2.666
ndes=>ihri_32	6.0742	7.576	3.931	2.556	ndes=>ithi_29	4.9312	11.396	5.916	4.654
ndes=>ihri_34	1.1042	6.949	6.694	2.589	ndes=>ithi_30	6.7882	10.895	6.698	4.796
ndes=>ihri_36	1.1522	8.746	6.712	2.347	ndes=>ithi_31	7.7182	10.11	6.606	4.826
ndes=>ihrt	0.0872	7.495	6.889	2.664	ndes=>ithi_32	0.0792	8.027	4.654	5.966
ndes=>ihrb	0.0762	7.066	6.78	2.585	ndes=>ithi_34	0.1562	6.961	6.601	2.469
ndes=>ihrm	1.4182	7.889	3.977	2.761	ndes=>itht	1.7152	8.219	4.098	2.868
ndes=>ihri	11.5682	7.068	6.179	2.502	ndes=>ithb	0.2542	9.975	4.79	2.559
ndes=>ihra	0.2172	6.429	6.335	2.375	ndes=>ithm	1.1092	6.445	6.609	2.544
ndes=>itht_01	1.0772	7.63	4.17	2.884	ndes=>ithi	1.8642	6.054	6.802	2.574
ndes=>itht_02	0.6652	7.574	4.2	2.847	ndes=>itha	26.0782	19.618	9.958	7.564

Tablo 9'da ise döviz kuru satış fiyatları değişkeni için Hatemi J-Roca Asimetrik Nedensellik Testi sonuçları verilmektedir. Döviz kuru satış fiyatları değişkeninden ihri_17, ihri_20, ihri_24, ihri_26, ihri_27, ihri_28, ihri_29, ihri_32, ihri, ithm_11, ithm_13, ithi_15, ithi_21, ithi_25, ithi_30, ithi_31, itha değişkenlerine doğru nedensellik ilişkisi olduğu sonucunda varılmıştır. Diğer değişkenler arasında ise bir nedensellik ilişkisi olmadığı belirlenmiştir.

3. SONUÇ

Çalışmada, döviz kuru volatilitésinin (oyunaklılığının) dış ticaret fiyatları üzerindeki etkileri için zaman seri analizi kullanılmıştır. Zaman serisi analizi kapsamında ilk olarak, logaritması alınan verilerin durağan olup olmadıklarını test etmek için ADF ve PP birim kök testleri kullanılmıştır. Veriler durağan hale geldikten sonra, veriler arasında nedensellik (ilişki) olup olmadığını tespit etmek için Vektör Otoregresif (VAR) nedensellik analizi, Toda-Yamamoto Ve Hacker-Hatemi-J Tarafından Geliştirilen Bootstrapa Dayalı Granger Nedensellik Analizi ve Hatemi J-Roca Asimetrik Nedensellik Testleri yapılmıştır.

Çalışma kapsamında zaman serisinin kullanılmasının nedeni, bir değişkenin zaman içindeki hareketini gözlemlemektir. Çalışmada değişkenler aylık olarak alınmıştır. Birim kök testleri yapılmasının sebebi, değişkenler arasındaki ilişkinin oluşturulabilmesi için her bir değişkenin aynı dereceden durağan olması gerekmektedir. Granger nedensellik sınaması ise, bir zaman serisinin başka bir zaman serisini tahmininde kullanışlı olup olmadığını bir istatistiksel hipotez sınamasıdır. Yani, X zaman serisi, X 'in gecikmeli değerleri (ve Y'nin gecikmeli değerleri) üzerinde genellikle bir dizi t-sınamaları ve F sınamalarıyla X 'in değerleri Y'nin gelecek değerleri hakkında istatistiksel olarak anlamlı bilgi verdiğinde Y zaman serisinin "Granger nedeni" dir.

Nedensellik testleri sonucunda, döviz alış ve satış kurlarından diğer değişkenlere doğru çeşitli düzeylerde nedensellik tespit edilmiştir. Sektörel analize göre plastik ve kauçuk ürünlerin imalatı, mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar, ağaç ve mantar ürünleri ile hasır vb. örülerek yapılan maddelerin imalatı, taş ocakçılığı ve diğer madencilik, tekstil ürünleri imalatı, radyo, TV ve haberleşme cihazları imalatı, tarım, avcılık ve ormancılık faaliyetleri, tetkik ve arama hariç ham petrol ve doğalgaz çıkarım faaliyeti, gıda ürünleri ve içecek imalatı, metal cevherleri madenciliği, kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı, büro, muhasebe ve bilgi işleme makineleri imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı, kimyasal madde ve ürünleri imalatı, ana metal sanayi, makine ve teçhizatı hariç metal eşya sanayi ve imalat sektörleri üzerinde Granger nedenselliği bulunmaktadır. Analiz sonucu elde edilen verilere göre dış ticaret fiyatları döviz

kuru değişkenini doğrudan etkilerken, döviz kuru değişkeni ithalat birim değer endeksini doğrudan, ihracat birim değer endeksini ise ithalat birim değer endeksi aracılığı ile dolaylı olarak etkilemektedir.

Elde edilen verilere göre, ihracat birim değer endeksi için geçiş etkisinin olmadığı veya zayıf olduğu, ithalat birim değer endeksi için ise döviz kuru geçişinin etkili olduğu sonucuna varılabilir. İhracat fiyatlarına döviz kuru geçiş etkisinin olmaması, Türkiye ekonomisinde ihracatın ve üretimin ithalata bağımlı olması, ülke finansal yapısı ve izlenen dış ticaret politikası ile ilişkili bir sonuçtur.

Analizde elde edilen bulgular, dış faktörlere açık ve teknoloji yoğun sektörlerin geçiş etkisini daha fazla yansıttığını göstermektedir. Dolar ve avronun değer kazanması ile yani yabancı paraların ülke içinde değerlenmesi ile ihracat daha ucuz hale gelirken, ithalat daha pahalı hale gelir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, ithalat ürünlerinin çoğunluğu Türkiye’de üretilmeyen teknoloji ve ham maddeye dayalı ürünlerdir. Bu sebeple ithalat döviz kurundaki volatiliteye (oyunaklığa) karşın devam edecek bununla birlikte döviz kurunun yükselmesi ile ihracat miktarında artış olsa dahi ihracat geliri düşecektir. Türkiye’nin enerji ve hammadde girdilerinin yaklaşık %71’i ithalat ile karşılanmaktadır. Bu durum aramalı/yatırım malı ithalatı girdi maliyetlerini artırırken maliyet enflasyonuna sebep olarak üretimi olumsuz etkilemektedir. Analiz sonucunda geçiş etkisi, teknolojik olarak ithalata bağımlı sektörlerde görülmüştür. Üretimin bu sektörlerde yoğun olarak ithal ürünlerle karşılanması aynı zamanda ekonomik olarak ithalatın ihracattan daha hızlı artmasını da sağladığı için geçiş etkisine paralel olarak döviz kurlarının yükselmesine sebep olmaktadır.

Fiyatlar ile döviz kuru arasında son derece keskin bir ilişkinin varlığı nedeni ile dış ticaret politikasını yönlendirme aracı olarak düşündüğümüzde döviz kurundan beklenen etkinlik ithalatın Türkiye ekonomisinde zorunlu bir öge olarak karşımıza çıkması nedeni ile istenilen başarıyı yakalayamamaktadır. Türk lirasının değer kaybetmesi ile ortaya çıkacağı öngörülen rekabet gücü artışı kurdaki artışın hem yurtiçi hem de ithal girdi maliyetlerinde önemli ve hızlı artışları tetiklemesi ile son derece sınırlı bir başarıyla karşılaşmaktadır. Türk lirası üzerindeki değer artışlarının ise, ithalatı ve paralel olarak yurtiçi üretim maliyetlerini ucuzlatması ihracat hacmini yükseltir. Teoride beklenen ihracat performansı ile döviz kuru arasındaki ilişkiye ters düşen bu durumun, dış ticaret bilançosu üzerindeki etkisi beklenen yönde olur. Yani Türk Lirası değerlenirken ihracat ile birlikte ithalat hacminde de artışa sebep olacağından dış ticaret bilanço açığı ciddi boyutlara ulaşır. Bu çıkmazın tek çözümü üretimdeki ve tüketimdeki ithal girdi ve ürün bağımlılığının giderilmesidir.

KAYNAKÇA

Akman, A. (2007). Türkiye’de Döviz Kuru Volatilitésinin SWARCH Yöntemi ile Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Gür, T.H. Ve Ertuğrul, H.M. “Döviz Kuru Volatilitési Modelleri: Türkiye Uygulaması”. İktisat İşletme Ve Finans, 27(310). 2012 : 53-77.

Kantar, L. (2017). Rezerv Opsiyon Mekanizması ve Döviz Kuru Volatilitési: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Krugman, P.R., Melitz, M.J., And Maurice. O. International Economics: Theory And Policy, 11th Global Edition. Pearson Education Limited: United Kingdom. 2018.

TCMB Data Elektronik Veri Sistemi. <https://www.tcmb.gov.tr/> ; <https://evds2.tcmb.gov.tr/>

TÜİK. TÜİK Yayınlanmış İstatistikler. <http://tuik.gov.tr/>

Wolf, H. “Volatility: Definitions And Consequences”. J. Aizenman & B. Pinto (Eds.), Managing Economic Volatility And Crises: A Practitioner's Guide. Cambridge University Press. 2005 : 45-64.